

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (ESKİ TÜRK EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

CEM SULTAN'IN GAZELLERİNİN TEŞBİH SÖZLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Emine Daşdemir

Ankara- 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (ESKİ TÜRK EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

CEM SULTAN'IN GAZELLERİNİN TEŞBİH SÖZLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Emine Daşdemir

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun

Ankara- 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (ESKİ TÜRK EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

Emine Daşdemir

CEM SULTAN'IN GAZELLERİNİN TEŞBİH SÖZLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun

.....

Doç. Dr. Bilal ÇAKICI

.....

Doç. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN

.....

Tez Sınavı Tarihi: **21.01.2020**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(21/01/2020)

Emine DAŞDEMİR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: CEM SULTAN.....	5
I.1. Hayatı.....	5
I.2. Eserleri.....	7
I.3. Edebi Kişiliği	10
II. BÖLÜM: CEM SULTAN'IN GAZELLERİNDE TEŞBİH UNSURLARI	14
II.1. Tabiat Unsurları.....	14
II.2. Sevgiliye Dair Unsurlar	17
II.3. Cem Sultan'a Dair Unsurlar	36
II.4. Kozmik Unsurlar	41
II.5. Soyut Unsurlar	42
II.6. Eşya Unsurları.....	46
II.7. Mekânla İlgili Unsurlar	48
II.8. Şahıslarla İlgili Unsurlar	49
II.9. Diğer Unsurlar.....	50
III. BÖLÜM: CEM SULTAN'IN GAZELLERİNİN TEŞBİH SÖZLÜĞÜ	54
- A -	54

- B -	60
- C -	67
- Ç -	77
- D -	80
- E -	94
- F -	97
- G -	99
- H -	119
- I -	141
- İ -	143
- J -	145
- K -	146
- L -	160
- M -	170
- N -	175
- O -	177
- Ö -	178
- P -	179
- R -	180
- S -	189
- Ş -	197
- T -	199
- V -	203
- Y -	204
- Z -	216

SONUÇ	231
KAYNAKLAR.....	235
ÖZET	239
ABSTRACT	241
TEŞBİH DİZİNİ	243

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında, divan şiirinin şehzade şairleri arasında yer alan Cem Sultan'ın gazellerindeki teşbihler tespit edilerek bir sözlük çalışması gerçekleştirilmiştir. Giriş bölümünde teşbihe dair açıklamalar yapılmıştır. Birinci bölümde öncelikle, Cem Sultan'ın hayatı anlatılarak yaşadığı siyasi mücadele kronolojik bir şekilde aktarılmıştır. Ardından eserleri ve edebi şahsiyeti ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Cem Sultan'ın gazellerinde yer alan teşbihler, tematik olarak sınıflandırılarak tablo haline getirilmiştir. Üçüncü bölümde ise teşbih sözlüğü oluşturulmuştur. Bu çalışmada temel kaynak olarak, İ. Halil ERSOYLU'nun hazırlamış olduğu “Cem Sultan'ın Türkçe Divânı” adlı eserin 2. baskısı esas alınmıştır. Sonuç Bölümü'nde sözlük çalışmasının genel bir değerlendirmesi yapılarak teşbih bağlamında Cem Sultan'ı farklı kılan özgün teşbih unsurlarına değinilmiştir.

Bu tez çalışmam boyunca benden bir an olsun kıymetli yardımlarını ve yönlendirmelerini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ülkü ÇETİNKAYA KARAKOYUN hanımefendiye şükranlarımı sunarım.

Emine Daşdemir

Ankara- 2020

KISALTMALAR

Ans. : Ansiklopedi

a.g.e. : adı geçen eser

bak. : bakınız

bs. : basım

b.t. : basım tarihi

C. : Cilt

ev. : Çeviren

Dr. : Doktor

Haz. : Hazırlayan

K. : Kaside

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

öl. : ölüm tarihi

s. : sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

Yay. : Yayınları

yy. : yüzyıl

GİRİŞ

BELAGATTA TEŞBİHE GENEL BAKIŞ

Sözlük anlamı itibarıyla “benzer” anlamına gelen “şebek” kökünden türetilen teşbih, “benzetmek” anlamındadır (Develioğlu, 2007: 1094; Sami, 2004: 405). Teşbih, İslam belagatında şiirin anlam dünyasını güçlendirecek temel dayanaklar arasında yer alır. Böylelikle şiirde neyin nasıl anlatıldığının önemi veya derecesi yükseltilmiş olur (Sarıkaya, 2011: 557).

Teşbihin tanımlamasıyla ilgili geniş çaplı bir değerlendirme yapma adına ilk olarak birincil belagat kaynaklarını incelemek gerekmektedir. Bu kaynaklardan hareketle teşbihin tanımlamalarını kısaca şu şekilde belirtmek mümkündür:

“Teşbîh bir emrin bir âhar emrde me’ânîden bir ma’nâda müşâreket eylemesi üzere delâlet kılmasıdır” (Ankaravî, 1283: 42). *“Aralarındaki muvâfakat cihetiyle biri diğerinin tenvîr ve îzâh ve tezyînine medâr olacak iki fikrin tekâbülünden husûle gelen sûrettir”* (Ekrem, 1299: 247). *“Teşbîh, bir şeyin çok öne çıktığı vasfına diğer bir şeyin ortaklığına delâlet etmekten ibarettir* (Rifat, 1308: 256). *“Teşbîh, bir şeye mezîd ihtisâs ve ta’alluku olan vâsfda diğer şeyin müşâreket ve mümâseletine delâlet etmektir”* (Cevdet, 1323: 121). *“Bir fikr ve hayâli aralarında ‘alâka-i temâsül bulunan diğer bir fikr ve hayâl ile -vuzûh-ı delâleti tezyîd için- karşılaştırmağa teşbîh derler”* (Reşid, 1328: 212). *“Aralarında ya hakîkaten yahut mecâzen münâsebet bulunan şeyleri birbirine benzetmektir”* (Olgun, 1973: 149).

Teşbihi oluşturan unsurlara bakıldığında dört temel öge yer almaktadır. Bunlar benzeyen (müşebbeh), (kendisine) benzetilen (müşebbehün-bih), benzeme ciheti (vech-i şebek) ve benzetme edatı (vasıta-i teşbih) dir. (Bilgegil, 1989: 135; Bolelli, 2006:

25).Müşebbeh ve müşebbehün-bih “teşbihin tarafları” olarak adlandırılır. Bu iki unsur teşbihin asıl temelleridir. Her teşbihte benzeyen ve benzetilen unsurlar dile getirilir. Teşbihin tarafları olan müşebbeh (benzeyen) ve müşebbehün-bih (benzetilene) her teşbihte mutlaka zikredilir. (Değirmençay, 2011: 556).

Teşbih sanatı, benzetme yönü doğrultusunda güçsüz kalan unsurun, daha güçlü ve baskın olan unsura benzetilmesi olarak kabul edilmektedir. Güçsüz olan unsur, “benzeyen (müşebbeh)”, güçlü olan unsur ise “kendisine benzetilen (müşebbehün-bih)” şeklinde isimlendirilir. Benzeyen ve kendisine benzetilen, yapıları itibarıyla dört farklı sözcük yapısında yer alır. Bu teşbih unsurlarının her ikisi de tekil veya her ikisi de çoğul yapıda yer alabilirken tekil veya çoğul olarak ayrı yapıya da sahip olabilmektedir. Bu unsurlar arasında anlamsal birlikteliği sağlayan unsur “benzetme yönü (vech-i şebek)”, “birleştiren (câmi)” ve “cihet-i teşbih” şeklinde kullanılmaktadır (Bilgegil, 1989: 137-143).

Benzeyen ve (kendisine) benzetilen arasında bağı kuran unsur teşbih edatıdır. Türkçe’de kullanılan teşbihe bakıldığında temel teşbih edatı olarak karşımıza “gibi” ve “kadar” takısı çıkmaktadır. Eski Türk Edebiyatı nazmında ise kullanılan teşbih edatlarından en çok tercih edilenleri “gibi” veya “benzer” anlamına gelen “veş”, “âsâ”, “vâr”, “çün”, “mânend”, “gûya”, “gûne”, “misâl”, “misl” kelimeleridir.(Bilgegil, 1989: 142-145).

Anlatım tekniği olarak açık veya kapalılık durumuna göre beş çeşit teşbih bulunmaktadır (Bilgegil, 1989: 142-145):

- a. Mufasssal (Geniş) Teşbih: Dört unsurun da beraber aynı beyitte verildiği teşbih türüdür. Vech-i şebekhin muhakkak surette kullanıldığı teşbih türüdür.

- b. Mücmel Teşbih: vech-i şebah'ın belirtilmediği teşbih türüdür.
- c. Mürsel Teşbih: teşbih edatının söylendiği teşbih türüdür.
- d. Müekked Teşbih: teşbih edatının söylenmediği teşbih türüdür.
- e. Belig Teşbih: Vech-i şebah'ın ve teşbih edatının bulunmadığı teşbih türüdür (Saraç, 2006: 131).

Belagat kitaplarında geçen teşbih çeşitleri ise şu şekilde özetlenebilir: Ahmet Cevdet Paşa, teşbihin çeşitlerini “teşbîh-i melfûk”, “teşbîh-i mefrûk”, “teşbîh-i cem”, “teşbîh-i karîb-i mübtezel”, “teşbîh-i ba’îd-i garîb”, “teşbîh-i mablûb”, “teşbîh-i belig” yedi grupta şu şekilde ele almıştır (Cevdet Paşa, 1323: 133); Mehmed Rıfat, teşbih çeşitlerini “teşbîh-i mufassal”, “teşbîh-i mücmel”, “teşbîh-i belig”, “teşbîh-i melfuf”, “teşbîh-i mefrûk” olmak üzere beş temelde incelemiştir (Rıfat, 1308, III: 256); Ahmed Reşid, teşbihi, “teşbîh-i belig”, “teşbîh-i mûciz”, “teşbîh-i mufassal” olmak üzere üç temelde ele almıştır (Rıfat, 1308, III: 257-258). Tahir’ül Mevlevî, teşbih çeşitlerini teşbîh-i mufassal, teşbîh-i mücmel ve teşbîh-i müekked olmak üzere üç zeminde değerlendirmiştir (Olgun, 1973: 149).

Anlam bakımından değerlendirildiğinde ise teşbihte yer alan benzeme yönünün, kullanım durumuna bağlı olarak çeşitlilik gösterdiği dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak çeşitli tasnifler yapılmaktadır. Benzeme yönü, teşbihin en önemli iki ana temeli olan “mantık”ve “hayal” bağlamı üzerine inşa edilmesi bakımından bu sınıflandırmalar ele alınmaktadır. Mantık bakımından uygun olarak yapılan teşbih, “tahkikî teşbih”, mantığa ters düşen ise “tahayyülî teşbih” olarak değerlendirilmektedir (Bilgegil, 1989: 148). Teşbihte yer alan anlam, maksadı iyi ifade etmişse “makbul teşbih”, eğer maksadı zorluyorsa veya iyi ifade edemiyorsa “merdud teşbih” ismini alır (Coşkun, 2007: 49).

İstiaarenin temeli “teşbih” olsa da teşbih, mecaz ve istiareden bazı ölçütler çerçevesinde ayrılır. Teşbih, belâgat ilmi içinde daima mecazla birlikte ele alınmıştır (Sarıkaya, 2011: 557). Fakat mecazdan farklı olarak teşbihte tercih edilen kelimeler gerçek anlamlarıyla kullanılır. Bu teşbihi mecazdan ayırır. Teşbihin istiareyle olan farkı ise benzeyenin veya benzetilenin kullanılmaması ile gerçekleşir. Benzeyen veya kendisine benzetilenden sadece birinin belirtilmesiyle teşbih, istiare sanatına dönüşür. Benzeyen (müşebbeh) ile benzetilenden (müşebbehün-bih) birisi ortadan kaldırılarak kullanılmaz ve teşbihi sağlamak için kullanılan kelime, gerçek anlamıyla değil de mecaz mânasıyla kullanılırsa yine istiare ortaya çıkar. Böylelikle teşbih, istiareden ayrılmış olur.

I. BÖLÜM: CEM SULTAN

I.1. Hayatı

Fatih Sultan Mehmet'in üçüncü oğlu olan Cem Sultan, Edirne'de 1459 yılının Aralık ayında dünyaya gelmiştir. 10 yaşına geldiğinde 1469 yılında devlet adamlığı noktasında gerekli eğitimleri alması için kendisine iki lala tayin edilerek Kastamonu Sancağı'na Sancak Beyi olarak gönderilmiştir. Kardeşi Şehazde Mustafa'nın ölümü üzerine Konya'ya geçen Cem Sultan, önce İstanbul'a gelip ardından Rumeli'ye gitmiştir (Ak ve Akalan, 2011: 26; Şakiroğlu, 1993: 283; Kut, 1993: 284; Engin, 2006: 8).

3 Mayıs 1481'de Fatih Sultan Mehmed'in ölümü üzerine kardeşler arasında taht mücadelesi başlamıştır. Ağabey olan II. Bayezid ve kardeşi Cem Sultan arasında çok ciddi bir bunalım süreci başlamıştır. Babası Fatih'in ölüm haberi, Konya ve Karaman bölgesinde iken kendisine ileilmemiştir. Ölüm haberini ileten ulaklar Bayezid taraftarları tarafından Cem Sultan'a ulaşmadan yolda infaz edilmiştir. Dolayısı ile Amasya'da bulunan Bayezid, İstanbul'a kardeşi Cem'den daha hızlı erişmiştir (Chevrier, 2005: 40).

Daha sonra 20'li yaşlarda olan Cem Sultan, ağabeyine karşı çıkarak kendisini babasının varisi olarak ilan edip tahtta hakkının olduğunu ifade etmiştir. Cem Sultan, hızlı bir şekilde kuvvetlerini toplayarak Bursa üzerine gelmiştir. Burada II. Bayezid'in Ayas Paşa liderliğindeki askerlerini bozguna uğratarak bu bölgede kendi adına para bastırıp hutbe okutmuştur. Bu olay Cem Sultan'ın siyasi otoritesini daha da kuvvetlendirmiştir. Ardından aynı bölgede ikinci bir muharebede Cem Sultan kaybetmiş ve bütün mal varlığı yağmalanarak yok edilmiştir. Mağlup olan Cem Sultan, önce Konya'ya oradan da annesi Hatun Çiçek'i ve ailesini yanına alıp Memlük sultanı Kaytbay'a sığınmak üzere Kahire'ye gitmiştir (Kağan, 2010: 36).

Cem Sultan, Kahire'den ağabeyine yazdığı mektupta içinde bulunduğu kötü durumu ifade etmiştir. Bu mektuba cevaben Bayezid, dilediği belli bir akçe miktarı karşılığında saltanat hırsından vazgeçmesi teklifinde bulunsa da Cem Sultan bu teklifi kabul etmemiştir. Ardından Cem Sultan, ailesiyle 1481 yılında hac vazifesi yapıp tekrar Kahire'ye geri dönmüştür (Mert, 2006: 63).

Bu sırada beyliklerle gizli olarak birleşip II. Bayezid üzerine yürümek isteyen Karamanoğlu Kasım Bey, istediği galibiyeti alamayınca 1482 yılında Memlûk sınırlarına sığınmıştır. Burada Cem Sultan'la görüşen Kasım Bey, Cem'in padişah olması neticesinde Karaman Eyaleti'nin kendisine verileceği üzerine ittifak yapmıştır (Freely, 2005: 47).

Hicaz'dan Kahire'ye döndükten sonra, Karamanoğlu Kasım Bey ile görüşmek üzere, 19 Mayıs 1482 tarihinde Hicaz üzerinden Adana dolaylarına kadar ulaşan Cem Sultan, Konya üzerine yürümüştür. Bayezid, kardeşi Cem'e Kudüs'te kalması için tekliflerde bulunmuştur. Fakat Cem Sultan kabul etmeyerek ağabeyi ile girdiği savaşta yine mağlup olmuştur. Hızlı bir şekilde geri çekilen Cem Sultan, Taşeli üzerinden hareketle Rodos Adası'na sığınmıştır (Yılmaz, 2011: 66; Oflazoğlu, 2010: 36).

Bu sırada bütün ihtimalleri göz önünde bulundurup önce davranan Bayezid, Rodos şövalyeleri ile daha önceden kardeşi Cem'in adaya ulaşması halinde esir edilmesi hususunda ittifak yapmıştır. Bunun üzerine Cem Sultan, yedi sene Rodos Adası'nda esir olarak kalmıştır. Bu yıllar içerisinde oğlu Oğuzhan'ın Bayezid tarafından boğdurularak öldürülmesi sebebiyle ciddi bir rahatsızlık yaşayan Cem Sultan, Papa'nın isteği üzerine Roma'ya gönderilmiştir. Buradan da Fransızların eline geçen Cem Sultan, Fransızların

düzenleyeceği bir haclı seferinde kullanılma düşüncesi ile korumaya alınmıştır. Fakat bir yolculuk sırasında daha fazla dayanamayan Cem Sultan 25 Şubat 1495 günü vefat etmiştir. Ölümünden 4 yıl sonra cenazesi Bursa- Muradiye'ye defnedilmiştir. Cem Sultan'ın 23 yaşında başlayan esaret hayatı yaklaşık 13 yıl sürmüş ve 36 yaşında yaşamı sona ermiştir (Uzunçarşılı, 1983: 161-179).

I.2. Eserleri

Cem Sultan'ın Türkçe ve Farsça olmak üzere iki adet divanı bulunmaktadır. 10 yaşına giren Cem Sultan çok küçük olmasına rağmen tercüme eser kaleme almıştır. Bu eseri babası Fatih'e ithaf etmiştir. Bahsi geçen eser, müellifi İranlı "Selmân-ı Sâvecî" olan "Cemşîd ü Hurşîd" adlı mesnevidir. Farsçayı çok iyi bildiğine dikkat çeken İsmail Hikmet Ertaylan, Cem Sultan'ın Farsça Divanı'nın Türkçe Divanı'na nazaran daha kuvvetli olduğu tespitini yapmıştır (Ersoylu, 2013: XI). Bunların yanı sıra bir de Türkçe Divanı'nın arkasına ilişik olan 48 beyitlik "Fâl-ı Reyhân-ı Sultan Cem" adıyla bir çiçek falı manzumesi yer almaktadır. Eserlerin günümüze ulaşan nüshaları itibariyle tam künyeleri ve evrak kayıt numaraları aşağıda verilmiştir:

Kütüphane	Bölüm /Koleksiyon	Demirbaş No	Eser
Süleymaniye Kütüphanesi	Lala İsmail Efendi	431	Türkçe Divan
Süleymaniye Kütüphanesi	Fatih	3794	Türkçe Divan, Farsça Divan

Ali Emiri Kütüphanesi	---	81	Tükçe Divanı
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi	---	Ty5547	Tükçe Divan
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi	---	Ty5474	Tükçe Divan
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Revan	739	Tükçe Divan, Farsça Divan
Bursa Orhan Haraççı Kütüphanesi	---	E6	Tükçe Divan, Farsça Divan
Ali Emiri Kütüphanesi	---	328	Farsça Divan
Kayseri Raşid Efendi Halk Kütüphanesi	---	1262	Farsça Divan
Kütahya Vahid Paşa Halk Kütüphanesi	Türkçe Yazmalar	166	Kitab-ı Cemşid ü Hurşid
Ankara İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi	---	18464	Cemşid Ü Hurşid

Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'na bakıldığında tam olarak 420 şiir mevcuttur. Bu şiirlerin dağılımı sırasıyla şu şekildedir:

- a. Kaside: 9
- b. Terkîb-i bend: 1
- c. Tercî-i bend: 1
- d. Gazel: 348
- e. Rubai: 1
- f. Muamma: 41
- g. Müfred: 19

Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ında 348 gazel bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında gazeller oldukça fazla bir yer tutmaktadır. 15. Yüzyıl Eski Türk Edebiyatı sanat estetiği içerisinde yer alan âşık ve sevgili unsurlarını Cem Sultan'ın gazellerinde de çokça görmek mümkündür.

Eski Türk Edebiyatı nazmında gazeller tercihen genel itibari ile 4-15 beyit arasında kullanılmıştır. 4 beyitli gazeller, eksik gazel (na-tamam) olarak adlandırılmıştır. Cem Sultan'ın Türkçe Divânı'nına baktığımızda “eksik gazel” bulunmamaktadır. Bu da onu şairlik derecesini üstün tutan diğer bir farkını ortaya koymaktadır.

Cem Sultan, gazellerinde beyit sayıları genellikle 5, 7, 9, 11 gibi tek sayılardan oluşmaktadır. Daha çok öne çıkan gazellerine bakıldığında ise 5, 7 ve 9 beyitli gazellerin olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı “uzun gazelleri (mutavvel gazel)” de dikkat çekmektedir. 16 beyitli 16. gazeli; 20 beyitli 115. gazeli ve 21 beyitli 161. gazeli bu uzun gazelleri arasında yer almaktadır. Tüm bunlarla birlikte mefa'îlün, mefa'îlün, mefa'îlün,

mefa'îlün kalıbında musammat gazel özelliği taşıyan fakat musammat gazel olmayan 12 adet gazel bulunmaktadır.

I.3. Edebi Kişiliği

Çok küçük yaşlarda Arapça ve Farsça eğitimini tamamlayan Cem Sultan, zengin bir kültür geleneği içerisinde yetişmiştir (Kut, 1993: 285). İlk gazellerini Kastamonu Eyaleti'ne atandığı dönemlerde kaleme almaya başlamıştır. Edebi şahsiyetinin şekillenmesi burada başlar ardından divan şairliği noktasındaki asıl olgunluğunu Konya Eyaleti'nde gösterir. Konya'da, kendi çevresindeki şairlere değer vermiş onlara resmi makam tayin ederek birçok şairi yakınında tutmuştur. Böylelikle Konya'da kaldığı yedi yıl boyunca çevresinde geniş bir kültür ve sanat ortamı tesis etmiştir. Sehi Bey, Cem Sultan'ın şairlere olan bakış açısını şu sözlerle ifade eder:

“Sahib-i ma‘rifet ve ehl-i fazilet şu‘ara tayifesine ziyade ragbet ü iltifat iderdi. Ve bu tayifeden yanında çok kimesne olurdu. Her birin haddinden ziyade ri‘ayetler idiüp şefkat ü merhamet gösterürdi” (Sehi Bey, 2017: 18).

Cem Sultan etrafında şekillenen bir şair meclisi oluşmuştur. Bu mecliste yer alan şairler Cem Sultan'ı esaret yıllarında bile yalnız bırakmamışlardır. Şairler meclisi, Cem şairleri olarak anılmaktaydı. Bu şairler arasında Kandî, La'î, Sehayi, Haydar Çelebi, Sâ'dî, Şahidi, Tûrabî ve Karamanlı Aynî gibi isimler bu mecliste yer almaktaydı (Şentürk, 2009: 95).

Cem Sultan'ın en yakınındaki şairlerden biri olan Siroz doğumlu Kandî, mahlasını şekercilik ve balmumculuğu işiyle iştigal olması sebebiyle almıştır. Cem Sultan'ın daima yanında bulunan onunla sürgüne giden Kandî, Frengistan'da vefat etmiştir. Hoş ve sade diliyle Cem Sultan'a ve Sadi'ye birçok nazireler yazmıştır. Yüzünün

ve cildinin kırmızı renkli olması sebebiyle mahlasını la'lden alan şair La'lî ise abdal meşrep bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmıştır (Aynur, 2014: 35).

Sehayî ise fasih ve beliğ şairi olarak anılmış olup Cem Sultan'ın yanından ayrılmayan önemli Cem şairleri arasındadır. Cem Sultan'ın defterdarlığını yapan Haydar Çelebi de Şehzade Cem'i esaret günlerinde bir an olsun yalnız bırakmamıştır. Ayrıca “Vâkıât-ı Sultan Cemi” adlı eserin müellifi olarak bilinmektedir (Lâtîfî, 2018: 204).

Şair Sâ'dî ise Cem Sultan'ın Konya'da bulunduğu sürede kâtiblik, nişancılık ve musâhiblik görevlerini yerine getirmiştir. Cem Sultan'ın sürgün edilmesiyle birlikte Anadolu'yu terk eden şair Cem Sultan'la birlikte hac vazifesini yerine getirdikten sonra tekrar Anadolu'ya döndüğünde yakalanarak öldürülür. Ölümüne kadar Cem Sultan'nın divanını ve mektuplarının kâtipliğini yapmıştır (Horata, 2000: 95-96).

Diğer bir Cem şairi olan Şahîdî ise Cem Sultan'ın Konya Eyaleti'nde iken defterdarlık görevini yapan diğer bir Cem şairidir. Onun devlet adamlığı şairliğinin önüne geçmiştir. Divanî ve Leyla vü Mecnun adlı bir eseri bulunur. Latîfî onun şairliğini “az söyleyen” ifadesiyle şu şekilde değerlendirmiştir: “*Ammâ eş'ârî şanâyî'den 'ârî ve şu 'arânuñ kem-gûy u kem-miğdârî idi*”(Latîfî, 2018: 267).

Cem şairlerinden olan Tûrabî ise Cem Sultan'ın lalasıdır. Kastamonu'da Cem Sultanı eğitmek üzere gönderilen Tûrabî ardından Cem Sultan'la birlikte Konya Eyaleti'ne geçer. Dini bir kişiliğe sahip olan Tûrabî, tasavvufî şiirleriyle öne çıkmıştır. Karamanlı Aynî ise Tirmiz doğumlu olup bir divana sahiptir. Divanında yer alan kasidelerinin birçoğunu Cem Sultan için yazmıştır. Kastamonu Eyaleti'nde bulunduğu dönemde üç yıl Şehzade Cem'le birlikte vakit geçirmiştir (Mermer, 1997: 18).

Tezkirelere bakıldığında Cem Sultan'ın edebî şahsiyeti hakkında birçok müspet bilgi bulunmaktadır. Latîfî Tezkiresi'nde Cem Sultan, “*şi'r-gûylıkda şehzâdegân-ı*

‘izâmuñ mihter ü bihteridür” şeklinde güzel üslubu olan bir şair olarak nitelendirilmiştir (Lâtîfî, 2018: 101). Âşık Çelebi ise tezkiresinde Cem Sultan’ın divanını övmüş ve bu övgüsünü “bin divandan daha üstün” nitelemesiyle “*bir divân yanında biñ divândan yeg bir hum-ı mey katında biñ husrevânî küp genc-i şâygândan yeg idi*” şeklinde ifade etmiştir (Âşık Çelebi, 2018: 213). Sehi Bey Tezkiresi’nde ise Cem Sultan için şu sözleri dile getirilmiştir: “*eşar ve inşaya kadir ve kendisi bi-bedel şan, eş’ar-ı hayalengiz ve gazeliyatı emsal-amiz ale’ttertibdivanı var*” (Sehi Bey, 2017: 18).

Ahmet Paşa ise onun şairliğinden sultanlık olarak ifade etmiş ve “*hüsrev-i sultan-nişan*” terkiibi ile aktarmıştır:

“Sultân Cem ol ki Husrev-i Sultân-nişân imiş

Mâh-ı sa’âdete işigi âsumân imiş”(Tarlan, 1992: 84).

Cem Sultan’ın şiirlerindeki dile bakıldığında oldukça sade olduğu görülmektedir. Anlaşılır ve sade bir üslup mevcuttur. Gazellerinde kasidelerine nazaran daha anlaşılır bir dil tercih etmiştir. Gazellerinde tercih ettiği Arapça ve Farsça terkipler dönemine göre oldukça yalın bir yapıdadır. Özellikle günümüze kadar ulaşan atasözlerini tercih etmekten de geri kalmamıştır. 23. gazelinin 3. beyitinde bulunan “eylûk eyle sūya at (iyilik yap deniz at)”, 130. gazelin 2. beyitinde yer alan “Eşekdür zāferān kıadrini bilmez (eşek hoşaftan ne anlar)” ve 118. gazelinin 3. beyitinde bulunan “eşek diba çul ile adam olmaz (eşeğe altın semer vursan eşek yine eşektir)” atasözleri en somut örnek olarak gösterilebilir.

Rakīb olmaz ruḥum rengine mā’il

Eşekdür zāferān kıadrini bilmez (130/2)

Gel gözüm yaşına bak bir büse vir

Çün meşeldür **eylik eyle şuya at** (23/3)

Raķīb-i ĥar giyer ĥārā velīkin

Eşek dibā çul ile ādem olmaz (118/3)

Bununla birlikte “üstüne titremek” gibi günümüzde de halen kullanılan birçok Türkçe deyiimi de tercih etmesi dilinin sadeliğini öne çıkaran unsurlar arasında yer almaktadır:

Bir bencileyin **üstüne yaprak gibi dıtrır**

Ol serv-i ser-efrāza hevā-dārı kimūñ var (45/8)

II. BÖLÜM: CEM SULTAN'IN GAZELLERİNDE TEŞBİH UNSURLARI

II.1. Tabiat Unsurları

Cem Sultan'ın gazellerinde geçen tabiatla ilgili teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1: Cem Sultan'ın Gazellerindeki Tabiata Dayalı Teşbihler

TABİAT UNSURLARI	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
'ālem (Ar.):	'aden, (258/1).
'andelib (Ar.): :	ğazel-hān (gazel okuyan), (284/7).
'ar'ar (Ar.): :	tuba-yı kadd, tūba ağacının boyu, (88/5).
āteş (Far.):	külhen (ateş ocağı), (98/4).
āhū-yı Hotan (Far.): :	çeşm,(287/5).
bād (Far.):	şāne (tarak), (41/6).
bād-ı hāzān (Far.):	āh hāzer kıl (aşığın āh etmesi), (41/2).
bağ (Far.):	dil (gönül), (253/2).
berg (Far.): :	cefā (eziyet), (65/7).
bülbül (Far.): :	cem sultan, (284/7); zār-ıla nizār idici (yüksek sesle ağlayan), (45/5)
benefşe (Far.): :	āvāre (hercai, başıboş), (50/3); haṭ-ı dil-dār (sevgili yolu), (266/1).
büstān, bostan (Far.):	cinān (cennet, cennetler), (45/7).
çāh, çeh (Far.):	zenahdān (çene), (20/2); zindan, (58/4).

çeşme (Far.): :	çeşme-i hayvân (hayat çeşmesi), (58/3); dürr-i hoş-âb (şekerli su ya da rengi kırmızı olan su incisi), (11/4).
çin (Far.):	siper (engel, korunak), (52/1).
dâğ (Far.):	sîne üzre nişân (göğüs üzerindeki nişan, iz), (187/7).
dâğ-ı hasret (Far. Ar.):	günyüzü, (79/4).
dâğ-ı 'ışk (Far. Ar.):	nişan, (130/4).
dâğ-ı gam (Far.):	lâle, (175/5).
duhan (Ar.):	ğılâf (kılıf) (161/6), nâr-ı nûr (ateşin ışığı). (183/9).
duhân-ı müşğ (Ar. Far.): :	nâr-ı nûr (ateş ışığı), (183/9).
duhân-ı şem' (Ar.): :	ğılâf (kılıf), (161/6).
dud (Ar.):	duhan (duman), (165/4).
ebr (Far.): :	rakīb, (219/3).
ğonce (Far.):	serv (servi, servi boylu), (186/2); seher lāle (sabah lalesi), (88/6);gül-āb (gülsuyu), (9/5).
gül (Far.):	ruh,(95/3),yüz,(9/1),(97/1),(199/5),(9/1);ruhsār (yanak),(9/5);arūs (gelin),(56/2);yüz ayı,(197/5);şafha (sayfa), (146/2);defter sayfası,(174/4);bāzār (pazar),(197/5).
gül defteri (T. Far.):	hüsnüñ risalesi, (174/4).
gül-zār (Far.): :	cehennem, (122/4).
gün (T.):	yüz, (86/3).
hār (Far.):	rakīb (rakip), (241/3); hançer, (199/7); bālīn (yastık; başucu), (279/7).
hoş-âb (Far.): :	dürr (inci), (11/4).

meges (Far.): :	ḥāl (ben, nokta), (137/4), (139/5).
menba' (Ar.): :	çeşme-i ḥayvān (hayat çeşmesi),(145/6).
menba'-ı Nıl ü Aras (Ar.): :	cennet, (137/6).
nehār (Ar.):	gün yüz (güneş gibi yüz), (155/5)
nergis (Far.):	çeşm (göz), (67/5).
Nil ü Aras (Far. T.):	menbaa (kaynak), (137/6).
od (T.): :	şihāb-ı sitāre (yıldız kıvılcımı),(84/2); ruh. (177/1).
reyḥān (Ar.): :	ḥaṭ (yazı, hat; sevgilinin ayva tüyleri), (173/1), (102/7).
seng (Far.): :	dil (gönül), (184/4), (205/4).
serv (Ar.):	serv-i cefā-berg ü belā-bārı (eziyet ve bela yükü yaprakları olan servi), (45/7); ḳadd, (146/1).
şafaḳ (Ar.): :	'aḳīḳ-i yemen rengi (yemen akik taşının rengi), (174/3).
şeb (Far.): :	zūlf (saç), (21/6).
şem (Ar.): :	sinān (mızrak, süngü), (161/1); yüz, (265/8).
şem ^c -i ruḥsār (Ar.): :	güneş, (166/3).
sidre (Ar.): :	ḳadd (sevgilinin boyu), (123/4), (16/16).
sidre ḳadd (Ar.): :	tūbā, (16/16).
su (T.):	gül-āb (gül suyu), (228/8); zincir, (102/4).
toprak (T.):	müşg, (228/8); ḳadeḥ (kadeh, şarap kadehi), (30/1).
'ud (Ar.): :	zūlf (saç), (177/1).
yaprak (T.):	şīve (cilve, naz, eda), (124/4).
yimiş (t.):	naz (cilve), (124/4).
yir yüzi (T.): :	gül-gün (gül renkli), (62/3).

II.2. Sevgiliye Dair Unsurlar

Cem Sultan'ın gazellerinde sevgiliye dair teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2: Cem Sultan'ın Gazellerinde Sevgiliye Yönelik Unsurlar

SEVGİLİYE AİT UNSURLAR	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
āftāb-ı hüsn (Ar.Far.):	bedr-i dücā, dolunay karanlığı, (76/1).
ağız (T.):	ğonce (gonca), (95/2), (245/5).
āhū göz (Far. T.):	ğazāl-ı hotan ü çin (çin ve hoten'deki güzel gözlü ceylan), (267/6); naḥcīr (av), (102/3).
'aḳd-i zūlf (Ar. Far.):	bend, bağ, (239/4).
alın (T.):	kamer, ay, (67/2).
ārız (Ar.):	deste-i gül, (gül destesi), (55/1); nār (ateş), (247/3); muşḥaf (kitap haline getirilmiş), (108/6),(302/5).
ārızın nārı (Ar.):	gölşen (gül bahçesi), (247/3).
ayak tozu (T.):	cevher-i ḥāk-i reh, (189/4).
āteşin mey (Far.):	dehenün āb (ağız suyu), (30/4).

āteş-i ışıķ (Far.):	āteş-i sūzān (yakıcı ateş), (76/6).
āteş-i sūzān (Far.):	göl-zār (göl bahçesi), (247/3).
bālā-yı kıadd (Far. Ar.): :	Kederli, gamlı yolculuk, (101/4).
bel, bil (T.):	sīmīn (gümüştēn, gümüş gibi), (94/4); hilāl (yeni ay), (94/6).
beden (Ar.):	sīmīn (gümüş), (102/2), (233/4).
beg (T.):	sulţān, (219/1)
beñ (T.):	hīndū (hintli), (50/2),(254/3),(255/4);noķta,(92/3);dane,(164/4);duzaĝ (tuzak),(296/3);ħacerü'l-esved (siyah taş),(226/3);fūlfūl (karabiber);(263/4);toħm-ı ĝam (gam tohumu), (259/1).
bend-i zūlf (Far.):	tālī'-i siyāh (kara baht, kara talih), (43/5).
bend ile kākūl (Far.):	iki sūnbūl, (271/1).
boy (T.):	tūbā (cennete kutsal bir ağaç), (34/6).
boy (T.):	ar'ar (daĝ servisi; sevgilinin boyu), (233/1)
būse (Far.): :	eylik (iyilik), (23/3); şanur (85/4); tiryāk (panzehir, afyon), (287/1).
cefā-yı zūlf-i mūşĝīn (Far.):	belā (bela, musibet), (123/1).
cemāl:	ħān (sofra),(210/8),Ka'be,(195/4),bāĝ (bahçe),(39/2);göl-zār (göl bahçesi),(90/1),(279/3);muşħaf (Kur'an-ı Kerim; sayfalandırılmış, kitap

	haline getirilmiş), (110/6); āf-tāb (güneş),(275/6),(112/1);mısr (mısır),(152/2);ay, (283/1), (147/3).
çehre (Far.):	ķamer (ay), (43/3), (139/5).
çeşm (Far.):	seyyāre (gezegen), (37/2); bādām (badem), (78/2),(99/7),(302/1),(185/5); āhū (ceylan gözlü),(102/3);mesken,(143/3); behişt nergisi (cennet nergisi), (183/11);āhu-yı hotan (hoten ceylanı), (187/5); hücre (oda, hücre), (210/4); keffe (terazi gözü), (229/6); şadef (sedef, istiridye), (261/4); āb-ı revān (akarsu), (261/5).
dehan (Far.):	sırr (sır), (51/2); mīm (sevgilinin küçük yuvarlak ağzı, mim). (223/2);āb-ı kevşer (kevser suyu), (276/6);halka-i dā'ire-i luṭf, (44/1); müşg (misk), (183/13).
dīde (Far.):	Nīl ve Aras Nehri, (217/3).
dīde-i giryān (Far.):	devāt (divit, hokka kalemi), (35/2).
dil (Far.): :	göl-şen-i pür-müşg-i ter (mis kokulu gül bahçesi), (256/1);seng (taş),(29/3), (41/3), (69/7),(102/2),(209/3),(242/7); cevruñ leşkeri (zulmün askeri), (97/6); ravza (bahçe, çimenlik), (104/5),(153/6); āyīne (ayna), (123/2); hayāl tahtı (hayal sultanlığı), (126/5); perger (pergel), (136/6); ħarīm-i ka'be (kutsal ka'be), (162/3); düzd (hırsız), (245/4).
dil-ber hat (Far.): :	ecel, (70/3).
dil-dār (Far.): :	‘ömr, (147/5).

diş (T.): :	dür (inci), (54/6), (69/3); lü'lü' (inci), (75/1), (84/9), (176/1); gevher-i 'ummān (okyanus incisi), (125/1); dürr-i hoş-āb (inci parlaklığı), (167/6); dürr-i 'aden (aden incisi), (236/1); dürr-i meknūn (dizilmiş inci), (237/3)
ebrū (Far.):	mihrāb, (204/9); kemān (yay, keman), (49/5), (91/7), (97/4), (115/14), (222/3), (235/3); iki kıble, (261/7).
ebrū-yı siyāh (Far.): :	mihrāb (camide imamın durduğu yer), (19/3)
eşk (Far.): :	sipah (asker), (231/6); şarāb (şarap), (8/3), (84/2); kātib (yazan, yazıcı), (108/2), (141/2); seylāb (sel), (118/2); encüm (yıldızlar), (161/15); 'aķīķ-i yemen rengi (akik taşı, yemen taşı), (174/3); seyl (sel), (184/2), (200/4), (206/8), (231/4); dürr (inci), (187//2), (206/5); ķulzüm (deniz), (250/4); deryā (deniz, derya), (66/1).
eşk-i çeşm (T. Far.):	nil, (290/4).
eşk-i çeşm (Far.):	mey, (213/5).
eşk muķīti: (Ar. Far.):	'ummān, (174/2)
eşk sitāresi (Far.):	şihāb-ı sitāre (yıldız kıvılcımı), (84/2)
fem (Ar.):	piste (fıstık), (111/6); ğonce (gonca), (300/7).
fettān (Ar.): :	çeşm (göz, bakış), (169/4).
ġabġab (Ar.): :	ķāh (ķukur, kuyu), (192/2).

ğamze (Ar.):	oķ (ok), (15/6), (27/2), (44/5), (51/1), (51/5), (53/5), (57/3), (66/5), (68/2), (71/1), (77/6), (80/3), (83/1), (83/3), (92/4), (100/5), (112/3), (132/3), (132/4), (143/4), (145/5), (149/1), (151/2), (154/2), (185/3), (216/3), (246/5), (247/1), (204/4), (205/5); tūġ (kılıç, şış), (29/5), (173/2), (218/1); hadeng (ok), (82/6), (84/6), (91/7), (112/4), (170/5), (186/6), (238/2), (303/2); ħancer, (7/1), (88/1), (113/6), (115/10), (105/1); ħūn-rīz (kandamlası), (64/4); tūr (kılıç, şış), (45/5), (142/2), (133/6), (136/8), (126/2), (129/1), (79/2), (186/6), (294/7), (296/2), (305/4), (311/1), (222/4), (228/2), (235/3), (238/4), (246/6), (264/7), (283/4), (186/7), (193/4), (303/2); peykān, (283/5).
giryān (Far.):	ibrīşim ü müşġīn midād (ipek iplik ve güzel kokulu mürekkep), (35/2).
göñül (T.):	seng-i ħārā (ateşten taşlar), (37/3); siper (engel, korunak), (71/1).
göz (T.):	mest (sarhoş), (1/5), (200/1); ħār (diken), (24/2); şād (arap harflerinden biri), (38/5); ‘ases (gece bekçisi), (41/4); cādū (büyücü), (66/3), (165/2), (167/5); gāret-ger-i islām (islam yağmacısı), (78/1); ħarāmī (hırsız), (98/3); ahū (ceylan), (115/6); mest, (1/5); fitne-i devran (zamane fitnesi), (133/1); nergis-i sevdā-zede (nergis gibi sevdalı), (223/7); çeşme-sār (nazar), (231/3); ħancer (hançer), (301/1), (248/1); sāḡirler üstadı, (109/1); āhū, (267/6); fettāñ (fitneci), (309/1).
ħadeng-i ğamzesi peykānları (Ar. Far.): :	güvāh (şahit), (82/6).
ħāl (Far.):	hindū-beçe (siyah peçe), (271/2); dane, (109/2), (260/3); noķta, (264/6), (228/6), (111/2), (247/6); ħāce-i hindū (hint hocası), (243/2); ‘ades

	(mercimek), (135/4); nuḡat (noktalar),(156/1);‘abbāsi ‘âlem (aslanlar âlemi),(88/3);beydaḡ (satranç oyununda piyade taşı),(33/3);hindū-beḡḡe (hintli küçük çocuk),(33/4);meges (sinek),(254/6);ḡacerū’l-esved, (7/2).
ḡāl-i ‘anber- bār: (Far.):	meges (sinek), (135/6), (254/6)
Ḥāl-i müḡḡinūñ ruḡ (Far.):	ḡalīl[ün] ḡānı(hz. halil’in sofrası) (135/4)
ḡāl-i ruḡ (Far.Ar.):	lālenūñ baḡrında daḡ, (115/12); ‘abbāsi ‘alem, (138/3).
ḡāl-i siyeh (Ar. Far.):	hind ṡāhı, (86/3); hindū beḡḡe, (303/4);dāne, (240/3);noḡta,(247/6).
ḡālḡa-i zūlfeyn (Ar. Far.):	iki cim, (247/6).
ḡat (Ar.):	risāle (mektup, kısa yazı, kitapçık), (207/9); rakam, (174/4), (13/1); kâfir (kâfir, dinsiz), (279/4); müḡḡ (misk), (26/5); ḡalat (belirsiz), (242/5); nāfe-i çīn (çin miski),(230/2);sebze-zār (yeşillik), (231/7), (31/7);benefṡe berg-i ḡül(ḡül yapraklı menekṡe),(269/4);cennet sebze-zārı (cennet bahçesi),(307/1);defter,(177/2); kâfer (kâfir),(177/5);ḡıẓr,(177/6);ḡazel,(152/1);nüṡa-i yāḡūt,(156/3);ṡumāre-i benefṡe (menekṡe tomarı),(274/4);ḡadīṡ (hadis),(183/13);naḡṡ (resim, desen),(218/4);maḡabbet-nāme (aşk mektubu),(222/2),(142/4);cādū (büyüleyici),(110/7);ḡazel, (142/1);nūr āyeti,(162/2);mūr

	(karınca),(67/4),(109/2);fitne-i āḥir-zemān (ahir zaman fitnesi),(85/2);sebze (yeşillik),(301/2),(7/2),(254/8);raḡam,(13/1);tūlicü'l-leyle fi'n-nehār,(153/1);tezvīr (yalan sevgilinin ayva tüyleri),(53/6);āyet-i ḥüsn (güzellik ayeti),(60/2);ḥızr,(43/4);hindū (hintli),(263/3); benefşe otlağı (menekçe otlağı, menekşe bahçesi),(167/6);berg-i güli (gül yaprağı),(269/4);sünbül,(55/1),(266/2),(186/7),(291/2);sūre-i nūr (nur suresi), (161/6);kāfir,(298/3);cennet sebze-zāri,(307/1); 'anber,(177/1);otlak, (247/6);nāfe-i çīn (çin miski),(230/2).
ḥaṭ-ḡubār (Ar.):	yāḡūt nüsha, (155/1).
ḥaṭṭ-ı ḥad (Ar.Far.):	ṭılısm-ı genc (esrarlı hazine), (222/5)
ḥaṭṭun ḡavāşisi (Ar.):	subḡu u şām, (25/3)
ḡaṭṭ-ı müşḡīn (Ar. Far.):	ḡavāşī (haşıye), (249/1)
ḡaṭ-ı nev- reste (Far.):	ceyş-i ḡabeş (habeş askeri), (255/2)
ḡaṭṭ-ı reyḡān(Far.):	benefşe (menekşe), (102/7)
ḡaṭṭ-ı siyeh (Far.):	nāme-i āmāl (amel kitabı), (245/3)

ḥaṭṭ-1 sebz (Far.):	tuṭī, (243/2)
ḥaṭṭ-1 siyeh (Far.):	siḥr (sihir), (255/3)
ḥaṭṭ-1 siyeh- pūş (Far.):	leşker-i fir'avn (firavun askeri), (252/7)
ḥaṭṭ-1 yār (Far.):	münzel (indirilmiş), (249/6)
ḥaṭ, zülfeyn, meh (Ar.):	penc āyet (5 ayet),(21/5)
hüsn (Ar.): :	mushaf (sayfalandırılmış, kur'an sayfası), (75/2), (162/2),(97/5),(284/2),(232/6),(249/6);aftāb (güneş), (76/2);kandil,(162/4);ḥīlat (kaftan), (136/5);çerāğ (mum, ışık),(161/21), gün (güneş, gündüz),(1/3);kitāb,(25/3);bezm (meclis),(177/1);mülk, (177/2); mihr,(162/3),(160/4);şem' (mum, ışık),(161/10),(161/13);ğazel,(160/1);gül-şen (gül bahçesi),(146/6),(45/6),(66/7);risāle (mektup, yazı),(104/3),(148/4);gün (güneş, gündüz), (149/5),(1/3);bāğ (bağ, bahçe),(115/1), (115/9); şulṭān, (102/8); ravza (bahçe, çimenlik), (93/1);defter, (88/4);kitāb, (86/2); rum (anadolu), (88/2); devlet, (66/2); āyet, (60/2), (28/5); bāğ, (55/5), (30/3); āteş, (48/5); māl (servet, değerli şey), (23/5), (51/6); mülket (mülk, memleket, ülke).(44/4); naaṭ', (33/1); zav (ışık, aydınlık),(28/4); çerāğ (ışık, kandil, mum),(296/4),297/3);mihr-i cihān (dünyanın güneşi),(292/1),(290/3); mescid, (254/9), (284/4);cāmi' (derleyen, toplayan, cami),(249/3),(20/4); ḳabā (giysi, elbise),(244/4); kitāb-ı ruh

	(ruh kitabı),(242/5);sultān,(229/1); k̄andīl (kandil, ışık), (214/4),(183/9);ḡül-zār (ḡül bahçesi),(199/3);nigār-istān (güzelleri çok olan yer),(192/8);bāzār (pazar); (192/3),(191/7);meydan,(183/3); berāt (nişan).(183/8);ebyāt (beyitler);(20/5); žav (aydınlık), (28/4)
‘ışk (Ar.): :	naṭ’ (sofra), (250/7) ;leşker (asker), (272/2); maḥzen (depo, yer altı sığınağı), (28/5), nār (ateş), (111/4); k̄āfile, (137/3); āteş, (227/2), (141/4); meclis, (147/3); deryā (deniz), (168/6), (169/1);rüs-vāy (rezil), (169/1); od (ateş), (180/3), (83/4), (161/20), (224/3), (48/4); ğam (acı, sıkıntı, dert), (81/1), (37/5), (104/6); ğurbet (yabancı topraklar), (51/6); şehir (şehir, belde), (53/8); derd, (72/5); t̄ās, 93/2); kemer, (16/14).
İki ebrū (T. Far.):	Kıble, (261/7).
k̄ad, kadd (Ar.): :	serv (servi ağacı), (74/3), (102/4),(109/6),(120/3),(209/4),(282/2),(303/2), (304/1); halka-var (halka, çember), (76/7), (113/2), (213/4); lam (lam harfi), (78/6); t̄ubā (tuba ağacı, cennette bulunan bir ağaç), (1/6), (4/2),(16/16),(48/6),(116/1),(180/5), (195/3),(195/3); sidre (tanrı’ya ulaşmak için çıkılan en son makamdır),(308/1);serv-i cefā-berg ü bela-bār (bela ve cefa yapraklı servi ağacı), (65/7);çeng (eğri; pençe; el), (188/4),(291/2); şīve (cilve, naz, eda), (186/1); serv-i sehī (servi ağacı gibi düz, doğru), (115/4),(274/1),(276/6);ar’ar (servi ağacı), (263/3); serv-i çemen (servi bahçesi), (236/3);elif (harf), (97/5), (147/2), (223/2); serv-i revan (yürüyen servi ağacı), (186/1), (228/3); hilāl, (232/1); dāl (dal harfî), (232/9); şimşād (şimşir ağacı), (38/7),(153/6); sidre (ağaca teşbih edilen, yedinci kat gökte bir makam ismi),(101/5).

kâkûl (Far.):	rismân (ip, iplik), (20/2); zencîr (zincir), (20/6);küfr (küfür, kâfir eden söz), (57/2); zünnâr (papaz kuşağı, papaz bağı), (132/2), (282/5); müşg-i hotan (hotan miski),(236/1); dâr (ağaç, darağacı),(236/2); şeb-dîzûn (gece kalesi),(268/2); zerrîn zirih (altın zırh),(282/1); müşgîn resen (mis kokulu ip), (236/2).
kâkûl-i müşgîn (Far.):	ķābe örtüsü, (20/4); bend (bağ), (20/6); mıştar (master), (20/5)
kâkûl-i pür-çîn (Far.): :	şalīb (haç), (10/1)
ķāmet (Ar.):	tübā budağı, lām (lam harfi), (104/1); gül budağı (gül dalı), (104/8); lām (lam harfi), (97/8), (245/2); kıyamet, (75/7); serv-i revan (servi gibi salınan, yürüyen servi), (306/1)
kaş (T.):	cādū (cadı), (263/2); mihrāb (camide imamın durduğu yerden yüksek dereceli ibadet makamı), (290/3), (94/5), (123/5), (124/1), (31/3), (34/1); nūn-ı kudret (güçlü nun harfi), (38/5); uğrunda kurban verilen, tapınılan, (15/7), (40/1), (163/2), (205/5), (229/4), (249/2), (232/7); kemān-ı müşg (misk kokulu yay), (183/6), (183/7); yā (harf), (16/11), (16/11), (178/5), (85/1), (44/5), (50/1); hilāl (yeni ay), (113/4); kemān (yay), (85/1), (42/2), (165/6), (191/5), (191/6), (186/7), (204/4), (210/5); yay, (208/2), (145/3), (132/3), (186/6); mihrāb-ı cān (gönül mihrabı), (186/5), (186/5); nūn (nun harfi), (232/9); tāk (bina kemeri, yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü), (228/5), (251/5), (209/3); tınāb (ip), (75/6); secde-gāh (secde edilen yer), (201/4); iki nūn (iki nun harfi), (255/4), (263/2); rā (ra harfi), (246/5), (147/2); kej rā (eğri ra harfi), (73/6), (146/4), (283/7); tuğra (mühür,

	padişah mührü), (247/5); müşgîn keman (misk kokulu yay), (191/1); mihrâb-ı cân (can mihrabı), (191/2); nûr u duḥân (duhan ve nur suresi), (191/3); müşgîn (misk kokulu), (191/7); gûşe-i beytü'l- muḳaddes (beytü'l- muḳaddes'in köşesi), (110/4); sa'âdet yayı (mutluluk yayı), (69/1).
kaşuñ hilâli (T. Ar.):	şekl-i dâs (orak şekli), (136/3).
kaşı tākı (T. Far.):	tāk-ı kisrâ (İran padişahının süsü), (252/5); köprü, (290/4).
kirpüg (T.):	ḥâr (diken), (133/7), 298/4),(187/4); tîr (ok),(165/6); cārû (süpürge), (261/5)
lâl (Far.):	şeker, (20/3), (21/3), (23/4),(40/3),(78/2),(99/7),(105/4),(111/2),(264/6),(233/1),(175/3),(273/7), (161/11), (16/12),(92/3),(94/3),(18/1),(23/4),(39/4),(39/7); şerbet, (26/1);gül-şeker,(39/3),(45/4);ṭabīb (doktor),(5/4),(27/3);şarap,(39/8);İsâ'nın nefesi,(116/2),(40/);meygûn (şarap rengi),(66/4);şeker-bâr (şeker yükü),(106/4);ḥân (sofra), (274/5);cām (şarap kadehi),(114/1),(254/1),(254/5),(227/7),(185/1),(185/7);şifa,(117/4);şeker-riz (şeker saçan),(137/4);meyve, (147/6);kevşer,(177/6);metn (metin), (249/1);bâde-i ḥamrâ (kırmızı şarap),(253/5);peymâne (büyük kadeh),(260/5);mey (şarap),(168/2),(272/4),(273/2); şeker-bâr (şeker saçan), (187/2).
la'l-i yâr (Far.): :	cevher, (154/5).

la‘l-i şeker- bār (Ar.Far.): :	kaḍeḥ, (30/1); tāze ruṭab (taze hurma), (106/4).
leb (Far.):	kaṇd-i mükerrer (şeker, sevgilinin dudağı), (187/3);bādāmuñ şeker (badem şekeri),(302/1);la‘l,(280/3),(302/6);dermān,(274/4);dārü’ş-şifā (şifa kapısı, şifa evi),(254/3);ḥamruñ ḥumārından (haram olan sarhoş eden kırmızı içki, şarap),(231/2);mül (şarap),(200/1);piste vü bādām (fıstık ve badem), (185/5);lāle-gūn aḳdāḥ (lale renkli kadahler),(28/3);nūş-dārū (panzehir),(190/5);mısra‘, (160/1);āb-ı ḥayvān (ölümsüzlük suyu, yaşam suyu),(160/2),(119/1);āb-ı ḥayāt (ölümsüzlük suyu, yaşam suyu),(140/3),(23/2); cān, (137/5),(145/2);maḥabbet-nāme, (142/4);devā, (134/2);dermān, (117/4);ḥelvā,(116/11);lāle, (115/2);cām (kadeh),(108/5);ḡonce-i ḥandān (açan gül goncası),(106/3);teng-i şekker (nadir şeker),(100/4);şirin,(95/3);çāre,(84/7),(39/7);süleymān ḥātemi (Hz. Süleyman’ın mührü),(67/4);şeft-ālu (şeftali),(123/3),(10/2),(39/2),(284/5);şarāb-ı nāb (katkısız şarap, saf şarap),(16/10);ḥurmā-yı ter leziz (lezzetli yaş, taze hurma),(39/1);mercan,(57/1);mey-gūn (şarap renkli),(60/4),(43/6);kevser,(58/3),(186/7).
lebūñ cāmı (Far.):	āb-ı ḥayvān, (119/1).
lebūñ ḥālī (Far.):	’İsā, (186/2).
lebūñ şarāb-ı nābı(Far.):	şifa, (16/10).

leb-i yār (Far.):	göl, (145/4).
müca'ad (Ar.): :	Zülf, (304/1).
müje (Far.):	cārüb (süpürge), (95/6), (92/2);tîr (ok), (102/6),(157/6), (115/10), 192/6); nakkaş,(108/7);kıl kalem,(108/7).
nāzūk ruḥuñ ṭarāveti (Ar. Far.):	şems ü kamer (güneş ve ay), (64/1).
naz (Far.):	ḳabā (kaba), (5/7).
o (sevgili) (T.):	māh, (69/2); mihr, (69/2).
peyker (Far.): :	māh (ay), (165/1).
rū (Far.):	cennet, (276/6); lāle,(227/3);perī, (69/1);māh, meh (ay), (115/20),(124/3),(128/1).
ruḥ (Far.):	mihr (güneş), (242/2); devr-i kamer (ay devri), (188/5);mihr,(104/3),(158/3);maṭla' (gazelin en beyiti),(160/1);kandil,(207/3);göl, (14/3), (39/3),(95/7),(266/3),(267/1),(271/3);lāle,(48/3);āteş, (144/3);şem' (mum),(166/3);göl-zār (göl bahçesi), (171/2),(267/9);göl-gün (göl rengi; göl yanaklı),(180/1),(268/2);'îd (bayram), (183/6);şu'ā-'ı şem' (mum ışığı),(207/1);nār (ateş),(207/1);kamer (ay),(91/2);devr (dönen),(204/3);ḳandīl-i māh (ay kandili),(189/5);kitāb,(297/3);lu'b (oyun, eğlence),(250/7);bāğ (bağ, bahçe),(106/4),(266/2);ḳandīl (mum,

	kandil),(207/9),(249/3); ħarīm-i ka'be (kutsal ka'be),(162/3);meh-i pertev (parlak ay),(148/3);ermağan-ı şem'(mumun armağanı), (161/11);kamer (ay),(214/1),(93/2),(127/6),(143/2);devr-i kamer,(288/5);düğün,(18/2);letāfet güli,(30/3);naķş (nakış, süsleme), (33/2);perī (sevgili),(89/1);semen (çimenlik, yasemin),(120/3);şem' (mum, ılık),(161/17),(174/1),(220/2);cennet,(58/3).
ruḥsār (Far.):	göl-şen (göl bahçesi), (33/4);göl,(80/2);lāle,(296/1),(66/7),(181/1),(181/2);āteş, (66/1),(197/6);güneş,(110/5);kandīl-i māh (ay ışığı, ay kandili), (152/5);muşḥaf (sayfalandırılmış),(247/4);rūz (gündüz), (21/6).
ruḥ rengi (Far.):	zāferān (safran), (130/2)
ruḥ sırrı: (Far.Ar.):	nihān-ı şem' (ılık sırrı), (159/14)
rūy (Far.):	zer ü sīm (altın ve gümüş), (95/5); levḥ (levha), (108/2); kandīl (mum, ılık), (115/3); āteş, (144/4).
ruḥ-ı zībā (Far.):	güneş, (272/6).
saç (T.):	sünbül, (300/7), (267/2),(267/5); ḥotan, (258/1); gīsū (omuza dökülen saç), (263/4); perde-i beytū'l- muṭaḥhar, (110/4).
şanemā (Ar.):	ṭabīb (doktor), (45/); peri, (5/3).
sāye-i ḳadd (Ar.): :	sāye-i serv (servi ağacının gölgesi), (79/7).
sen / sevgili (T.):	serv-i sehī (servi ağacı gibi düz), (213/5); ṭabīb-i cān (can doktoru), (122/2); meh (ay), (122/3); āhū (ceylan), (113/3); dilber-i 'ayyār (hile ile

	gönül alan), (45/1); ‘uṣṣāka cefālar kılıcı yarı (aşıklara cefa çektiren), (45/1); serv (servi ağacı), (5/6); gül-zār (gül bahçesi), (45/5); kadd-ıla büstān-ı cinānda bir serv-i cefā-berg ü bela-bār (cennet bahçesinde bela ve cefa yaprağı yüklü servi ağacı), (45/7); dil-ber-i ḥūrī-şıfat el-ḥaḳ şūretde melek-hūy ü perī-vār (senin gibi melek huylu ve peri gibi huriye benzeyen güzel), (45/11); ṭarrār (hilekar), (45/9); ḥūr (huri), (67/1); melek, (67/1); šāh (padişah), (201/2); gül, (241/3), (279/7); mül (şarap). (253/5); padšāh (padişah), (275/4).
ser-i zūlf-i siyeh (F.):	perr-i hümā (anka kuşunun kanadının gölgesi), (245/7).
serv (Ar.):	kadd, (146/1).
serv-ḳāmet (ḳıyām itse) (Ar.):	ḳıyāmet (kopması), (22/1).
sünbül-i ḥaṭṭ (Ar.):	müşg-ālūd (miske bulanmış), (55/1).
şīrīn lebūñ ḥalāveti (Ar. Far.):	şehd ü şeker (şeker ve bal), (64/1).
şekker-zāda (Far.):	La‘l (sevgilinin dudakları), (181/8).
tar-ı zūlf (Far.):	mıstar, (88/4).
tecellī ruḥ (Ar.):	güneş, (148/7).

ten (Far.):	sīm (gümüş), (94/6), (98/5);kıl,(187/2);rismān (ip),(187/2);sāye-i dīvāruñam (sevgilinin duvarının gölgesi),(188/4);cevşen, (246/6).
turuncī ğabğab sīb (Far.Ar.): :	bih (ayva), (282/2).
tīr-i ğamze (Far.):	mihman, (45/5); meclis yayı, (69/5).
tīr-i ğamzeñ oķı (Far.): :	cān. (132/4).
tudağ, dudak (T.): :	kevşer. (42/1), (104/1); çeşme-i ĥayvān (hayat çeşmesi), (49/2), (186/8).
yañak (T.):	Gün, (42/1);lāle- zār (lale bahçesi), (184/6);gül, (199/6),(166/6), (184/6).
yüreg (T.): :	taş, (230/3); lale,(304/4);kebāb,(305/4),(8/3).
yüz (T.):	gül, (3/5), (47/2),(66/7),(89/1),(164/3),(107/3),(119/4),(181/4),(223/6),(245/1),(251/6),(254/1),(254/8),(266/4),(267/4),(271/2),(284/7), (186/1),(187/4), 120/1),(125/3),(199/4), (41/2),(299/6), (300/7);nūr (ışık),(4/6);rüz (gündüz),(9/2); āf-tāb (güneş), (11/1),(11/2),(15/2),(18/4);gül-zār (gül bahçesi),(24/5),(197/2),(197/7),(215/2),(233/1);āyine (ayna),(24/6),(1/4),(99/1);īd (bayram),(37/1);ay,(37/2),(201/1),(97/2),(133/5),(163/4),(200/5),(254/5) ;levha-i zerrīn (altın levha),(75/2),(9/2);gün,(84/5),(158/4),(86/3),(189/3),(297/1),(13/1),(231 /6),(145/7),(155/4),(169/5),(170/4),(214/1),(220/4),(225/5),(272/2);çerā ğ (mum),(107/2),(162/6);mihr-i cihān-ārā (dünyayı süsleyen

	ay),(116/1);güneş,(118/4),(140/2),(148/1); zer (altın), (161/3);şem' (mum),(153/2);muşhaf (sayfalandırılmış, kur'an sayfası),(161/12),(191/3),(187/1);ka'be'de ser-nāv-dān (kâbe'deki altın oluk),(187/3); ka'be,(200/2),(226/3),(94/5);zer kandīl (altın kandil, altın ışıık),(207/4);kâfir,(263/2);meh (ay),(269/2);şem'i şafā (safa tepesinin mumu),(273/6);bāğ-ı cennet gül-sitān (cennet bağının gül bahçesi),(306/1); mihr ü meh (güneş ve ay), (312/1).
yüz rengi (Far.):	Zer (altın), (141/3).
zenāh, zenāhdān (Far.): :	sīb (elma), (117/3),(163/6); (zindan), (284/5).
zenāhdānuñ çeh (Far.): :	zindān, (229/5), (284/4).
zenāhuñ çāhı (Far):	çāh-ı cefādur, (87/4).
zūlf (Far.):	zūlmet (acı, zulüm), (61/2); zencīr,(22/3),(144/4), (163/5),(228/5),(249/3);sūnbül-i cennet (cennet sūmbülü),(2/6),(68/5);niķāb (örtü, peçe), (11/1),(148/5); leyli (gececi),(62/5),(69/4),(72/5),(180/4),(194/2),(255/6);kâfir, (15/2), (243/3), (284/2); kâfir-kīş (dinsiz, kafir), (126/3); ejderhā, (16/5), (17/3), (196/4),(66/3); 'ömr (ömür, hayat), (17/4); maķta' (bitiş, gazelin veya kasidenin son beyiti),(160/3); bend (bağ),(23/1),(43/5), (117/3),(143/6),

(214/3); sünbül, (190/6), (75/1), (115/12), (299/5); bend-i kemend (idamda boyna bağlanan halatı oluşturan ip), (92/7); dām (ağ, tuzak), (184/5), (190/7); duzāğ (tuzak), (164/4); bend-i belā (bela ipi), (208/3); esīr-i bend-i ʾışk (aşk bağının esiri), (185/2); ğam (gam, dert, keder), (23/2); bürkaʾ (peçe, örtü), (160/5), tesbīḥ, (31/3), (41/4); küfr (küfür, kâfirlik sebebi), (48/1), (132/2), (222/8), (48/2); müşg (misk), (48/5), (74/4), (193/5); şavlecān-ı müşg (mis kokulu çevgan), (183/3); kemend (idam için boyna geçirilen yağlı kayış), (51/1), (102/3), (143/1), (183/1), (238/1); biñ başlu ejdehā (bin başlı ejderha), (66/3); ʾömr, (68/6); mār (yılan), (96/1), (108/7), (187/1); müşgīn dāl (misk kokulu dal), (97/8); tāvūs, (98/2); miştar (matar), (104/3); müşg-būy (misk kokulu), (120/2); ʾömr-i dirāz (uzun ömürlü), (124/2), (188/5); şeb-reng (gece renkli, karanlık), (135/3); ūd (odun), (144/3); müşg-i siyeh rīsmān (misk kokulu ip), (152/5), (189/5); rīsmān (ip, halat), (85/3), (282/4); şikār (av), (166/5); āşiyān-ı müşg (misk kokulu yuva), (183/4); çevgān (cirit, değnek), (184/9); şām (akşam), (190/3); müşg-i çīn (çin miski), (251/2), (232/3); müşgīn resen (güzel kokulu ip), (258/5); perde-i beytūʾl-ḥarām (beytül haram örtüsü), (190/4); kaʾbe örtüsü, (191/2); çīn, (192/8); kullāb (kanca, çengel), (200/3); tūl-ı emel (doyumsuz hırs), (204/1); teselsül (silsile), (204/3); şāh-bāz (doğan kuşu), (221/4); lām (harf), (223/2), (232/9); gice (gece), (231/6), (181/2); maḥşer, (245/3), (281/3); ʾanberīn çengāl (misk kokulu çengel), (245/4); ceys-i ḥabeş (habeş askeri), (251/8), (255/2); zūlf-i zer (altın zülf), (252/5); şeb (gece), (254/5); dām, (260/3); nāfe-i tatar (tatar

	miski),(279/6);zünnār (ip, hristiyan dini liderlerin bellerine bağladıkları siyah renkli örme ip),(280/3);zünnār (papaz kuşağı),(282/5);gice,(181/2);zencīr,(255/6);lam.(lam harfi),(232/9);hicr gecesi, (256/1).
zülfeyn (Far.):	leyl (gece), (14/2); dām (ağ, tuzak), (2/1);duzağ (cehennem), (265/1);leyli (gececi),(252/6);semender, (110/3);dāl (dal harfi),(115/13).
zūlfūñ ṭāvūsū (Far.):	ṭūṭi-i bāğ-ı irem (cennet bağının papağanı), (98/2)
zūlf-i perişan (Far)	bela tuzağı, (198/7), bend (bağ),(126/1);mār (yılan),(150/4);dām-ı bela (bela tuzağı),(198/7).
zūlfūñ ḥalkası (Ar.):	Hız. Meryem kucağı, (186/2)
zūlfūñ kemend (Ar. Fars)	zünnār (papaz kuşağı), (298/3);bağ, (296/5)
zūlfūñ müca'ad (Ar.):	resen (ip), (34/1)
zūlf-i ‘anberīn (Far. Ar)	niḳāb (örtü, peçe), (240/3).
zūlf-i ‘anber- bū (Far. Ar.):	dāl (dal harfi), (245/2).

zūlf-i girih-gīr (Far.):	zincir, (141/1).
zūlf-i müşgīn (Far.):	dükān-ı müşg (misk dükkânı), (280/1) .
zūlf-i siyāh (Far.):	kāfer (kafir), (88/3), (105/2);fītn-e-i āḥir-zemān (ahir zaman fītnesi), (91/6);zencīr-i girih-gīr (dügümlelenmiş zincire yakalanan), (270/6).
zūlf-i siyeh-pūş(Far.):	ḥaṭā mülkine şāh (çin mülkünün şahı), (115/11).
zūlf-i semen-sā (Far.):	ḥulle-i sündüs (ipek kumaştan yapılmış elbise), (149/4).

II.3. Cem Sultan’a Dair Unsurlar

Cem Sultan’ın gazellerinde şairin kendisini algılama biçimine yönelik teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3: Cem Sultan’ın Gazellerinde Cem Sultan’a Dair Teşbih Unsurları

CEM SULTAN’A AİT TEŞBİH UNSURLARI	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
ağla- (T.):	bārān (yağmur), (100/4),(193/5)(284/6);gözyaşı,(126/4);cūy-ı şād (şad nehri),(156/4).
āh (Far.):	od (ateş), (37/3), (43/2), (189/5), (275/1); āteş,(144/1); dūd-ı siyāh (kara duman),(7/1); ok, (41/3), (205/4); tūr (ok), (227/6);ḥadeng (kayın ağacından yapılmış ok), (52/1);livā

	(bayrak), (102/8);şu'le (ateş alevi),(220/2);kemân (yay, ok yayı),(102/1).
‘âşık (Ar.):	ķuyuñ iti izi tozu (sevgilinin ķöyünün iti; sevgilinin izi, tozu), (129/8); dīvāne (deli, mecnun), (163/5); bīmār (hasta),(188/1); dervīş (derviş; yoksul, fakir), (131/3);būlbūl,(24/4),(171/2), (176/4).
bağır (T.):	lāle, (180/1).
ben/ şahıs zamiri (T.):	rūzgār-ı zūlf, (166/2); kül,(216/2); naķd-i dil ü cānı kılup ģarc cān-ıla o bāzāra ģarīdār (canını ve gönlünü nakit olarak ortaya koyup sevgilinin eziyetlerini satın alan), (65/10); ģaste vü dil-dāde vü ģam-gīn (gönlünü vermiş gamlı hasta),(65/2);bī-ķāre vü āvāre giriftārı (dert ve bela tuzağına düşmüş, çaresiz ve avare tutsak),(65/4);ferhād,(242/3);zūlf-i esīri... baģt-ı siyeh (sevgilinin saçının kölesi olan kara bahtlı, kara bahtlı zūlf esiri), (75/12);būlbūl,(65/6);yaprak gibi titreyen,(65/8);ney,(256/4);şehīd-i ģam-ı ‘ışķ (aşķ gamının şehidi),(81/2);ģāk-i reh,(38/2);ģarīdār (satın alıcı),(188/5).
can (Far.): :	bāģ (bağ, bahçe), (16/16); şāh (sultan, padişah; satrançta şah), (33/3); naķd, (40/5),(188/5);şayd (av),(84/1);būlbūl,(90/1);bezm (eğlence meclisi),(127/6);hedef, (235/3);dīvāne (deli, mecnun),(260/1);gül-şen (gül bahçesi),(284/7);ķurbān (bir amaç veya ibadet uğruna kesilen hayvan), (229/4);dīvāne,(273/6).

can-ı Cem:	rişte (iplik), (5/7), (174/1).
cān-ı Cem (Cem Sultan) (Ar.):	pervane, (162/7).
can ü dil (Far.): :	pād-şāh (padişah), (16/4); bende (köle), (16/4); nağd (nakit; metal para), (184/9); kebāb (gönül), (76/6); bend (bağ), (83/4); şikār (av, avlama), (238/1).
can ü gönül (Far.): :	mülk (mal varlığı), (272/2); ka'beteyn (iki kabe), (93/2).
ciger (Far.): :	kebāb, (39/9), (45/5), (240/1); siper (korunaklı yer, engel), (178/5); lāle, (299/6); terkeş (ok kuburu, ok çantası), (246/5); maḥal, (204/4).
dehenüm içre zebān (Far.): :	şem', (77/3).
dīl (Far.): :	ḥaste, (15/5); sevdāyī mizāc (hastalıklı mizaç), (26/1); dīvāne (deli, mecnun), (26/2), (144/4); zücāc (şişe, cam), (26/3), (78/3); kadeḥ, (29/3); kebab; (297/4), (213/5); kurban, (27/2), (40/1); mecnūn, (69/4); esir (tutuklu, bağlı, tutsak), (51/1); iklīm (ülke), (51/4); bāğçe (bahçe), (80/5); divāne (deli), (87/4); ḥāne (ev), (89/4), (161/21), (92/4), (112/4), (102/6), (39/9), (260/2); mülk (ülke), (66/2), (66/2); gök, (136/3); tıfl (küçük çocuk), (147/2), (210/5), (257/4); ḥaste (hasta), (175/4); kūy (köy, belde), (164/4); tūṭi (papağan, dudu kuşu), (175/3); miskīn, (85/5); mülk (mülk, malvarlığı), (180/2), (200/4), (229/1); bāzār (pazar), (191/5), şem (mum,

	ışık),(214/4);bülbul,(209/1),(215/2),(263/4);tihu (çil kuşu),(221/4);âteş,(227/3);āhū (ceylan),(228/4);kapı,(229/3);gül-şen (gül bahçesi),(246/1),(247/4);virane, viran,(260/4),(126/5);pervane,(260/1),(273/6);murg (kuş),(38/1),(278/2),(296/3), (164/4);kebüter (güvercin), (297/4);yūsuf,(284/4); dār,(229/3);mihnet ocağı,(104/4);naṭ' (sofra) satranç tahtası, (33/3);cāy.(303/2);oğlan oyuncuğı,(297/6); lāle,(3/5);vīrāne (harabe, yıkıntı), (11/6),(122/5),(260/4); kūyu, (173/5).
dil ü cān (Far.): :	nişān (belirti, iz), (85/1); naḡd (nakit), (45/10);kurban, (163/2).
dil-i Cem (Far):	kurban, (47/5), (15/7); nişan, (47/5).
dil hānesi (Far):	dükān-ı şem' (mum dükkanı), (161/21).
dil-i nālān (Far.): :	ceres (çingirak), (278/3).
dil-i virane (Far):	Virane, (103/1).
göñül (T.): :	vīrāne (yıkık), (5/3); ḡarāb (harap, harabe), (8/2);şīşe (şişe, cam),(9/7);diyār (memleket),(27/1); hāne,(28/4);āyine (ayna),(29/2);ḡadeḡ,(30/2);mülk (mal varlığı),(38/3);su,(109/7);demürden ḡafes (demirden kafes),(40/2);divane,(58/4);ḡayāl tahtı,(125/2);harābe (yıkık),(76/3);fetḡ-i bāb (fetih kapısı),(103/4);fānus şīşe, (159/14),(161/14);virane,(109/5);āyīne,(173/6),(29/2);serāy, (181/2);şīşe, (191/8),(209/3),(9/7);dükkān,(192/4);toprak, (198/2);mülk,(232/5);sırça (cam),(283/2);dār (ev,

	yurt),(185/3);tūr (dağ),(252/1);ḥadīd (çukur),(307/3);tanbur,(132/4).
gözyaşı (T.): :	ummān (okyanus, deniz), (15/3);āb (çark çeviren su),(19/1);derya (deniz),(116/3);sīm (gümüş),(141/3),(246/4);lāle-gūn (lale renkli, pembe),(179/4);ceyhūn (ceyhun nehri),(180/3);āb (su, yağmur damlası),(188/6),(23/3);su,(188/6);'ummān (okyanus),(192/5);merdüm-zāde (insanoğlu),(212/3);şarāb,(240/1);seyr-i dulāb (dönerek hareket eden),(254/4);jāle (çiğ, kırağı),(299/5);tūti (papağan dudu kuşu),(231/1).
kūyuñ iti (Far. T.): :	Cem Sultan, (143/2).
peykānlu gönül (Far. T.): :	āhenden kafes, (40/2), demürden kafes, (135/2).
sīne (Ar.): :	nişān, (187/7), (91/7); siper, (64/4); dükān-ı firāk (ayrılık dükkanı), (175/6);maḥzen,(29/2);pür-ḥūn (kanlanmış, kan dolmuş),(89/1),(167/1);nişān (hedef),(91/7),(282/4),(205/5),(187/7);bela okunun hedefi,(163/2);ḫubur (ok çantası),(112/3);sīm (gümüş),(114/3);müşebbek (ağ biçimli),(137/2),(227/3);ğonce-veş (gonca gibi), (251/6).
sīne-i sūzān (Far.): :	siper, (140/7), (246/6), (64/4).
sīne-i vīrān (Far.): :	ḥaste gönül,(175/4);diyār-ı 'ışk (aşk diyarı),(168/3);şihāb (akan yıldız), (84/2).
ṭa'na ṭaş (Ar.T.): :	seng-i mezār (mezar taşı), (174//).

yaş (göz yaşı) (T.): :	yılduz (yıldız), (298/6); nehr, (254/8); sitāre (yıldız), (230/7); dürr (inci), (54/6), (80/1),(69/1);yidi deryāyı dūr (yedi deniz incisi),(69/3),dürer-bār (inci saçan),(226/5);seyyāre (gezegen),(220/4),(161/8); āb-ı revān (akarsu), (186/1),(113/1);cūy (akarsu, nehir),(165/3);gül-āb (gül suyu),(107/3);güher (cevher, mücevher),(111/3);zer ü sīmūñ (gümüş),(95/5).
zaḥm (Far.): :	devā (ilaç), (68/2).

II.4. Kozmik Unsurlar

Cem Sultan'ın gazellerindeki kozmik isimlerle ilgili teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 4: Cem Sultan'ın Gazellerindeki Kozmik Unsurlar

KOZMİK UNSURLAR	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
ay (T.):	āyine-dār (ayna tutan), (1/3).
‘arş (Ar.):	kandīl, (220/2).
cihān (Far.):	kafes, (139/3);zindan, (122/4).
çarh (Far.):	toğuz kalkan, (102/1).
çarh-ı muallak (Far.):	dūd-ı āh (feryad dumanı), (212/1).
güneş (T.):	Pirūze (değerli taş), (56/5); ruḥsār (yanak, yüz), (67/2); kitābe-i zer (altın kaplı yazıt), (148/4); pister

	(yatak), (149/3); buse-geh (öpülesi yer, yanak), (189/3);māh-ruḥ, (303/1).
ķamer (Ar.):	sīne (göğüs), (79/4); risāle-i ḥüsn (güzel yazıt), (148/4); dil-ber (sevgili), (124/2);Alın (57/2)
māh (Far.): :	Ḳandīl, (279/5)
meh (Far.):	bālīn (yastık), (110/8); āsitān (eşik; sevgilinin eşiğı), (186/3); ḥūr (huri), (252/1).
meh-i felek (Far.): :	legen (leğen; mangal),(148/2)
mihr (Far.): :	revzen-i zer (altın renki pencere), (1/3); şafḥa, (88/4); pister (yatak), (110/8), ṭop, (183/3); bāzār, (188/5);bende (köle), (98/1); cemāl, (98/1).
ḥurşīd (Fars.):	tīğ (kılıç, tığ, şiş).

II.5. Soyut Unsurlar

Cem Sultan'ın gazellerindeki soyut kavramlarla ilgili teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 5: Cem Sultan'ın Gazellerindeki Soyut Unsurlar

SOYUT UNSURLAR	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
ağyār (Ar.): :	hār (diken), (150/6).
āşiyān-ı firāk (Ar.Far.): :	maḳām-ı ṭūṭi-dil,(175/3).
baht-ı siyeh (Far.): :	siyeh-kār (kara talih), (65/12).

belā (Ar.): :	bār (yük), (65/7),(55/5);nār (ateş),(134/4);rāh (yol),(137/3);tīr (ok),(85/1),(163/2),(230/6);tennūr (tandır),(198/3);dām (tuzak, ağ),(198/7);seng (taş),(221/2);eski yār,(285/6);bend (bağ),(101/1).
belā vü derd ü ğam (Ar.): :	mihmān (misafir), (89/4).
cefā (Ar.): :	dāğ (yara, yanık yarası), (3/5); tīg (kılıç, tığ, şiş), (7/6); taş, (27/5); çāh (kuyu, çukur),(87/4);nār (ateş),(242/4);defter,(250/6);leşker (asker),(97/6);aşşī.(fayda),(140/5).
cevr ü ğam (Far.): :	ʾaṭā (bağış, bahşiş), (16/15).
dāğ-ı ʾışk (Far. Ar.): :	nişan, (130/4).
dāğ-ı ğam (Far.) :	lāle, (185/6),(175/5),(285/6).
dāğ-ı hasret (Far. Ar.): :	günyüzü, (79/4).
dermān (Far.): :	laʾl-i güher-āmīz (cevher saçan dudak), (268/5).
dūd-ı āh(Ar.): :	duḥān (duman), (165/4).
ecel (Ar.): :	hat (sevgilinin ayva tüyleri), (70/3); dest (el), (193/1).
enfās (Ar.): :	anberīn (güzel koku), (183/13).
esīr-i ğam-ı hicran (Ar. Far.): :	Cem Sultan, (171/5).
fīgān (Far.): :	ceres (çan, çingirak), (137/3).
firāk (Ar.): :	āşiyān (yuva), (175/3); dükān (dükân), (175/6); kemān (yay), (175/7);kārbān,(175/4);ney,(15/6);nār (ateş),(256/1).
firāk u ğam (Ar.Far.): :	mihmān, (260/2).
fürkat (Far.): :	ḥazān (sonbahar, güz); od (ateş), (15/3), (53/1).

ğam (Ar.): :	mey-hāne (içki içilen yer), (70/2); dār (yurt),(70/6); dāğ (yara),(185/6), (180/1),(187/7),(237/1);tığ (kılıç, şış),(310/3); nār (ateş), (227/2);ciğer, (240/1);kūh (dağ),(242/3);defter, (250/6);tohm (tohum),(259/1);zincir,(271/5);seng (taş),(283/2); iksīr,(161/4);kārbān (kervan),(168/3);lāle,(175/5);dellāl,(188/5);seylāb (sel),(200/4),(38/3);mihmān (misafir),(119/1);od (ateş), (131/1);bāzār (pazar),(140/5);dās (orak, balta),(7/2);zehr (zehir),(95/4);ābād (imar edilen, yapılan),(97/6);kilīd (kilit),(103/4);sihām (ok),(112/3);meclis,(8/3);leşker (asker),(15/4),(27/1),(66/2),(180/2);zülf,(23/2);miftāh (anahtar), (28/5);keman,(52/1); diken,(45/5).
hasret (Ar.): :	dest (el), (2/4).
ḥayāl (Ar.): :	itlerinüñ pāyı (köpeklerin payı), genc (hazine), (80/5), (260/4); taht, (126/5); genç, (103/1).
ḥayāl-i ḥat-ı sebz (Ar. Far.): :	ṭılısm-ı genc (esrarlı hazine), (222/5).
ḥayāl-i ḥat-ı sebz (Ar. Far.): :	ṭūṭi (papağan), (40/2).
ḥayāl-i leb (Ar.): :	sāğar (kadeh, içki kadehi), (271/4).
ḥayāl-i zülf-i dōst (Ar. Far.): :	āşıyan, (69/4).
hevā (Ar.): :	Od (ateş), (109/7).

hicr, hicran (Ar.): :	ḥancer (hançer), (235/5); gice (gece), (246/1); zūlmet (karanlık), (275/6); şeb (gece), (276/4); mezar taşı, (221/2).
ḥūb (Far.): :	beyt (beyit), (160/1); ḳaba (hırka, elbise), (2/4); melek, (249/2).
‘ışkuñ kemeri (Ar. Far.): :	Ney, (16/14).
luṭf (Ar.): :	dā’ire (daire, halka), (44/1), (113/5).
maḥabbet (Ar.):	şem’ (mum), (276/4).
mizāc (Ar.): :	Sevdā, (26/1).
naz (Fars):	Ḳabā (kaba), (5/7).
nefes (Ar.): :	hançer, (199/7).
ömür (Ar.): :	ekin (ekilen şey), (7/2); mihr (güneş), (232/1); kīse (kese, torba), (193/1).
sa’ādet (Ar.): :	burc (kale), (147/3).
şabr (Ar.): :	genc (hazine), (251/7); yaka, (233/3); cūbbe, (98/5)
sevda (Ar.): :	āvāre (hercai, başıboş), (50/3).
söz (T.): :	Ateş, (216/2).
şifa (Ar.): :	Dār (ev), (254/3).
tevbe (Ar.): :	Binā, (136/4).
tūl-ı emel (Ar.): :	Cāvidān (ebedi), (85/7).
vasl (Ar.): :	hümā (anka, devlet kuşu), (184/5); keşti (gemi), (169/2); hümā-yı ḳuds (kutsal kuş, kutsal anka kuşu), (128/3); dāmen (etek), (84/4); izz (değer, yücelik), (38/4); ḥacc, (26/6); ḥān (okuyan, söyleyen), (17/5); der, (28/2).

vuşlat (Ar.): :	devlet, (53/2); yay,(175/7).
vuşlat yayı (Ar.): :	kemân-ı firāk (ayrılık yayı),(175/7).
yaşlarum rengi (T. Ar.): :	göl-gun (göl renkli), (72/4).

II.6. Eşya Unsurları

Cem Sultan'ın gazellerindeki eşya isimleriyle ilgili teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 6: Cem Sultan'ın Gazellerindeki Eşya Unsurları

EŞYA UNSURLARI	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
‘anber (Ar.):	zülfi (saç), (148/5).
āyine (Far.):	saht-rū (sert, sinirli yüz),(51/3).
āyine-i gīfī-nümā (Far.):	ruh-ı zībā (güzel yüzlü, temiz yüzlü), (116/12).
bālīn (Far.):	ķamer (ay),(149/3).
cām (Far.):	sifāl-i mey-kede (meyhane dilencisi), (211/6); rāh-ı rūḥ (ruhun şarabı), (239/1).
cāme-i hūniñ (Far.):	ihrām (hac zamanı giyilen kıyafet), (78/5).
ķerāğ (Far.):	yüz, (107/2).
ķerāğ-ı pertev-i ḥüsn (Far.):	delīl-i rāh (rehber), (82/3).
ķerāğ dibi (Far.):	zülfi, (107/2).
ḥanķer (Far.):	ḥar gül (dikenli gül), (199/7).
ḥırķa-i ‘ışķ (Ar.):	ihrām (hac kıyafeti), (136/2).

ķalem (Ar.):	ney-şeker (şeker kamışı), (246/2); üstüh'ân (kemik),(227/1);zûlf-i siyeh (siyah saç),(189/5);ney-şeker (şeker kamışı), (149/2).
ķandîl (Ar.):	perî, (207/6).
ķandîl-i ħüsn (Ar.):	şem'(mum), (214/4).
ķapu (T.):	der-gāhi (220/1), kâbe, (26/6).
kemend (Far.):	tār-ı zûlf (karanlık saç), (166/1).
ķumāş(Ar.):	ķalb, (250/5).
mey (Far.): :	la'l, (28/6); âteş, (30/4).
mısbāĥ (Ar.):	kâfiye, (28/4).
mişal kâğıdı (Ar.):	yüz, (52/2).
nāfe (Far.): :	müşğ-i ter (taze koku), (41/6).
nāfe-i tātār (Far. T.): :	zûlf, (150/5).
ocak (T.):	miĥnet (sıkıntı, acı), (186/5).
ok (T.):	ġamze, (178/5); toġru (doġru), (83/2).
perçem (Far.):	ĥumā kuşu, (166/5).
perde-i Beytü'l-Muṭahhar (Ar. Far.): :	kefen, (236/5).
pirehan (Far.):	tār kefen (dar kefen), (80/7).
rismān (Far.):	āsumān (gökyüzü), (85/3).
terazu (Far.):	dil (gönül), (103/3)
tîġ (Far.):	cefa (eziyet, sıkıntı),(298/1).
yay (T.):	sa'âdet (mutluluk), (69/1); egri, (83/2).
zencîr (Far.):	zûlf (saç), (110/2).

zūnnār (Ar.):	pervāne (pervane böceği, ateş böceği, kelebek), (59/4).
---------------	--

II.7. Mekânla İlgili Unsurlar

Cem Sultan'ın gazellerindeki mekânlarla ilgili teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 7: Cem Sultan'ın Gazellerindeki Mekânla İlgili Unsurlar

MEKÂNLA İLGİLİ UNSURLAR	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
āsitan (Far.):	kapı, sevgilinin yaşadığı yer, sevgilinin kapısı, (140/4).
gūşe-i meyḥāne (Far.):	ḥāne-kāh (hane yeri, yer), (212/2).
ḥarīm-i Ka'be (Ar.):	melekler turağı, (104/5)
işig, eşik (T.):	vatan, (249/5), (145/7); kâbe, (2/3),(3/4),(43/1),(92/1),(183/5).
İşigün Ka'besi (T. Ar.):	penāh (sığınma yeri), (43/1).
kā'be (Ar.):	yüz, (200/2).
kūy (Far.):	vaṭan (270/3); kâbe, (10/4), (16/13),(52/3);cennet,(11/3),(74/3);ravza (bahçe, çimenlik),(171/4); gül-şen (gül bahçesi),(197/4);behişt (cennet),(234/2).
meclis (Ar.):	cennet-i me'vā, (272/3).
mesken (Ar.):	türāb (mezar, türbe), (8/1), (8/5).

Rûm (Ar.):	hotan, (258/1).
vîrân, vîrâne (Far.):	sîne, (175/4); hayâl tahtı, (11/6).

II.8. Şahıslarla İlgili Unsurlar

Cem Sultan'ın gazellerindeki şahıslarla ilgili teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 8: Cem Sultan'ın Gazellerinde Şahıslarla İlgili Unsurlar

ŞAHISLARLA İLGİLİ UNSURLAR	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
dōst (Far.):	göl, cennet gölü, (181/4); cennet gölü, (253/4).
ehl-i îman (Ar.):	ben(âşık), (119/2).
habîb (Ar.):	çin maliki, (88/2).
hacı (Ar.):	şehîd (âşık), (78/5).
Hızır	âb-ı hayvân, ölümsüzlük suyu, (61/2).
hurşîd (Fars.):	tîğ (kılıç, tığ, şiş), (92/8).
kâfir (Ar.):	göz, (263/2).
leşker (Far.):	ğam, (8/2).
manşûr (Ar.):	cem sultan, (150/2).
raķīb (Ar.):	seg (köpek, it), (79/3), (243/4); bādicān-ı bed (kötü patlıcan), (22/4); seg-i kūy (köyün iti), (181/3); kelb (köpek), (113/3); har (diken); (118/3); şeytān, (119/2), (234/2), (125/3); eşek, (130/2).
şāh (Far.):	ğam, (51/4).

II.9. Diğer Unsurlar

Cem Sultan'ın gazellerinde tasnif dışı kalan diğer teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 9: Cem Sultan'ın Gazellerinde Diğer Unsurlar

DİĞER UNSURLAR	
Müşebbeh (Benzeyen)	Müşebbehün-bih (Kendisine Benzetilen)
bende ser (Far.): :	top, (71/2).
beyt (Ar.): :	haṭ-ı müşgîn (misk kokulu), (153/4).
cām ü ğazel (Ar.): :	refîk (arkadaş), (70/6).
çeh (Far.): :	zenaḥdān (çene çukuru), (20/2).
çin (Far.): :	siper (engel, korunak), (52/1).
der-gehūñ ḥāki ğubār (Far.): :	iksîr, (141/3).
dür-i eşk (Far.): :	yetîm, (223/3).
ermaġān (Far.): :	belā, (175/4).
envār-ı cemal (Ar.): :	şem (mum), (162/1)
fîrāz-ı arş-ı a'zam (Far. Ar.): :	tekye-ġāh (dayanma yeri, dayanılacak makam), (212/1).
genc-i hayāl (Far.): :	genc-i nihāñ (gizli hazine), (76/3).
Gül-zār-ı cemālūñ gülü (Far. Ar. T.): :	(gülün) gül-, (279/3).
gülmek, fiil (T.): :	gül (çiçek), (149/7), (111/4),(145/4),(174/5).
ḥad (Ar.): :	benefşe baġı, (102/7); mesken, (154/2).

ḥāk-i reh-i pāy (Far. T.): :	sürme, (208/5).
ḥāk-i reh (Far.): :	tūtiyā (göz ilacı), (16/9).
ḥāk-i pāy (Far. T.): :	tūtiyā (göz ilacı), (255/5); tūtiyā-yı çeşm-i cān (can çeşmesinin gözü; kaynağı), (210/3).
ḥibr ḥaṭā (Ar.): :	kalem, (52/2).
hicre, hicret (Ar.): :	derd (dert), (84/7).
ḥūn-ı dīde (Far.): :	‘aḳīḳuñ rengi (akik rengi), (294/4).
ḥūn-ı sāḡar (Far.): :	leb-i yār (sevgilin dudağı), (103/5).
ḥotan (Far.): :	āhu (ceylan), (187/5).
ḥūn (Far.): :	çeşme, (11/4); ciger (ciğer), (39/8); pınar, (48/3).
ḥūn-ı dīde (Far.): :	‘aḳīḳ (kırmızı renkli değerli bir taş, akik taşı), (294/4).
ḥüsn-i ruḥ (Ar.): :	bahār, (175/5); bahār, (175/5).
ḥüsn-i mülk (Ar.): :	şehr-istān (büyük şehir), (192/9).
İki ruḥ (T. Far.): :	ḥurşīd-i cihān (cihan güneşi), (90/1).
İt izi (T.): :	şekl-i zerrīn (altından yapılmış şekil), (116/4); tamğa (damga), (116/4).
İşigūñ ḥāki (T. Ar.): :	vatan, (54/7);kimyā-yı ‘ayn-ı zer (altın), (115/16).
işig toprağı (T.): :	Devlet ü cāh (devlet ve makam), (220/3).
‘izār (Ar.): :	nār (ateş), (110/3); şevk, (137/6); āb (su), (197/6).
jengār (Far.): :	ḥaṭ (kirli yüz çizgisi), (24/7).
ḳapuñ ḥār ü ḥasi (T. Far.): :	bālīn-i vaşak bister-i sincāb (sincap ve vaşak kürkünden yatak), (19/2).
kevşer lāl (Ar.): :	çeşme-i ḥayvān, (177/6).
miḥrāb-ı ḳaş (Ar.): :	ka’be vü ma’bed, (304/1).
mihrūñ sāyesi (Far.Ar.): :	bār-ı zūlf (saç gölgesi), (166/3).

miyān, meyan (Far.): :	sīm (gümüş), (89/5), (94/4),(99/9); mūy (kıl),(94/7),(94/4);ibrişim, (35/7).
mīzān (Ar.): :	adl (adalet), (88/7); keffe-i çeşm (sevgilinin terazi olan gözlerinin kefesi), (229/6).
mūy-ı miyān (Far.): :	rismāñ (ip), (187/2).
mülket-i Rūm (T.): :	gün yüz, (86/3).
mürg-i devlet-aşiyān (Far. Ar.): :	şikār (av), (221/4).
mürğ-i hoş-elhān (Far.Ar.): :	esīr-i kafes (kafes esiri), (137/2).
müşgīn (Far.): :	zūlf (saç), (146/3), (181/7).
nağş-ı bī-cān (Ar.): :	şūret-i cān (can görünüşü), (117/5), (117/1).
nāle (Far.): :	nāliš-i dūlāb (inleyen dolap), (19/1); sāz, (114/1).
nār-ı ruh (Far. Ar.): :	taşlasān-ı şem' (mumun ucu), (161/2).
nağ'-ı hūsn (Ar.): :	māh ruḥ, ruḥ (33/1).
nāv-dān-ı şem' (Far.Ar.): :	zer (altın), (161/4).
niğīn-i ḥātem (Far.): :	seng-i melāmet (kınama taşları), (113/2).
nikāb (Ar.): :	āf-tāb (güneş), (297/1).
nūn harfī (Ar.): :	ḫudret, (38/5).
Nūr ayeti (Ar.): :	şem'-i meclis (ışık meclisi, mum meclisi), (110/6).
pāyuñ nişānı (Ar. Far.): :	şekl-i mihrāb, (249/4).
pertev-i 'aks-i ruḥ (Far.Ar.): :	āba güneş (suya güneşin yansıması), (148/6).
pūte-i şarrāf (Ar. Far.): :	miyān-ı şem' (mumun arası), (161/5).
reng-i ruḥ (Far.): :	od (ateş), (159/5), (161/5).
seyyāre (Ar.): :	gevher (cevher), (43/1).
siyah (Far.):	baht, (65/12), (75/4).

sürh (Far.): :	kan, (141/2).
şāne (Far.): :	dest-res (kudret, zenginlik; isteğine ulaşan), (137/1).
şerbet-i la‘l (Ar.): :	ilāc, ilaç, (26/1).
şî‘r (Ar.): :	ķadd (boy), (14/4); ķadd-i mevzun, (180/5).
tīhu-yı dil (Far.): :	şayd (av), (221/4).
ture-i tarrār (Ar.): :	bend (bağ), (241/5).
‘unnāb (Ar.): :	la‘l, (309/6).
üstühān (Far.): :	şem’ (mum), (161/17).

III. BÖLÜM: CEM SULTAN'IN GAZELLERİNİN TEŞBİH SÖZLÜĞÜ

-A-

āftāb-ı hüsn (Ar.Far.): bedr-i dūcā, dolunay karanlığı.

Āftāb-ı hüsnüñ iy meh kim nikāb altındadır

Şanasın bedr-i dūcādur kim sehāb altındadır (76/1)

ağız (T.): ğonce (gonca).

Dil uzatmağa lebüñden dehenüñ midḥatine

Ğonce ağzını gül-āb-ıla seḥer pāk eyler (95/2)

Ağzuña öykündüğün duymış şabā dir ğonceye

Epsem ol miskīn bu sözden söylemesin lālsin (245/5)

ağla-(T.):

1. bārān (yağmur).

Ağladum didüm lebüñ düşnāmını ‘arz eyleme

Teng-i şekkerdür anı billāhi bārāndan gider (100/4)

Zülfüñi eyle nihān ağladuğumca şanemā

Müşge bārān irişecek bulur elbette ḥalel (193/5)

Ağladum aç anberīn zülfüñi didüm didi kim

Anber açmağ gösterürdüm saña bārān olmasa (284/6)

2. gözyaşı.

Ağlayup didüm ki zülfüñ kaṭ‘ idüp göster yüzüñ

Didi kim müşg açmağ olmaz daḥı bārāndur henüz (126/4)

3. cūy-ı Şād (Şad Nehri).

‘Ārızuñ şevķine ağlarsam gönülden yaraşur

Lāzımıdur kim aḫa Bağdād öñinde cūy-ı Şād (156/4)

ağyār (Ar.): hār (diken).

İy dil gonce içün çek gam-ı ağıār mūdām

Çünkü gül girmez ele gül gibi var hāra yapış (150/6)

āh (Far.):

1. od (ateş).

Göñlüñe āhum odı itmez eşer

Seng-i hārā mı bu ‘aceb ya hadīd (37/3)

Oda yakan felekde mihr ü mehi

Āteş-i āh-ı şubḥ-gāhumdur (43/2)

Her gün āh odına Cem yanar idi cürmin añup

Qalem-i ‘afvin aña çekmezse zülf-i siyehüñ (189/5)

Her kaçan kim ḥasret-i rüyuñla kılam dilden āh

Āhum odından yanar oda felekde mihr ü māh (275/1)

2. āteş.

Yağardı āhum ile yiri āteş

Yaşum ger kılmasa tedbīr-i āteş (144/1)

3. dūd-ı siyāh (kara duman).

Gerçi eflāke çıkar dūd-ı siyāhum şanemā

Saña kār eyleyimez āh kim āhum şanemā (7/1)

4. ok.

Sengīn dilüñe olmadı hergiz eşer-i āh

Āhumuñ oqı gerçi ḥacerden güzereyler (41/3)

Āhum oqı āhinde qarār itmez iken āh

Kār eyleyimez bu dil-i sengīne ne müşkil (205/4)

5. tīr (ok).

Sīne tīr-i āhdan şöyle müşebbek oldı kim

Āteş-i dil her şikāfından çeker her-dem ‘alem (227/6)

6. ḥadeng (kayın ağacından yapılmış ok).

Kemān-ı ğamda kaçan kim gönül bir āh eyler

Bu çīnine siper üzre ḥadengi rāh eyler (52/1)

7. livā (bayrak).

Seni şulṭān-ı ḥüsn eyleyen itdi

Cem'ün āhı livāsın āsmān-gīr (102/8)

8. şu'le (ateş alevi).

Şem'-i rūyuñ ḥasretinden her seḥer-geh iy şanem

'Arş kandīlin uyarur şu'le-i āhum benüm (220/2)

9. kemān (yay, ok yayı).

Siper tutmaduğı Cem āhı bu kim

Kemān-ı āhuñ olur tīri āteş (144/5)

Rehā kılsam kemān-ı āhdan tīr

Kılur çarḥuñ toḳuz ḳalkanını bir (102/1)

10. ğazāl-ı Ḥotan ü Çīn (Çin ve Hoten'deki güzel gözlü ceylan).

Āhū gözün olmasa ğazāl-ı Ḥotan ü Çīn

Ḥaṭṭuñdan olur mı-y-ıdı otlağı benefşe (267/6)

āhū göz (Far. T.): naḥcīr (av).

Kemend-i zülfi cān avladuğınca

Ol āhū-çeşme kim olmaya naḥcīr (102/3)

āhū-yı Ḥotan (Far.): çeşm.

Çeşmine beñzerem dir-imiş āhu-yı Ḥotan

İy ğamzeler gelün yüregın tolu ḳan idün (287/5)

'aḳd-i zülfi (Ar. Far.): bend, bağ.

'Aḳd-i zülfüñi boynuma bend it

Ki dil ü cānuma fütūḥ olsun (239/4)

‘ālem (Ar.): ‘Aden.

Arz it saçuñı Rūm diyārı Hotan olsun

Dendānuñı keşf eyle ki ‘ālem ‘Aden olsun (258/1)

alın (T.): kamer, ay.

Ƙamer alnuñ güneş ruḥsāruñüzre

Görenler didi kim nūrun-‘alā-nūr (67/2)

‘anber (Ar.): zūlf (saç).

Ƙaçan ki yüzüñe zūlfüñ niḳāb olur şanuram

Felek yüzinde girür ‘anberīn seḥāba güneş (148/5)

‘andelib (Ar.): ğazel-ḥān (ğazel okuyan).

Gül yüzüñ vaşfi hezār olursa bülbül Cem yiter

‘Andelīb ol gül-şen-i cāna ğazel-ḥān olmasa (284/7)

‘ar’ar (Ar.): tuba-yı kadd (Tūba ağacının boyu).

Tūbā-yı kaddine ‘ar’ar didüm açup yüzini

Güldi didi ki sekiz cenneti ‘ar’ar mı çeker (88/5)

ārız (Ar.):

1. deste-i gül, (gül destesi).

‘Ārızuñ şol deste-i güldür ki dā‘im şudadur

Sünbül-i ḥaṭṭuñ gül üzre şanki müşg-ālūdedür (55/1)

2. nār (ateş).

‘Ārızuñ nārını zūlfüñ gülşen itmiş şanasın

Āteş-i sūzānı gül-zār oldı İbrāhīm içün (247/3)

3. muşḥaf (kitap haline getirilmiş).

‘Ārızuñ nüshasında ḥaṭṭuñı gör

Kim nice nüsaḥ-ı āb-dār yazar (108/6)

Ƙo ‘ārızuñda ḥaṭṭuñı ḥaṭ yazsun iy şanem

Tā yazıla bu muşḥafa ḥoş āb-dār nesh (302/5)

ārızın nārı (Ar.): gülşen (gül bahçesi).

‘Ārızuñ nārını zülfüñ gülşen itmiş şanasın

Āteş-i sūzānı gül-zār oldu İbrāhīm için (247/3)

‘arş (Ar.): kândil.

Şem’-i rüyuñ ḥasretinden her seḥer-geh iy şanem

‘Arş kândilin uyarur şu’le-i āhum benüm (220/2)

āsitan (Far.): kapı, sevgilinin yaşadığı yer, sevgilinin kapısı.

Ḳapuñdan ayru düşeli oldum zelil ü ḥār

Bildüm ki devletüm benüm ol āsitan-ımıñ (140/4)

‘āşık (Ar.):

1. Ḳuyuñ iti izi tozı (sevgilinin köyünün itinin tozu).

Didüm kūyuñ iti izi tozıyam

Didi kim bu tefāḥūr saña düşmez (129/8)

2. dīvāne (deli, mecnun)

Zülfi zencīrine dīvāne bigi tolaşdı

Düşdi āvāralıḡuñ bendine dil yine dirīḡ (163/5)

3. bīmār (hasta)

İy cān ṭabībi n’ola ki bīmāruñam senüñ

Şehd ü şifā lebüñ dise tīmāruñam senüñ (188/1)

4. dervīş (derviş; yoksul, fakir)

‘İşḡ dervīşi olaldan ḥoş kerāmetdür bu kim

Göz yumup açınca tolar la’l ile dāmānumuz (131/3)

5. bülbül.

‘Āşıkın bülbül bigi nālān ider

Ol yüzi gül-zār elinden el-ḡıyāş (24/4)

Gül-zār-ı ruḥuñ yādına bülbül gibi her-dem

Feryād iderem āh ki feryād-resüm yok (171/2)

Gül yüzünden ayru bülbül gibi zāram lîkin āh

Nāleme āheng ider bir bülbül-i gūyā da yok (176/4)

āşiyān-ı firāk (Ar. Far.): maḳām-ı tūṭi-dil

Şeker lebūñ hevesinūñ hevāsına düşeli

Maḳām-ı tūṭi-dil oldu āşiyān-ı firāk (175/3)

āteşin mey (Far.): dehenün āb (ağız suyu)

Āteşin mey dehenün ābına teşbîh olalı

Hāk anuñbaşına k’olmaya hevā-dār-ı ḳadeḥ (30/4)

āteş-i ‘ışk (Far.): āteş-i sūzān (yakıcı ateş).

Yiridür ger āteş-i ‘ışk üzre yansa cān ü dil

Çün hemîşe āteş-i sūzān kebāb altındadır (76/6)

āteş (Far.): külḥen (ateş ocağı)

Yaşuma raḥm it ki āteşin sīnemdedür

Baḳ bu merdüm-zādeye kim meskeni külḥendedür (98/4)

āteş-i sūzān (Far.): gül-zār (gül bahçesi)

‘Ārızuñ nārını zūlfüñ gülşen itmiş şanasın

Āteş-i sūzānı gül-zār oldu İbrāhīm içün (247/3)

ay (T.): ayine-dār (ayna tutan).

Ay yüzüne ay ayine-dār olsa yaraşmaz

Zīrā ki degül āyinesi sâf ü mücellā (1/4)

ayak tozu (T.): cevher-i ḥāk-i reh (sevgiliye giden yoldaki toprağının en kıymetlisi).

Yüz süredüñ ayağı tozına iy gün nice gün

Cevher-i ḥāk-i rehinden pür ola tā külehüñ (189/4)

āyine (Far.): saht-rū (sert, sinirli yüz)

Ne hayāsuz saht-rūdur āyine

Kim diler hüsnuñe ‘arz ide nazır (51/3)

āyine-i gītī-nümā (Far.): ruh-ı zībā (güzel yüzlü, temiz yüzlü)

Bu var-iken olmaz idi āyine gītī-nümā

Yoğ-ıdı ol demde beñzer bu ruh-ı zībā (116/12)

-B-

bād (Far.): şāne (tarak)

Bu zülf-i perīşāna kaçan şāne ura bād

Eknāf-ı zemīn nāfesini müşg-i ter eyler (41/6)

bād-ı hāzān (Far.): āh hāzer kıl (aşığın āh etmesi)

Qoma yüzüñe karşı kılam āh hāzer kıl

Kim bād-ı hāzān irse güle çok zarar eyler (41/2)

bağ (Far.): dil (gönül).

Dil bağ-ı harāb oldu kerem kıl nazār eyle

K’ol bāğa begüm sen gül ü bülbül de yitersin (253/2)

bağır (T.): lāle.

Dağ-ı gamla lāle bigi bağrumı hūn eyledüñ

Qanlı yaşumla ruḥum rengini gül-gün eyledüñ (180/1)

baht-ı siyeh (Far.): Siyeh-kār (kara talih).

Bir bencileyin zülfi esīri iken iy Cem

Baht-ı siyehüm gibi siyeh-kārı kimüñ var (65/12)

bālā-yı qadd (Far. Ar.): kederli, gamlı yolculuk.

Seyr ü seferde ben nice şoram şafāyı kim

Bālā-yı qaddüñ ańcaḳ olur belā sefer (101/4)

bālīn (Far.): amer (ay).

Düşümde seni ucar iken nā-geh uyandum

Gördüm ki güneş pister ü bālīn amer olmuş (149/3)

beden (Ar.): sīmīn (gümüş).

Ne sengīn dilsin iy sīmīn-beden kim

Dağı kılmaz senüñ kalbüñe te'sīr (102/2)

Niçe bir dest-i cefā āk ide şabrum yaasın

Gülsin iy sīmīn-beden gel dāmenüñ çek hārdan (233/4)

beg (T.): sulān.

Çün melāat Mısrınuñ tatında sulānsın begüm

Yūsuf-ı hūsn ü leāfet şāh-ı hūbānsın begüm (219/1)

bel, bil (T.):

1. gümüşten, gümüş gibi.

Müy-ı miyānı yādına her ay hilāl olup

Sīmīn biline sīmden eyler amer kemer (94/4)

2. hilāl (yeni ay).

Her dem miyānı yādına her ay hilāl olur

Ol sīm-ten açan ki bilinden çözer kemer (94/6)

belā (Ar.):

1. bār (yük).

Bir sencileyin add-ıla büstān-ı cinānda

Bir serv-i cefā-berg ü belā-bārı kimüñ var (65/7)

Bāğ-ı hūsnüñden Cem'e bār-ı belā 'arz eyleme

Leblerüñ dağı bilür kim avl şeft-ālüdedür (55/5)

2. nār (ateş).

Küyuñ muīmi olsam nār-ı belāya yama

Şahın-ı cinān cehennem olduğu yokdur olmaz (134/4)

3. rāh (yol).

Rāh-ı belādan kaçan geçse gerekdür nihān

Qāfile-i ‘ışka çün oldu figānum ceres (137/3)

4. tır (ok).

Gördükçe ya kaşuñı dil ü cān kemān şanur

Tır-i belāya kendülerini nişān şanur (85/1)

Qaşlaruñ yāsına qurbāñlar olupdur dil ü cān

Hedef-i tır-i belā olalı bu sīne dirīg (163/2)

Tır-i belāya karşı tutupdur siper gibi

Yā-Rab ne kıldı n’eyledi bu rüzgāra Cem (230/6)

5. tennūr (tandır).

Yağa tennūr-ı belā içre anı sūz-ı ciger

Gel beni yakma diyü ger saña yalvara gönül (198/3)

6. dām (tuzak, ağ).

Çünki her zülf-i perīşāna düşer şāne gibi

Cem’i bu dām-ı belādan nice kırtara gönül (198/7)

7. seng (taş).

Şol kadar seng-i belā yağdurdı hicrūñ başuma

Şimdi aḥcār-ı belā seng-i mezārumdur benüm (221/2)

8. eski yār.

Kılur lāle bigi her-dem gönülde tāze dāğ-ı gam

Belāya eski yārumdur diyü yār olmasun kimse (285/6)

9. bend (bağ).

‘Aceb bu bend-i belādan gönül bulur mı ḥalās

Tutup yaşum yolını dir ki lā-taḥine menās (101/1)

belāvü derd ü ğam: mihmān (misafir).

Ꞑondı çün-kim hāne-i dilde belā vü derd ü ğam

Bunca mihmāna ‘acep yiter mi bir biryān-ciger (89/4)

ben/ şahıs zamiri:

1. rüzgār-ı zülf.

Ꞑolaşaldan ser-i zülfi perīşān göñlüme iy dōst

Benim gibi perīşāndur hemīşe rüzgār-ı zülf (166/2)

2. kül.

Kül oldım ben sözüm od oldı iy dōst

Kerem kıl gel beni söyletme epsem (216/2)

3. Nağd-i dil ü cānı kılup hārc cān-ıla o bāzāra hārīdār (canını ve gönlünü nakit olarak ortaya koyup sevgilinin eziyetlerini satın alan).

Bir bencileyin nağd-i dil ü cānı kılup hārc

Cān-ıla o bāzāra hārīdārı kimüñ var (65/10)

4. hāste vü dil-dāde vü ğam-gīn (gönlünü vermiş gamlı hasta).

Bir bencileyin hāste vü dil-dāde vü ğam-gīn

Ser-geşte cefā-dīde vü ğam-ḥāri kimüñ var (65/2)

5. bī-çāre vü āvāre giriftārı (dert ve bela tuzağına düşmüş, çaresiz ve avare tutsak).

Bir bencileyin derd ü belā dāmına düşmiş

Bī-çāre vü āvāre giriftārı kimüñ var (65/4)

6. Ferhād.

Ḥusrevā kūh-ı ğamuñda n’ola Ferhād gibi

Terk-i cān eyler-isem şol leb-i şīrīnūñ içün (242/3)

7. zülf-i esīri...baht-ı siyeh(sevgilinin) saçının kölesi olan kara bahtlı)kara bahtlı zülf esiri

Bir bencileyin zülf-i esîri iken iy Cem

Baht-ı siyehüm gibi siyeh-kârı kimüñ var (75/12)

8. bülbül.

Bir bencileyin gül-şen-i hüsnuñ hevesinden

Bülbül bigi zâr olıcı her-bârı kimüñ var (65/6)

9. yaprak gibi titreyen.

Bir bencileyin üstine yaprak gibi ditrer

Ol serv-i ser-efrâza hevâ-dârı kimüñ var (65/8)

10. ney.

Sensin beni nâlân iden iy dōst v'eger-ni

Bu yolda figân itmege her lahzâ neyem ben (256/4)

11. şehîd-i ğam-ı 'ışk (aşk gamının şehidi).

Didüm ey cân beni gel eyle şehîd-i ğam-ı 'ışk

Didi öğretme bana bu kadar idrâke düşer (81/2)

12. hâk-i reh.

İriş iy ğam beni hâk-i reh eyle

K'ola toprağum ilte kûyına bād (38/2)

13. harîdâr (satın alıcı)

Dellâl-ı ğam eline virüp naqd-i cānumı

Bâzâr-ı mihr içinde harîdāruñam senüñ (188/5)

beñ:

1. Hindû (Hintli).

'İzāruñda ne Hindūdur beñuñ kim

Hemîşe meskeni gül arasıdur (50/2)

Leblerüñ dārü'ş-şifāsını açup hindû beñüñ

Çağırur iy teşne diller kıanı cüllāb isteyen (254/3)

Kaşlarıñ üzre ‘aceb düşmişdür ol Hindü beñüñ

Gerçi kim bir noқта kâfi olmaz iki nün için (255/4)

2. noқта.

Beñlerüñ la‘l-i lebüñde senüñ iy piste-dehen

Noqtalardur ki konur rüşen ola diyü şeker (92/3)

3. dane.

Hüsnüñüñ şayyadı dil mürğine raḥm eylemeyüp

Beñlerüñden dāne saçup zülfüñi eyler duzağ (164/4)

4. duzağ (tuzak).

Dil mürği beñlerüñi yüzüñde görüp didi

Varurdum anda ḥavf iderem kim duzağ ola (296/3)

5. Hacerü‘l-Esved.

Ka‘be yüzüñde beñün çün Hacerü‘l-Esved imiş

Yaraşur her nefes ol ḥāl-i siyeh-kārı öpem (226/3)

6. fülful (karabiber).

Didüm bu ne beñdür bu ne dildür bu ne saçdur

Didi biri bülbül biri fülful biri gīsü (263/4)

7. toḥm-ı ğam (gam tohumu)

Beñüñdür toḥm-ı ğam dil mezrā‘ ında

Hemīn bu oldı ḥāşıl senden ayru (259/1)

8. cefā (eziyet).

Bir sencileyin ḳadd-ıla büstān-ı cinānda

Bir serv-i cefā-berg ü belā-bārı kimüñ var (65/7)

bend-i zülf (Far.): .ṭālī‘-i siyāh (kara baht, kara talih).

Cem düşüp bend-i zülfüne didi kim

Bu daḥı ṭālī‘-i siyāhumdur (43/5)

bend ile kākül (Far.): iki sünbül.

Yüzün görelî iki sünbül arasında

Dil haste yatur bend ile kākül arasında (271/1)

bendeser (Far.): top.

Bu zülf-i ser-endāzuñı çevgān idicek sen

Top gibi düşen yoluña bu bende seridür (71/2)

benefşe (Far.):

1. āvāre (hercai, başıboş).

Haṭuñ sevdāsına düşmiş benefşe

Ki her bir meclisün āvāresidür (50/3)

2. ḥaṭ-ı dil-dār (sevgili yolu).

Öykünür imiş bu ḥaṭ-ı dil-dāra benefşe

Şoñra oldu ḥacil başladı inkāra benefşe (266/1)

beyt (Ar.): ḥaṭ-ı müşgīn (misk kokulu).

Lebüñde beyt yazar beñzer ol ḥaṭ-ı müşgīn

Ki iki mışrā arasında rūşen oldu beyāz (153/4)

boy (T.):

1. tūbā (cennete kutsal bir ağaç).

Tūbā boyuñı ‘arż ideli serv çemende

Şermende olup didi ki toğrusı zihī ḳad (34/6)

2. ar’ar (dağ servisi; sevgilinin boyu).

Ḥasretā derdā ki dūr oldum yine dil-dārdan

Ol boyı ‘ar’ar lebi şekker yüzi gül-zārdan (233/1)

būse (Far.):

1. eylik (iyilik).

Gel gözüm yaşına baḳ bir būse vir

Çün meşeldür eylik eyle şuya at (23/3)

2. an bahā (değerli kan).

Öldüm amuñla buse buyur an bahā didüm

Güldi didi ki kendüye gör ne ziyān şanur (85/4)

3. tiryāk (panzehir, afyon).

Zülfüñ añsam zehr olur mār ağızuma

Buse tiryākin şun iy yār ağızuma (287/1)

bülbül (Far.):

1. Cem Sultan.

Gül yüzüñ vaşfı hezār olursa bülbül Cem yiter

‘Andelīb ol gül-şen-i cāna azel-ān olmasa (284/7)

2. zār-ıla nizār idici (yüksek sesle ağlayan).

Bir sencileyin bülbülini am dikeninde

Zār-ıla nizār idici gül-zārı kimüñ var (45/5)

-C-

cām (Far.):

1. sıfāl-i mey-kede (meyhane dilencisi).

o cām-ı Cem hevesini yiter saña iy Cem

Sıfāl-i mey-kede cām ü gedā-yı meykede Cem (211/6)

2. rāh-ı rū (ruhun şarabı).

İçelüm cāmı rāh-ı rū olsun

‘Aqla uvvet dile fütū olsun (239/1)

cāme-i hūniñ (Far.): İhrām (hac zamanı giyilen kıyafet)

acc-ı vaşl için şehīd olanlaruñ

Cāme-i hūniñleri ihrāmdur (78/5)

cām ü ğazel (Ar.): refîk-i bî-ḥalel (arkadaş)

Bu dār-ı ğamda iy Cem ger ararsañ

Refîk-i bî-ḥalel cām ü ğazeldür (70/6)

can (Far.):

1. bāġ (bağ, bahçe).

Cān bāġı içinde sidre ḳaddüñ

Ṭūbā gibi müntehādur iy dōst (16/16)

2. šāh (sultan, padişah; satrançta şah).

Šāh iken cān naṭ' ı dilden tarḫ olur ferzīn-vār

Beydaḳ-ı ḥalüñ dise ḥüsnüñ yüzinden šāh ruḥ (33/3)

3. naḳd.

Cān naḳdini Cem yoluña ḥarc itse n'ola kim

Ser-māyesi sensin daḥı 'ālemde nesi var (40/5)

Dellāl-ı ğam eline virüp naḳd-i cānumı

Bāzār-ı mihr içinde ḥarīdāruñam senüñ (188/5)

4. śayd (av).

Zülfüñ kemendi ḳasdı çü dā'im şikāredür

Śayd olacaġı cānum aña āşikaredür (84/1)

5. bülbul.

Gül-zār-ı cemālüñ görünürse baña besdür

Çün bülbul-i cān daḥı giriftār-ı ḳafesdür (90/1)

6. bezm (eğlence meclisi).

Ḳılmaġa bezm-i cānı nūrānī

Niçün ol ruḥları ḳamer gelmez (127/6)

7. hedef.

Ben umardum ğamzenüñ tīrine cān idem hedef

Sen niçün cānā kemān ebrūlaruñı yasasın (235/3)

8. dīvāne (deli, mecnun).

Dil yandı yüzüñ şemine pervāne midür bu

Cān düşdi saçuñ bendine dīvāne midür bu (260/1)

9. gül-şen (gül bahçesi).

Gül yüzüñ vaşfi hezār olursa bülbül Cem yiter

‘Andelīb ol gül-şen-i cāna ğazel-ḥān olmasa (284/7)

10. ḳurbān (bir amaç veya ibadet uğruna kesilen hayvan).

Alnuña sür bāri gel boynuña alma ḳanumu

Cānumı çün ḳaşlaruñ yasına ḳurbān eyledüm (229/4)

can-ı Cem (Far.): rişte (iplik).

Rişte-i cān-ı Cem’i bükdi maḥabbet eli kim

Nāzdan tā dike ol ḳadd-i ḥırāmāna ḳabā(5/7)

Cān riştesini şem’-i ruḥuñ nārı-y-ıla yaḳ

Uyar çerāğumı ki çerāğuñ uyara Ḥaḳ (174/1)

can ü dil (Far.):

1. pād-şāh (padişah).

Cān ü dil olalı saña bende

Her birisi pād-şādur iy dōst (16/4)

2. bende (köle).

Cān ü dil olalı saña bende

Her birisi pād-şādur iy dōst (16/4)

3. naḳd (nakit).

Cem bigi çevgān-ı zülfüñ yādına baş oynayup

Cān ü dil naḳdın tamāmet ben nişār itsem gerek (184/9)

4. kebāb (gönül).

Yiridür ger âteş-i ‘ışk üzre yansa cān ü dil

Çün hemîşe âteş-i sūzān kebāb altındadır (76/6)

5. bend (bağ).

Gözleri zülfi kemendi-y-le raḥm eylemeyüp

Bend idüp cān ü dili çāh-ı zenaḥdana atar (83/4)

6. şikār (av, avlama).

Kemend-i zülfüñi her-dem ḳo āşikār olsun

Ki cān ü dil anı görüp aña şikār olsun (238/1)

cān ü gönül (Far.):

1. mülk (mal varlığı).

Görelî gün yüzini leşker-i ‘ışkına hemān

Eyledüm cān ü gönül mülkini yaḡmā bu gice (272/2)

2. Ka’beteyn (iki Kabe).

Ka’beteyn olalı ṭās-ı ‘ışkıña cān ü gönül

Her biri nezd-i ruḥuñda iy ḳamer-ruḥ nārdur (93/2)

cān-ı Cem (Cem Sultan) (Ar.): pervane.

Cān-ı Cem pervāne olaldan cemālūñ şem‘ ine

Acıduğından oda yanup aña ağlar çerāḡ (162/7)

Cem (Cem Sultan) (Ar.):

1. bende (köle).

Cem bendeñe raḥm eyler iseñ vaḳtı-durur kim

Vaşluñı ḳılur her nefes iy dōst temennā(1/7)

Cem‘ışḳa bende olduḡını ḳılmaḡa ayān

Dāḡ-ı ḡam-ıla sīnesi üzre nişān idüñ (187/7)

Zencīr-i ḡamuñda şanemā eyleme āzād

Kim Cem bigi ḳul olmaya biñ ḳul arasında (271/5)

2. dīvāne (mecnun, deli).

Kākülüm zencīrünüñ dīvānesidür diyü Cem

Boynına bend urmağ ister kākül-i müşgīn-i dōst (20/6)

Țolaşdı boynuma zencīr-i zūlfüñ

Bu ben dīvānedan bilsem ne ister (110/2)

Țağıtmış leyli-i zūlfeynini evrāk-ı gül üzre

Bu Cem bī-çāre miskīni ki Mecnūn ide Leylādan (252/6)

Leyli-i zūlfīñi Țağ Cem boynına didüm didi

‘Anberīn zencīr olur mı hīç bir mecnūn içün (255/6)

3. bīmār-ı ğamze (gamze hastası).

Bīmār-ı ğamzenem Țo ki la‘l ü ruḥuñ öpem

Olur dehān-ı ḥasteye çün gül-şeker lezīz (39/3)

4. bülbul-i gūyā (bülbul gibi söyleyen).

Yār yoȚdur dime iy Cem bülbul-i gūyā gibi

Sen hezār it nāleñi bir gül-‘izār eksük degül (209/5)

Gül yüzüñ ayrılığı iy lāle-ruḥ dā‘im Cem’i

Gül-şen-i ḥüsnüñ ğamında bülbul-i gūyā kılur (66/7)

5. bülbul-i şūrīde (perişan bülbul).

Cem olup bülbul-i şūrīde ruḥuñ güllerine

Țanda bir ğonce görürse yaȚasın çāk eyler (95/7)

6. kūyuñ iti (köyünün iti, beldesinin köpeğİ).

Kūyuñ iti Cem şimdi hemīn olmadı ancaȚ

ÇoȚdan berü iy māh bu ad aña laȚabdur (106/6)

7. tūrāb (toprak).

Tecellī ruḥuñı dā‘imā Cem üzre düşür

Hemīşe çünki bilürsin düşer tūrāba güneş (148/7)

8. oğ.

Dilerdi kim çeke kendüye vuşlatuñ yayın

Yebāna atdı Cem'i oğ gibi kemān-ı firāk (175/7)

9. bīmār, şayru (hasta).

Geçdükçe bilmedüñ dağı Cem hālini dirīg

Niçe zemānlar oldı ki bīmāruñam senüñ (188/7)

Didüm ki Cem'ün hālī nedür çeşmüñ elinden

Didi ne şorarsın nicedür āh-ıla şayru (263/7)

10. şāne (tarak).

Çünki her zülf-i perīşāna düşer şāne gibi

Cem'i bu dām-ı belādan nice kırtara göñül (198/7)

11. hāk (toprak).

Sāye-i kıddüñi Cem üstine salsañ n'ola kim

Sāye-i servi bilürsin şanemā hāke düşer (79/7)

12. kıul.

Cem kıuluñ gitme gel sensüz olamaz rahım kııl

Gel kerem kııl pād-şāhum gitme gel (202/5)

13. şem'.

Dil yaqaldan nār-ı ruhsāruñda Cem

Şem' bigi meclise giryān gelür (57/5)

14. gedā-yı meykede (meyhane dilencisi), gedā (dilenci).

Qo cām-ı Cem hevesini yiter saña iy Cem

Sifāl-i mey-kede cām ü gedā-yı meykede Cem (211/6)

İy şāh-ı hüsn Cem bigi dā'im belāñ-ıla

Yazuq degül mi odlara yañam gedāñ olam (224/5)

15. siper (engel).

Tîr-i belāya karşı tutupdur siper gibi

Yâ-Rab ne kıldı n'eyledi bu rûzgâra Cem (230/6)

16. elif.

Lâm-ı zülfüñ 'ışkına Cem hâd elifden toğrıdur

Kaşlaruñ nûnı gibi kaddini dâl itmek neden (232/9)

17. Ferhâd.

Husrevâ kûh-ı gamuñda n'ola Ferhâd gibi

Terk-i cân eyler-isem şol leb-i şîrîñüñ içün (242/3)

18. pervâne (kelebek).

Yüzüñ şem'ini cân-ı Cem görelden

Düşer pervâne bigi ol çerâğa (265/8)

19. leclâc.

Âhîr iy Cem seni lu'b-ı ruhı şeh-mât kılur

Naţ'-ı 'ışkında eger şâni-i Leclâc olasın (250/7)

cemâl (Ar.):

1. şofra.

Harc içün -ı cemâlüñ şofrasında iy anem

Âsmânda mihr ü mâha kurş-ı nân ısmarlaram (210/8)

2. Ka'be.

Tavâf itmek cemâlüñ Ka'be'sini

Dile Merve haķı ğayet Şafâ bil (195/4)

3. bâğ (bahçe)

Bâğ-ı cemâlüñ içre ne şeft-âludur lebüñ

K'olmaz behişt meyveleri bu kadar lezîz (39/2)

4. gül-zâr (gül bahçesi).

Gül-zâr-ı cemâlüñ görünürse baña besdür

Çün bülbül-i cān dahı giriftār-ı kafesdür (90/1)

Gül-zār-ı cemālūñ güli gül gibi gülelden

Reşkinden ider ol güle gül zāri sebep ne (279/3)

5. Muşhaf (Kur'an-ı Kerim; sayfalandırılmış, kitap haline getirilmiş).

Cemālūñ muşhafından şem‘-i meclis

Çılur Nūr āyetin her gice ez-ber (110/6)

6. āf-tāb (güneş).

Dil cefā-yı zulmet-i hicrānda kalurdu müdām

Ger cemālūñ āf-tābı olmasaydı ‘özü-ğāh (275/6)

Her-geh ki āf-tāb cemālūñ zuhūr ider

Başdan başa cihān yüzini cümle nūr ider (112/1)

7. Mısr (Mısır).

Mısr-ı cemāle Yūsuf-ı şānī misin nesin

Kim dāstānuñ oldı senūñ aḥsenü’l-kıssa (152/2)

8. ay.

Ben muḳābil tutmazam iy meh cemālūñ ayına

Ger felekden ayine ola mücellā āyine (283/1)

Çün yok tülū’ı meclis-i ‘ışka ne fā’ide

Ṭutam cemāli burc-ı sa’adetde ay-ı mı (147/3)

Cem göñli (Cem Sultan’ın gönlü) (Far. T.):

1. şîşe -i nāzūk (ince cam, kırılğan cam).

Ṭa‘ne taşın atma Cem göñline kim

Ṭaşa döymez şîşe-i nāzūk- mizāc (26/7)

2. şayd (av).

Hey dimezseñ zülf-i ‘anber-bār ü müşg-āmīzüñe

Āḳıbet Cem göñlüñi şayd eyler ol şeh-bāz-ı nāz (128/5)

3. zücāc (şışe, cam).

Cefā taşıyla Cem'ün göñlini şıma iy dōst

Şınıcağız bütün olmaz bayağı gibi zücāc (27/5)

cefā (Ar.):

1. dāğ (yara, yanık yarası).

Gül yüzün ḥasretinden iy meh-rū

Dilde var lāle bigi dāğ-ı cefā (3/5)

2. tīg (kılıç, tığ, şiş).

Bī-günehdür dime çek tīg-i cefā öldürü gör

Sevmedin gayrı seni varsa günāhum şanemā (7/6)

3. taş.

Cefā taşıyla Cem'ün göñlini şıma iy dōst

Şınıcağız bütün olmaz bayağı gibi zücāc (27/5)

4. çāh (kuyu, çukur).

Gerçi kim çāh-ı cefādur zenāhuñ çāhı velī

Dil-i dīvāne anı kendüzine cāh bilür (87/4)

5. nār (ateş).

Zenāhuñ sībine diş biler iken nār-ı cefā

Düşdi cān ḥirmenine ğabğab-ı sīmīnün içün (242/4)

cevr (Ar.):

1. defter.

Defter-i cevrüne şebt it beni didüm didi kim

Şanma bu defter-i ğamdan ki sen iḥrāc olasın (250/6)

2. leşker (asker).

Dil ğam ābādında cevrün leşkeri konalı āh

Cümlesi yağmā diyü āvāz ider dellāllar (97/6)

3. aşş1 (fayda).

Bāzār-ı ğamda cevrine cān virüp ölmedüm

Aşş1 şanurdum anı velī ol ziyān-ı mış (140/5)

cevr ü ğam (Far.): ‘aṭā (bağış, bahşış)

Cevr ü ğamuñ eksük itme bir dem

Kim Cem kuluña ‘aṭādur iy dōst (16/15)

cefā-y1 zūlf-i müşgīn (Far.): belā (bela, musibet).

Cefā-y1 zūlf-i müşgīni gibi müşkil belā olmaz

Hevā-y1 kadd-i bālāsı gibi belā olmaz (123/1)

cihan (Far.):

1. kafes.

Saña ṭālib olduğumı cān-ıla ‘ayb eyleme

Kim baña sensüz cihān iy meh-liḳā olur kafes (139/3)

2. zindan.

Cihān gözüme zindāndur ṭapuñsuz

Cehennemdür baña gül-zār sensüz (122/4)

3. kebāb.

Dil hānesine gel ki ciger eyledüm kebāb

Bir iki loḳma şun ki olur mā-ḥazar lezīz (39/9)

Çün tūr-i ğamzesi dile mihmān olup-durur

İy Cem ciger kebābın aña mā-ḥazar getür (45/5)

Aḳ iy gözüm yaşı ḳan-ıla kim şarāb olasın

Yan iy ciger ğam-ı ‘ışḳ-ıla kim kebāb olasın (240/1)

4. siper (korunaklı yer, engel).

Ya ḳaşı atduğınca ğamze oḳın

Eyle iy Cem aña siper cigerüñ (178/5)

5. lāle.

Düşelden dūr şāhā gül yüzünden

Ciger pür-dāğdur mānend-i lāle (299/6)

6. terkeş (ok kuburu, ok çantası).

Rā kaşlaruñuñ yasına kurbānlar olayın

Ġamzeñ oķınuñ tırine terkeş ciger olsun (246/5)

7. maḥal.

Kaşuñ kemānına kurbān olam ki ġamzeñ oķı

Cigerde mesken idelden gören didi ki maḥal (204/4)

- Ç -

çāh (Far.):

1. cefā.

Gerçi kim çāh-ı cefādur zenāḥuñ çāhı velī

Dil-i dīvāne anı kendüzine çāh bilür (87/4)

2. zenaḥdan (zindan).

Diler çāh-ı zenaḥdanuñı göñlüm

‘Acep dīvānedür zindānı ister (58/4)

çāh-ı zenaḥdan (Far.): zindan.

Diler çāh-ı zenaḥdanuñı göñlüm

‘Acep dīvānedür zindānı ister (58/4)

çarḥ (Far.): tokuz kalkan.

Rehā kılsam kemān-ı āhdan tır

Kılur çarḥuñ tokuz kalkanını bir (102/1)

çarḥ-ı mu’allak (Far. Ar): dūd-ı āh (feryad dumanı).

Görinen çarḥ-ı muallak dūd-ı āhumdur benüm

Hem firāz-ı arş-ı a'zam tekye-gāhumdur benüm (212/1)

çeh (Far.): zenaḥdān (çene çukuru).

Dil zenaḥdānı çehine düşdi kıılmağa ḥalāş

Rismān şaldı mu' anber kākül-i müşgīn-i dōst(20/2)

çehre (Far.): kamer (ay).

'İşkuña gönlüm düşelden iy kamer-çehre senüñ

Cür'a dimek olmaz aña çün-kim ol cāndan tamar (43/3)

Lalüñüñ üstinde ḥālüñ iy kamer-çehre senüñ

Şanasın kand-i mükerrer üstinde konmuş meges(139/5)

çerāğ (Far.): yüz.

Didüm ne manzar-ıdı yüzüñ zülfüñ olmasa

Güldi didi çerāğ dibi karañu olur (107/2)

çerāğ-ı pertev-i ḥüsni (Far.): delīl-i rāh (rehber).

Firākı gicesi içre yol azmamağa göñül

Çerāğ-ı pertev-i ḥüsni delīl-i rāh yiter (82/3)

çerāğ dibi (Far.): zülf.

Didüm ne manzar-ıdı yüzüñ zülfüñ olmasa

Güldi didi çerāğ dibi karañu olur (107/2)

çeşm (Far.):

1. seyyāre (gezegen).

Gözlerüm gözlemekden ay yüzüñi

Çeşm-i seyyāre bigi oldu sefīd (37/2)

2. bādām (badem).

Çeşm ü la'lüñ yād idelden dil-berā

Nuḳlı-ı şoḥbet şekkerīn bādāmdur (78/2)

Devr-i çeşmüñde dile la'lüñi aındurmadı cān

Bu ne dīvāne ki bādāmı şekerden güniler (99/7)

Lebüñden çeşm-i bādāmuñ şekerle

Ki hoşdur luṭfı bādāmuñ şekerle (302/1)

Nuḳl-ı şoḥbetde leb ü çeşmüñi yād eyleyeli

Şekkeriñ itdi ḳamu piste vü bādāmı lebüñ (185/5)

3. āhū (ceylan gözlü).

Kemend-i zülfi cān avladuḡınca

Ol āhū-çeşme kim olmaya naḥcīr (102/3)

4. mesken.

Didüm çeşmümde mesken eyle iy dōst

Didi yir yok yaşıñdan pür-nem olmuş (143/3)

5. behişt nergisi (cennet nergisi).

Çeşmüñ behişt nergisi midür ki iy şanem

Gül-zār içinde oldı yiri çün miyān-ı müşg (183/11)

6. āhu-yı Ḥotan (Hoten ceylanı).

Çeşmine beñzerem dir-imiş āhu-yı Ḥotan

İy ḡamzeler gelüñ yüregın tolu ḳan idüñ (187/5)

7. hücre (oda, hücre).

Hücre-i çeşmüm ḡayāl-i ḡamzeñe oldı maḳām

Gör nice dīvāneyem düzde dükān ıṣmarlaram (210/4)

8. keffe (terazi gözü).

Olamaz cevher ‘ayārı ḡāk-i pāyuña ‘ayār

Hüsnüne çün keffe-i çeşmümi mizān eyledüm (229/6)

9. şadef (sedef, istiridye).

La’l-i dür-püşı ḡasretinden āh

Şadef-i çeşmüm aḳıdur lü’lü’ (261/4)

10. āb-ı revān (akarsu).

Çeşmüm oldı yolında āb-ı revān

Olalı kirpügüm aña cārū (261/5)

11. çeşme-i hayvān (hayat çeşmesi).

Görüp Kevser lebūñ cennet ruḥuñda

Kim ola Çeşme-i Hayvān-ı ister (58/3)

12. dürr-i hoş-āb (şekerli su ya da rengi kırmızı olan su incisi).

Çeşme-i ḥūnīnüm aqıdur dem-be-dem

Ayağūñ iṣārına dürr-i hoş-āb (11/4)

çin (Far.): siper (engel, korunak).

Kemān-ı ğamda kaçan kim gönül bir āh eyler

Bu çinine siper üzre ḥadengi rāh eyler (52/1)

- D -

dāğ (Far.): sīne üzre nişān (göğüs üzerindeki nişan, iz)

Cem ‘ışka bende olduğunu kılmağa ‘ayān

Dāğ-ı ğam-ıla sīnesi üzre nişān idüñ (187/7)

dāğ-ı cefā (Far.): lale.

Gül yüzüñ ḥasretinden iy meh-rū

Dilde var lāle bigi dāğ-ı cefā (3/5)

dāğ-ı ğam(Far.): lāle.

Qılur lāle bigi her-dem gönülde tāze dāğ-ı ğam

Belāya eski yārumdur diyü yār olmasun kimse (185/6)

Bahār-ı ḥüsn-i ruḥuñ derdi-y-ile dāğ-ı ğamuñ

Gönülde lāle gibi eyledi nişān-ı firāk (175/5)

Qılur lāle bigi her-dem gönülde tāze dāğ-ı ğam

Belāya eski yārumdur diyü yār olmasun kimse (285/6)

dāğ-1 hasret (Far. Ar.): günyüzü.

Dāğ-1 hasretle yakdı sīnesini

Gün yüzüñe nazar kılalı kamer (79/4)

dāğ-1 ‘ışk (Far. Ar.): nişan.

Yaraşmaz sīnesinde dāğ-1 ‘ışkuñ

Anuñ kim bu nişān kadrini bilmez (130/4)

dehan (Far.):

1. sır.

Nükte-i esrār-ı gaybı ol bilür

Kim ola sır-ı dehānuñdan habīr (51/2)

2. mīm (sevgilinin küçük yuvarlak ağzı, mim).

Yazdı qadd ü zülfü dehānuñ senüñ

Muşhaf-ı hüsnüñe elif lām mīm (223/2)

3. āb-1 kevşer (kevser suyu).

Qadd ü dehān ü rüyuñ ile hoş geçenlere

Tübā vü Āb-ı Kevşer ü cennet ne fā’ide (276/6)

4. hālka-i dā’ire-i luṭf (lütuf halkasının dairesi).

Hālka-i dā’ire-i luṭf dehānuñ olısar

Āyet-i hüsn haṭ-ı müşg-feşānuñ olısar (44/1)

5. müşg (misk).

Haṭtuñ hadīşi metnini her kim şerḥ ide

Enfāsı ‘anberīn anuñ dehānı müşg (183/13)

6. piste (fıstık).

Beñlerüñ la’l-i lebūñde senüñ iy piste-dehen

Noḡṭalardur ki konur rüşen ola diyü şeker (92/3)

7. nokta-i ğayb (bilinmeyen ben, nokta).

Vehm iderdüm dehenüñ nokta-i ğayb ola diyü

Âşikâr eyledi bu yok yire evhâmı lebüñ (185/6)

8. hoşka-i la'l (yuvarlak kırmızı ağız).

Şunmağa zehr-i ğamuñ nîşini nûş eyleyene

Dehenüñ hoşka-i la'lin tolu tiryāk eyler (95/4)

9. ğonce (gonca, tomurcuk).

Hâşılı la'l ü ruḥuñ derdinüñ iy ğonce-dehen

Dilde dem dîdede nem daḥı nem ola diyesin (244/2)

10. cām.

Çāre yok irmege iy Cem deheni cāmına hîç

Ḳan yudup derd-ile nāçār içelüm bār-ı ḳadeḥ (30/5)

dehānı āb (Far.): 'unnāb-ı la'l.

İçsün dehānı ābını 'unnāb-ı la'li çün

Perverde-i fevākihi cüllāb ider lezīz (309/6)

dehenüm içre zebān (Far.): şem'.

Nice şerh eyleyeyin ruhlarunuñ vasfını kim

Şem'bigi dehenüm içre zebān oda yanar (77/3)

dendāñ (Far.):

1. güher (elmas, mücevher).

Leb ü dendānuñ añun zeyn ider eşk

Gözüm dükkānını la'l ü güherle (302/6)

2. 'Aden (Aden Denizi).

Arz it saçuñı Rūm diyārı Ḥotan olsun

Dendānuñı keşf eyle ki 'ālem 'Aden olsun (258/1)

der-gehüñ ḥāki ğubār (Far.): iksir.

Gözlerüm yaşını sīm itdi yüzüm rengini zer

Der-gehūñ ḥāki ğubārın ol iksīr eylemiş (141/3)

dermān (Far.): la'l-i güher-āmīz (cevher saçan dudak).

Derdine dermān olurdu iy kamer-çehre Cem'ūñ

Ger ireydi bir nefes la'l-i güher-āmīzüñe (268/5)

dīde (Far.): Nīl ve Aras Nehri.

Ārızuñ ḥasretinden aqıduram

Dīdeden Nīl ile Aras n'idelüm (217/3)

dīde-i giryān (Far.): devāt (divit, hokka kalemi)

Naqş-ı ḥaṭṭuñla miyānuñ dīde-i giryānda

Şan devāt olmuş tolı ibrīşim ü müşgīn midād (35/2)

dil (Far.):

1. lāle.

Gül yüzüñ ḥasretinden iy meh-rū

Dilde var lāle bigi dāğ-ı cefā (3/5)

2. vīrāne (harabe, yıkıntı).

Çün ḥayālūñ taḥtudur vīrāne dil

Derd ü miḥnetle igen kıлма ḥarāb (11/6)

Ḥayāl-i ḥaṭṭ-ı ḥaddūñ dilde iy mäh

Ṭılısm-ı genc imiş vīrāna yazdum (122/5)

Vīrāne-i dilde bulınır genc-i ḥayālūñ

Ol genci nihān itmege vīrāne midür bu (260/4)

3. gül-şen-i pür-müşg-i ter (mis kokulu gül bahçesi)

Aç yüzüñi hicrüm gicesi tā seḥer olsun

Çöz zülfiñi dil gül-şen-i pür-müşg-i ter olsun (256/1)

4. ḥaste.

Şîrin lebûñi şormağa hevesüm kim

Ben haste-dilûñ derdine dermân ider iy dōst (15/5)

5. sevdâyî mizâc (hastalıklı mizaç).

Dil sacuñdan oldı sevdâyî mizâc

Şerbet-i la'lûñ-durur aña 'ilâc(26/1)

6. dīvâne (deli, mecnun).

Dilden atma ihtimâl-i şabrı kim

Kim alur dīvāneden bâc ü harâc (26/2)

Olupdur rûy ü zülfûñ hasretinden

Dil-i dīvānenûñ zencîri âteş (144/4)

Gerçi kim çâh-ı cefâdur zenâhuñ çâhı velî

Dil-i dīvâne anı kendüzine çâh bilür (87/4)

Âşiyân tıtalı başumda hayâl-i zülf-i dōst

Leyli-i zülfinde dil Mecnûn gibi sevdâyîdür (69/4)

7. zücâc (şişe, cam).

Râz-ı hüsnûñ niçe dil şaklaya kim

Şem'î pinhân idemez çün-kim zücâc (26/3)

No'la diller cây idinse zülfûñi

Çün zücâcûñ yiri Şehr-i Şâm'dur (78/3)

8. seng (taş).

Sındı sengîn dilûñle dil kadehi

Leblerüñden büyür bahâ-yı kadeh(29/3)

Sengîn dilûñe olmadı hergiz eşer-i âh

Âhumuñ okı gerçi hacerden güzër eyler (41/3)

Pâyına düşmek diledikçe rakib-i seng-dil

Müstedâm olsun dir imişyûri ol Cem payıdur (69/7)

Ne sengin dilsin iy simin-beden kim

Dağı kılmaz senün kalbüne te'sir (102/2)

Tâkdan düşürdi beñzer kaşlaruñ iy seng-dil

Kim bu gönlüm şîşesinde inkisâr eksük degül (209/3)

Kâr ger olmağa efgân-ı Cem iy sim-beden

Bir du'â bilsem okurdum dil-i senginün için (242/7)

9. kadeh.

Şındı sengin dilünle dil kadehi

Lebleründen büyür bahâ-yı kadeh (29/3)

10. kebab.

Bâlına bağlamak dilerem şevk nâmemi

Korkum bu dil kebûteri nâ-geh kebâb ola (297/4)

Tek sen iy serv-i sehî bir meclise gel mâ-ğazar

Eşk-i çeşmümden mey ü dilden kebâbum var benüm (213/5)

11. kurban.

Kaşuñ kemânına kurbân olan dil ü cânı

Revâ mıdur kılasun gamzeñ okına umac (27/2)

Dil ya kaşuña olmağa kurbân hevesi var

Zirâ ki bilür la'lünün 'İsâ nefesi var (40/1)

12. esir (tutuklu, bağlı, tutsak)

İreli gamzeñ okından cāna tîr

Dil kemend-i zülfüne oldu esîr (51/1)

13. iklîm (ülke).

Yâ hayâlün dilde olsun yâ gamuñ

Çünkü bir iklîme yiter şâh bir (51/4)

14. bāgçe (bahçe).

Sanasın bāgçe-i dilde hayāl-i hevesün

Bu harīm itlerinün pāyı nişānı gülidür (80/5)

15. hāne (ev).

Ƙondı çün-kim hāne-i dilde belā vü derd ü ğam

Bunca mihmāna ‘acep yiter mi bir biryān-ciger (89/4)

İy Cem çerāğ-ı hüsni hayāline ol mehün

Dil hānesinde şanki açıldı dükān-ı şem (161/21)

Rüşen olmağa yüzün fikri-y-ile hāne-i dil

İrişüp ğamzeñ oķı her yanādan revzen açar (92/4)

Ğamzeñ hadengi şöyle tekellüfsüz oldu kim

Dil hānesinde şadra geçüp hoş huzūr ider (112/4)

Gel iy tır-i müje dil hānesine

Nażar revzenden atma iķerü gir (102/6)

Dil hānesine gel ki ciger eyledüm kebāb

Bir iki lokma şun ki olur mā- hażar lezīz (39/9)

Her laħza firāķ u ğamuñ olur dile mihmān

Yoksa şanemā anlar iķün hāne midür bu (260/2)

16. mülk.

Devlet-i hüsnünde şāhā bu revā mı kim gözüñ

Leşker-i ğam gönderüp dil mülkini yağma kıılır (66/2)

Devlet-i hüsnünde şāhā bu revā mı kim gözüñ

Leşker-i ğam gönderüp dil mülkini yağma kıılır (66/2)

Fikr iderken zülfünün sevdāsını dil mülkine

Leşker-i ğam gönderüp ańsuz şebī-ħün eyledün (180/2)

Yağmağa dil mülkini seylāb-ı ğam gönderme kim

Seyl-i eşküm var-iken seylāb āña hācet degül (200/4)

Dün gice ol māh-ı mihr-ārāyı mihmān eyledüm

Hüsnini dil mülkinüñ tahtında sulṭan eyledüm (229/1)

17. cevruñ leşkeri (zulmün askeri).

Dil ğam ābādında cevruñ leşkeri konalı āh

Cümlesi yağma diyü āvāz ider dellāllar (97/6)

18. ravza (bahçe, çimenlik).

Bir dem giderme ravza-i dilden hayālünü

Zirā ğarīm-i Ka‘be melekler turağıdur (104/5)

Yir itdi ravza-i dilde çün ol kad-i şimşād

Ne seyr-i serv iderem ne hōd ārzū-yı riyāz (153/6)

19. āyīne (ayna).

Mey-i şāfiyi nūş eyle şafā-yı la‘l-i saķiden

Ki dil āyīnesi jengine bundan yig cilā olmaz (123/2)

20. hayāl tahtı (hayal sultanlığı).

Çün hayālün tahtıdur dil luṭf idüp ma‘mūr kıl

Kim ğamuñ vīrān idelden daķı vīrāndur henüz (126/5)

21. gök.

Haṭṭuñ irdükçe ecel biçmege ‘ömrüm sebzesin

Dil göginde gösterür қаsuñ hilāli şekl-i dās (136/3)

22. perger (pergel).

Āhenīn pāy-ıla dā‘im dāireñ çizgindügi

Dil budur kim anı gören kıla pergerā kıyās (136/6)

23. tıfl (küçük çocuk).

Dil tıflı kadd ü zülf ü қаsuñ yādına müdām

Muşhafda okıduğı elif lām rā-y-ımış (147/2)

Kaşlaruña tıfl-ı dil ta'lîmi için dâ'imâ

Kabzası sîmîn mu'anber bir kemân ısmarlaram (210/5)

Muşhaf-ı ruhsâruña hatt-ı ğubâr-ıla lebûñ

Sûre-i Kevşer yazar dil tıflına ta'lîm için (257/4)

24. ħarîm-i Ka'be (kutsal Ka'be).

Mihr-i ħüsnüñ görmeyince gitmesün dilden ruĥuñ

Kim ħarîm-i Ka'be'de tâ şubĥa dek yanar çerâğ (162/3)

25. kıyu.

Uçup dil kıyuña vardı didüm dir

Nasîb olmuş aña dünyâda uçmak (173/5)

26. tûti (papağan, dudu kuşu).

Şeker lebûñ hevesinüñ hevâsına düşeli

Maķâm-ı tûti-dil oldu âşiyân-ı firāk (175/3)

27. miskin.

Dil 'ışk-ı zülfüñ ile 'ayân-ı cihân iken

Miskîni gör ki 'ışkını daĥı nihân şanur (85/5)

28. bāzār (pazar).

Ėorĥar ki üstine düşe ol yaña uğramaz

Bāzār-ı dilde şatalı şınmış kemân kaşuñ (191/5)

29. şem (mum, ışık).

Nice şerĥ eyleyeyin ķandîl-i ħüsnüñ pertevin

Şem' gibi oda yanar söyledüğümce dilüm (214/4)

30. bülbül.

Zâr oldu dil bülbüli kim mürġ-zâr eksük degül

Nâleñe âheng ider bir mürġ-zâr eksük degül (209/1)

Yüzüñ gül-zârını görmeyeli dil

ılur blbl bigi her-dem terennm(215/2)

Didm bu ne bedr bu ne dildr bu ne sadur

Didi biri blbl biri flfl biri gs (263/4)

31. thu (il kuu).

h-bz zlfe ayd olalı thu-yı dil

Mrg-i devlet-aiyn her-dem ikrumdur benm (221/4)

32. te.

ne tr-i hdan yle mebbek oldu kim

te-i dil her ikfindan eker her-dem lem (227/3)

33. h (ceylan).

amze h-yı dile zam uralı

Gey zebndur oma nacru begm (228/4)

34. kapı.

ol adar an aladum kim dr-ı dil divru

Bir taın ykut  bir taın mercn eyledm (229/3)

35. dzd (hrsız).

Dzd-i dil aılmaa iy zlf-i pr-n dem-be-dem

n  Mn'de dzilmiş 'anbern englsin (245/4)

36. gl-en (gl bahesi).

A yzi hicrm gicesi t seer olsun

z zlfi dil gl-en-i pr-mg-i ter olsun (246/1)

Muhaf-ı rusrua at-ı gbr-ıla leb

Sre-i Kever yazar dil tflına ta'lm in (247/4)

37. virane, viran.

Vrne-i dilde bulunır genc-i ayl

Ol genci nihn itmege vrne midr bu (260/4)

Çün hayālũñ tahtıdur dil luţf idüp ma'mūr kıı

Kim ğamuñ vīrān idelden dağı vīrāndur henüz (126/5)

38. pervane.

Dil yandı yüzũñ şem'ine pervāne midür bu

Cān düşdi saçıñ bendine dīvāne midür bu (260/1)

Çün yüzũñ şem'i şafādur bize iy nūr-ı Hudā

Dil yaķar üstüñe pervāne bigi per bu gice (273/6)

39. murg (kuş).

Ne ħāşıl kim kııur dil mürĝi feryād

Teraħħum eylemez çün aña sayyād (38/1)

Dest-gīr olmazsa luţfuñ āşiyāñ-ı vaşluña

Mürĝ-i dil herĝiz irişmez iy perī pervāz-ıla (278/2)

Dil mürĝi beñlerũñi yüzũñde görüp didi

Varurdum anda ħavf iderem kim duzaĝ ola (296/3)

Ĥüsñũñ sayyādı dil mürĝine raħm eylemeyüp

Beñlerũñden dāne saçıp zülfũñi eyler duzāĝ (164/4)

40. kebüter (güvercin).

Bālına baĝlamaķ dilerem şevķ nāmemi

Ķorķum bu dil kebūteri nā-geh kebāb ola (297/4)

41. mihnet ocağı.

'Ālem tııarsa bũy-ı kebāb-ıla tañ mı kim

İy dil yirũñ hemīşe çü mihnet ocağıdur (104/4)

42. naţ' (sofra) satranç tahtası.

Şāh iken cān naţ' ı dilden tarķ olur ferzīn-vār

Beydaķ-ı ħalũñ dise ĥüsñũñ yüzinden şāh ruķ (33/3)

43. cāy.

Geçdi dilden tîr-i ğamzeñ āh kim eglenmedi

Ķanı ol dem kim ħadeng-i ğamzeñe dil cāy-ıdı (303/2)

44. oĝlan oyuncaĝı.

Oĝlan oyuncaĝı oldı her oĝlan yıķar yapar

Bu yıķılası dil dilerem kim ħarāb ola (297/6)

dil-ber hat (Far.): ecel.

Ecel didükleri dil-ber ħatdur

İrişdi n'eyleyem ħattı-ı eceldir (70/3)

dil ü cān (Far.):

1. nişān (belirti, iz).

Gördükçe ya ħaşıñ dil ü cān kemān şanur

Tîr-i belāya kendülerini nişān şanur (85/1)

2. naķd (nakit).

Bir bencileyin naķd-i dil ü cānı kılpur ħarc

Cān-ıla o bāzāra ħarīdārı kimüñ var (45/10)

3. kurban.

Ķaşlaruñ yāsına ħurbāñlar olupdur dil ü cān

Hedef-i tîr-i belā olalı bu sīne dirīĝ (163/2)

dil-i Cem (Far.):

1. kurban.

Ya ħaşıña n'ola ħurbān olur ise

Ķamzen okına bilürem nişānuñ olısar (47/5)

'İd ayı diyü Ka'be kūyuñda dil-i Cem

Ya ħaşlaruña cānını ħurbān ider iy dōst (15/7)

2. nişan.

Ya ħaşıña n'ola ħurbān olur ise

Ėamzen okına bilürem nişānuñ olısar (47/5)

dil-dār (Far.): ‘ömr.

Dil-dār baña ‘ahde vefā kılmadı dirīg

Ol dağı ‘ömr bigi n’idem bī-vefā-y-mış (147/5)

dil hānesi (Far) dükān-ı şem’ (mum dükkanı).

İy Cem çerāğ-ı hüsni hayāline ol mehūñ

Dil hānesinde şanki açıldı dükān-ı şem’ (161/21)

dil-i nālān (Far.): ceres (çingırak).

Bu dil-i nālānı zülfünden niçün dūr eyledüñ

Çün şikār olmak da lāzımdur ceres şeh-bāz-ıla (278/3)

diş (T.):

1. dūr (inci).

Dişüñ nazmın añup ağladuğumca

Yañılmaz yaşlarum görüp diyen dūr (54/6)

Dişleri dürrine mānend olmaya dürr-i ‘Aden

Ger yaşum nīsānı pūr kıla yidi deryāyı dūr (69/3)

Zülfüñ ol sünbül-durur kim āf-tāb üstindedür

Dişlerüñ ol lü’lü’ kim yakut-ı nāb üstindedür (75/1)

Lü’lü’-dişüñ añup dökeli çeşm-i Cem güher

Gelmez ‘Aden’den iy şanem işbu diyāra dūr (84/9)

İy şanem lāle ruhuñ luţfi gül-i hamrāda yok

Hāleti lü’lü’ dişünüñ lü’lü’-i lālāda yok (176/1)

2. gevher-i ‘ummān (okyanus incisi).

Lebüñsüz Çeşme-i Hayvān gerekmez

Dişünsüz gevher-i ‘ummān gerekmez (125/1)

3. dürr-i hoş-āb (inci parlaklığı).

Dişlerüñ gibi şehā dürr-i hoş-âb

Ĥāşıl itmez hîç baĥr içre şadef (167/6)

4. dürr-i ‘Aden (Aden incisi).

Dişlerüñ nazmın işitse âb olur dürr-i ‘Aden

Kākülün būyını tuysa ĥāk olur müşg-i Ĥotan (236/1)

5. dürr-i meknūn (dizilmiş inci)

La’l-i dūr-pūşuñ var-iken dişlerüñ nazmın görüp

Yañılur ‘ālemde vaşf-ı dürr-i meknūn eyleyen (237/3)

dōst (Far.): gül, cennet gülü.

N’ola feryādum işitmezseñ iy dōst

İşitmez nālesin gül ‘andelībūñ (181/4)

Sen şağ ol eger geçdi-y-ise devr-i gül iy dōst

Cennet gülisin ‘āleme sen gül de yitersin (253/4)

dūd-ı āh (Ar.): duĥān (duman).

Ĥasretinden ĥatṭuñuñ āh itdügümce dil-berā

Dūd-ı āhum ālemi tolu duĥān eyler dirīğ (165/4)

duĥān-ı müşg (Ar. Far.): nār-ı nūr (ateş ışığı).

Ĥandīl-i ĥüsnüñe n’ola olsa delīl-i dil

Kim nār-ı nūr gibi görünür duĥān-ı müşg (183/9)

duĥān-ı şem’ (Ar.): ġılāf (kılıf).

Ĥaddūñ ĥatṭuñla yazalı zerrīn ġılāf ider

Ṭümāresine sūre-i Nūr u Duĥān’ı şem (161/6)

dūr-i eşk(Far.): yetim.

Ṭoprağa şalma dūr-i eşkümi kim

Düşdi ayağuna çū bir kaç yetīm (223/3)

ebrū (Far.): mihrāb.

Fikr-i ebrūn eylemez Cem mescid-i hüsünüde hıç

Ka'be'de dīvānedür maḥşūş mihrāb isteyen (204/9)

ebrū (Far.):

1. kemān (yay, keman).

Kemān ebrūñı 'ıd ayı bilüp Cem

Dil ü cān anlara ḳurbān bağışlar (49/5)

Göreldeñ şol kemān ebrūñı cāndan

Ḥadeng-i ğamzeñe sīnem nişāndur (91/7)

Kākülün devrinde ber-dār itmege dil düzdini

İy kemān ebrū ser-i zülfün aşar çengāller (97/4)

Birinün her ğuşede ebrūsı gizler biñ kemān

Birinün her ğamzesi bir demde gizler biñ seher (115/14)

Kemān ebrūña 'ıd-i vuşlatuñda

Ḳabül it cānumı ḳurbāna yazdum (222/3)

Ben umardum ğamzenün tīrine cān idem hedef

Sen niçün cānā kemān ebrūlaruñı yarasın (235/3)

2. iki kıble.

Cem iki kıbleye tutar yüzini

Kıble olalı ol iki ebrū (261/7)

ebrū-yı siyāh (Far.): mihrāb (camide imamın durduğu yer).

Ebrū-yı siyāh olmasa yüzünde kayurmaz

Zirā şanemā Ka'be'ye mihrāb ne ḥācet (19/3)

ebr (Far.): rakīb.

Ebr bigi ḳarşusından sen mehüm gitmez rakīb

Anuñ-ıçun dīde-i ‘uṣṣāka pinhānsın begum (219/3)

ecel (Ar.):

1. hat (sevgilinin ayva tüyleri).

Ecel didükleri dil-ber haṭıdur

İrişdi n’eyleyem haṭı-ı eceldir (70/3)

2. dest (el).

Kīse-i ‘ömri tehī eylemedin dest-i ecel

Sākiyā kāse-i mey şun ki gide tül-ı emel (193/1)

ehl-i ĩman (Ar.): ben (âşık).

Ben cemālūne hevā-dār olduğum şormaz raķīb

Ehl-i ĩman olanı elbette şeytān istemez (119/2)

enfās (Ar.): anberīn (güzel koku).

Haṭtuñ ḥadīşi metnini her kim şerḥ ide

Enfāsı ‘anberīn anuñ dehānı müşg (183/13)

ermağān (Far.): belā.

Hemīşe ḥaste dile ermağān belā getürür

Ḳonup bu sīne-i vīrāna kārban-ı firāk (175/4)

envār-ı cemal (Ar.): şem (mum).

Gerçi kim tāk-ı felekde mihr ü meh yaķar çerāğ

Şem‘-i envār-ı cemālūñden yaķar anlar çerāğ (162/1)

esīr-i ğam-ı hicran (Ar. Far.): Cem Sultan.

Oldum yine Cem gibi esīr-i ğam-ı hicrān

Vaşlına dirīğ ol şanemüñ dest-resüm yok (171/5)

eşk (Far.):

1. sipah (asker).

Şol ķadar eşk sipāhın yaşadum dīdede kim

Cüş iderse tuta dünyâyı sipāhum şanemā (231/6)

2. şarāb (şarap).

Ġam meclisinde yiyüp içip ‘ayş itmege

Eşküm şarāb-ı nāb-durur yüregüm kebāb (8/3)

Eşküm sitāresi şu kadar aqđı dīdeden

K’odum bu ‘ālem içre şihāb-ı sitāredür (84/2)

3. kātib (yazan, yazıcı).

Levh-i rüyumda kātib-i eşküm

Kıssa-i derd-intizār yazar (108/2)

Vaşf-ı la’lūñ yazduğımı kātib-i eşküm görüp

Sürhi yirini kamu kan-ıla taḥrīr eylemiş (141/2)

4. seylāb (sel).

Göñül mülkin yıkar seylāb-ı eşküm

Binā şu uğrağında muḥkem olmaz (118/2)

5. encüm (yıldızlar).

Her encümende encüm-i eşkin döküp yire

Dinlenmeyüp oda yaqar oda her gice cān-ı şem (161/15)

6. ‘aḳīḳ-i Yemen rengi (akik taşı, Yemen taşı)

Evvel Süheyl eşküm ile perveriş bulur

Andan tutar ‘aḳīḳ-i Yemen rengini şafaḳ (174/3)

7. dürr (inci).

Ten kıla döndi mūy-ı miyānı ḥayāline

Eşküm dürini dizmeg-içün rismān idüñ (187/2)

Çün düşüpdür dürr-i eşküm ḥāk-i pāyına gözüm

Al bu kuḥl-ı cevherīden tūtiyādan vāz gel (206/5)

8. ḳulzüm (deniz).

Çün murādun beni ğarķ itmeg-idi eyledüñ

Yiter iy ķulzüm-i eşķüm niķe mevvāc olasın (250/4)

eşķ-i çeşm (Far.):

1. deryā (deniz, derya).

Āteş-i ruķsārı eşķ-i çeşümümi deryā ķılur

Anuñ-ıķun bu dil-i ğam-dīde yanar yaķılur (66/1)

2. Nıl.

Eşķ-i çeşmümde ķaşuñ ıaķı ģayāli iy şanem

Geçmek iķin köpri yapıdı şanasın Nıl üstine (290/4)

3. mey.

Tek sen iy serv-i sehī bir meclise gel mā-ģazar

Eşķ-i çeşmümden mey ü dilden kebābum var benüm (213/5)

eşķ muķīķi (Ar. Far.): ‘ummān.

‘Ummān dimezdi kimsene eşķüm muķīķine

Ger mā-cerā o ģālete olmasa mā-şadaķ (174/2)

eşķ sitāresi (Far.): şihāb-ı sitāre (yıldız kıvılcımı).

Eşķüm sitāresi şu ķadar aķdı dīdeden

K’odum bu ‘ālem iķre şihāb-ı sitāredür (84/2)

- F-

fem (Ar.):

1. piste (fıstık).

Cem dehānuñ yādına iy piste-fem

Bir diyāra vardıķım gelmez ģaber (111/6)

2. ģonce (gonca).

Gidemez ķaldı yine Cem yolu baģlandı meger

Bir saç ı sünbölü gül yüzlü melek-gonce-feme (300/7)

fettān (Ar.): çeşm (göz, bakış).

Çeşm-i fettānuñ görelden eylerem

Cān ü gönül mülkini yağmā-yı ıřķ (169/4)

figān (Far.): ceres (çan, çingirak).

Rāh-ı belādan kaçan geçse gerekdür nihān

Ķāfile-i ‘ıřķa çün oldu figānum ceres (137/3)

firāk (Ar.):

1. āşiyān (yuva).

Şeker lebüñ hevesinüñ hevāsına düşeli

Maķām-ı tūti-dil oldu āşiyān-ı firāk (175/3)

2. dükān (dükān).

Gelüñ aluñ bu gün erzān metā’-ı derd ü ğamı

Açıldı sīnede her yaña çün dükān-ı firāk (175/6)

3. kemān (yay).

Dilerdi kim çeke kendüye vuşlatuñ yayın

Yebāna atdı Cem’i oķ gibi kemān-ı firāk (175/7)

4. kārban.

Hemīşe haste dile ermaĝān belā getürür

Ķonup bu sīne-i vīrāna kārban-ı firāk (175/4)

5. ney.

Şol deñlü dili deldi ğamuñ oķı ki dilden

Ney bigi firāķuñ anı nālān ider iy dōst (15/6)

6. nār (ateş).

Ger haşre deĝin nār-ı firāķuñla yanam ben

Şanma şanemā hīç ki senden uşanam ben (256/1)

firāk u ğam (Ar.Far.): mihmān.

Her laḥẓa firāk u ğamuñ olur dile mihmān

Yoksa şanemā anlar içün ḥāne midür bu (260/2)

firāz-ı arş-ı a'zam (Far. Ar.): Tekye-gāh (dayanma yeri, dayanılacak makam).

Görinen çarḥ-ı mu' allak dūd-ı āhumdur benüm

Hem firāz-ı arş-ı a'zam tekye-gāhumdur benüm (212/1)

fürkat (Far.):

1. ḥazān (sonbahar).

Fürkat ḥazānı şöyle şarardursa beñzini

Hîç ummazam ki irişe faşl-ı bahāra Cem (230/5)

2. od (ateş).

Ger gözlerümüñ yaşını fürkat odı her-dem

Kurıtmasa ālemleri ummān ider iy dōst (15/3)

Yağdı odlara beni fürkat elümden ne gelir

Ölmedin olmaz ise vuşlat elümden ne gelür (53/1)

- G -

ġabġab (Ar.): çāh (çukur, kuyu).

Uşanmaduñ mı çāh-ı ġabġabından

Anun-çun nice kez zindāna girdüñ (192/2)

ġam (Ar.):

1. mey-hāne (içki içilen yer).

Ne cām içildi gam mey-hānesinde

Ki dil bir cür'adan mest ezeldür (70/2)

2. dār (yurt).

Bu dār-ı ġamda iy Cem ger ararsañ

Refîk-i bî-ḥalel cām ü ğazeldür (70/6)

3. dāğ (yara).

Qılur lāle bigi her-dem gönülde tāze dāğ-ı ğam

Belāya eski yārumdur diyü yār olmasun kimse (185/6)

Dağ-ı ğamla lāle bigi bağrumı ḥūn eyledüñ

Qanlı yaşumla ruḥum rengini gül-gūn eyledüñ (180/1)

Cem ‘ ıřķa bende olduğını qılmağa ‘ ayān

Dāğ-ı ğam-ıla sīnesi üzre niřān idüñ (187/7)

İy benüm bağrumı dāğ-ı ğamla pür-ḥūn eyleyen

Yaşumı řīrīn lebi yādına gül-gūn eyleyen (237/1)

4. tīğ (kılıç, şiş).

Tīğ-i ğamla gerçi kim şad-pāre oldu dil velī

Bir perī-peyker elinde qaldı her bir pāresi (310/3)

5. nār (ateş).

Geh ḥavāle āteř-i ‘ ıřķ idesin geh nār-ı ğam

Niçe bir bu resme ben dil-ḥaste yanam yaqılam (227/2)

6. ciğer.

Aķ iy gözüm yaşı qan-ıla kim řarāb olasın

Yan iy ciger ğam-ı ‘ ıřķ-ıla kim kebāb olasın (240/1)

7. kūh (dağ).

Ḥusrevā kūh-ı ğamuñda n’ola Ferhād gibi

Terk-i cān eyler-isem řol leb-i řīrīnūñ içün (242/3)

8. defter.

Defter-i cevruñe şebt it beni didüm didi kim

Şanma bu defter-i ğamdan ki sen iḥrāc olasın (250/6)

9. toḥm (tohum).

Beñüñdür tohm-ı ğam dil meyrā' ında

Hemīn bu oldu hāşıl senden ayru (259/1)

10. zincir.

Zencīr-i ğamuñda şanemā eyleme āzād

Kim Cem bigi kıl olmaya biñ kıl arasında (271/5)

11. seng (taş).

Şırça göñlüm şındı pā-māl oldu seng-i ğamdan āh

Qorqaram kim zaħm ire nā-geh hayālūñ pāyına (283/2)

12. iksīr.

Yanar harīm-i Kābe-i hüsnüñde şubha dek

İksīr-i ğamdan olalı zer nāv-dān-ı şem' (161/4)

13. kārban (kervan).

Maħmil çözer bu sīne-i vīrānuma gelüp

Her kārban-ı ğam ki yiridür diyār-ı 'ışk (168/3)

14. lāle.

Bahār-ı hüsn-i ruħuñ derdi-y-ile dāğ-ı ğamuñ

Göñülde lāle gibi eyledi nişān-ı firāk (175/5)

15. dellāl.

Dellāl-ı ğam eline virüp naqd-i cānumı

Bāzār-ı mihr içinde harīdāruñam senüñ (188/5)

16. seylāb (sel).

Yağmağa dil mülkini seylāb-ı ğam gönderme kim

Seyl-i eşküm var-iken seylāb aña hācet degül (200/4)

Göñül mülkini kıl luṭfunla ma'mūr

Ki seylāb-ı ğamuñ komadı bünyād (38/3)

17. mihmān (misafir).

Hānesinde dil ğamuñdan ğayrı mihmān istemez

Cān lebūñ cāmından özge Āb-ı Hayvān istemez (119/1)

18. od (ateş).

Yanmaz idi bu ğam odlarına her-dem cānumuz

Ger naẓar kılsa bu kullar hāline sultānumuz (131/1)

19. bāzār (pazar).

Bāzār-ı ğamda cevrine cān virüp ölmedüm

Aşşı şanurdum anı velī ol ziyān-ı mış (140/5)

20. dās (orak, balta).

Biçerem ‘ ömr ekinin dās-ı ğam ile k’ölice

Dil uzatmaya saña tā ki giyāhum şanemā (7/2)

21. zehr (zehir).

Şunmağa zehr-i ğamuñ nışını nüş eyleyene

Dehenūñ hoşka-i la‘lin tolu tiryāk eyler (95/4)

22. ābād (imar edilen, yapılan).

Dil ğam ābādında cevruñ leşkeri konalı āh

Cümlesi yağma diyü āvāz ider dellāllar (97/6)

23. kilīd (kilit).

İrersin fetḥ-i bāba şabr iderseñ

Göñül çün ğam kilīdine dilūñ var (103/4)

24. sihām (ok).

Şöyle müşebbek eyledi sīnem sihām-ı ğam

Şan ğamzeñ oqları içün anı kubar ider (112/3)

25. meclis.

Ğam meclisinde yiyüp içip ‘ ayş itmege

Eşküñ şarāb-ı nāb-durur yüregüm kebāb (8/3)

26. leşker (asker).

Luţfuñla n'ola göñlümi māmūr ider iseñ

Zirā ki ğamuñ leşkeri vīrān ider iy dōst (15/4)

Göñül diyārını ğam leşkeri kıllur tārāc

Gözüñ siyāset ile cān ü dilden alur bāc (27/1)

Devlet-i hüsnünde şāhā bu revā mı kim gözüñ

Leşker-i ğam gönderüp dil mülkini yağma kıllur (66/2)

Fıkr iderken zülfünüñ sevdāsını dil mülkine

Leşker-i ğam gönderüp ańsuz şebī-ḥūn eyledüñ (180/2)

27. zülf.

La'lin isterseñ ğam-ı zülfini çek

Kim karañuda olur Āb-ı Ḥayāt (23/2)

28. miftāh (anahtar).

Āyet-i hüsnedür ruḥuñ tefsīr

Maḥzen-i 'ışkadur ğamuñ miftāḥ (28/5)

29. keman.

Kemān-ı ğamda kaçan kim göñül bir āh eyler

Bu çinine siper üzre ḥadengi rāh eyler (52/1)

30. diken.

Bir sencileyin bülbülünü ğam dikeninde

Zār-ıla nizār idici gül-zārı kimüñ var (45/5)

ğamze (Ar.):

1. oq.

Şol deñlü dili deldi ğamuñ oqı ki dilden

Ney bigi firāḳuñ anı nālān ider iy dōst (15/6)

Ḳaşuñ kemānına ḳurbān olan dil ü cānı

Revā mıdur kılasun ğamzeñ oķına umac (27/2)

Ya ķaşıña n'ola ķurbān olur ise dil-i Cem

Ĝamzen oķına bilürem nişānuñ olısar (44/5)

İreli ğamzeñ oķından cāna tır

Dil kemend-i zülfüñe oldı esır (51/1)

Ĝamzeñ oķından şu deñlü tıldı dil

Kim bulunmaz bir daķı tırüñe yir (51/5)

Hācetüm bu-y-ıdı kim ğamzen oķı cāna ire

Çün ķabul olmadı bu hācet elümden ne gelür (53/5)

Ĝamzen oķına nişān olalı dil

Her yañadan turmadın peyķān gelür (57/3)

Ya ķaşun tırine ķurbān olalı cān terk idüp

Dilde ol demden berü ğamzeñ oķı me'vā kıılır (66/5)

N'ola ğamzeñ oķı zaķm ursa cāna

Ki zaķmı cānuma cānā devādur (68/2)

Gerçi ki göñül gamzen okınıñ siperidür

N'ola ne kıılursañ baña pes lutf eseridür (71/1)

Atma gamzeñ okını bu dil-i pür-ateşe kim

Ben benüm için dimezem tırüñ i cān oda yanar (77/6)

Sıneme ğamzen oķı geçdi didüm güldi didi

Lā-cerem şadrageçer şol kim ezelden ulıdur (80/3)

Gözlerüñ merdümi kim ğamzen oķın cāna atar

Dest ü bāzusıña kuvvet ki ne merd-āne atar (83/1)

Atmasun ğamzesi oķın dil-i pür-āteşe kim

Ol daķı oda yanar bir daķı da yana atar (83/3)

Rüşen olmağa yüzüñ fikri-y-ile hāne-i dil

İrişüp ğamzeñ oķı her yanādan revzen açar (92/4)
Ğamzeñ oķın şöyle mest atmış gözün kim sineden
Geçdügince bilmezem kıandan gelir kıandan gider (100/5)
Şöyle müşebbek eyledi sīnem sihām-ı ğam
San ğamzeñ oķları için anı kıubur ider (112/3)
Kāşlarun yası-y-ıçun kıurbānlar olduğum bilüp
İrişüp ğamzeñ oķı didi kıanı kıurbānumuz (132/3)
Tır-i ğamzeñ oķı cān alup yirine geçdi cān gibi
Şimdi ol demden beri ğamzeñ oķıdur cānumuz (132/4)
Didüm ğamzeñ oķı zaķm urdı cāna
Didi şād oldı maķabbet muķkem olmuş (143/4)
Kānmadı kıana daķı sīnede ķūn-ı dil iķer
Bilmedük ğamzeñ oķı kıanda olur kıandan imiş (145/5)
Dil deldi-y-ise ğamzesi oķı ne ķār olmuş
Şād ol yūri iy dil ki saña hoş naķar olmuş (149/1)
Hemīşe ğamzeñ oķı sīnemi kıılur mecrūķ
Meger zāmīrine gelmez ki el-cūrūhu kııķāş (151/2)
Dilde ğamzeñ oķını kıan eyledüm didüm didi
Hāy miskīn gey şaķın k’ol tīre cān olur ‘ıvaż (154/2)
Gōñül dārını bāzāra çıķardum ğamzeñ oķları
İşidüp şuf’a tutmışlar ķārīdār olmasun kimse (185/3)
İrişdügince ğamzeñ oķı cāna
Dil ü cān şād olup dir ķayr-maķdem (216/3)
Rā kıaşlaruñuñ yasına kıurbānlar olayın
Ğamzeñ oķınuñ tīrine terkeş ciger olsun (246/5)
Geldügince sīneme ğamzeñ oķı tākīm için

Hāk-i pāyına fidādur cān ü dil telsīm içün (247/1)

Kaşuñ kemānına qurbān olam ki ğamzeñ oķı

Cigerde mesken idelden gören didi ki maħal (204/4)

Ya kaşlaruñuñ yasına qurbānlar olayım

Ğamzeñ oķına oldu nişān sīne ne müşkil (205/5)

2. tīg (kılıç, şiş).

Tīg-i ğamzeñ du‘ā-yı Seyf oķusa

Cem lebūñden oķur du‘ā-yı qadeh (29/5)

Yazarken tīg-i ğamzeñ vaşf-ı ħālin

Zebān-ı ħāmeyi kılmış iki şaķ (173/2)

Ğamzesi tīgın çeküp kaşduma ol yār-ı qadīm

Kaşdı bismil kılsa bismi’llāhi’rraħmāni’rraħīm (218/1)

3. ħadeng (ok).

Ne şerħ idem ki ciger şerħa şerħa olduğına

Ĥadeng-i ğamzesi peykānları güvāh yiter (82/6)

Ğamzeñ ħadengi zaħmıla bī-cān olalı ter

Cānum yirine cān olan iy cān o yaradur (84/6)

Göreldeñ şol kemān ebrūnı cāndan

Ĥadeng-i ğamzeñe sīnem nişāndur (91/7)

Ğamzeñ ħadengi şöyle tekellüfsüz oldu kim

Dil ħānesinde şadra geçüp hoş ħuzūr ider (112/4)

N’ola ħadeng-i ğamzeñ cānı kılursa mecrūħ

Ol daħı Cem ğarībe bir hoş sādādet ancaķ (170/5)

Ğamzeñ ħadengi cān ü dili ħūn idüp didi

Boş elle gelmemeye bunu ermağāñ tutuñ (186/6)

Ĥadeng-i ğamzeñi cānā çü virdüñ alma yine

Ki cānda şaklayayın anı yād-gār olsun (238/2)

Geçdi dilden tîr-i ğamzeñ āh kim eglenmedi

Ėanı ol dem kim ĥadeng-i ğamzeñe dil cāy-ıdı (303/2)

4. ĥancer.

Dün içüp ser-ĥoş olup ğamzelerüñ cām-ı şafā

Çekdiler şahñ-ı ĥaremde baña ĥancer şanemā (7/1)

Baş koşup zülfüñe ğamzeñ sanemā ser mi çeker

Göz göre şahñ-ı ĥaremde baña ĥançer mi çeker (88/1)

Lebini şorduĥuma ğamzesi çeker ĥancer

Didi ki söyleme ayruĥ dilüñ tut epsem dur (113/6)

Birinüñ müjĥanı tîri ‘āleme nāvek-figen

Birinüñ bir ğamzesi ‘uşşāka biñ ĥancer çeker (115/10)

Ėamzeñ ĥayāli çeşümüme ĥançer degül midür

Olan muĥābil aña dil-āver degül midür (105/1)

5. ĥün-rîz (kandamlası).

Ėün-rîz ğamzene ideli sînemi siper

Ne deñlü oĥ ki ğamz atsañ siperdedür (64/4)

6. tîr (kılıç, şiş).

Çün tîr-i ğamzesi dile miĥmān olup-durur

İy Cem ciger kebābın aña mā-ĥazar getür (45/5)

Ne deñlü ĥan iderse tîr-i ñ

Ciger ĥan-ıla peykāna yazılmış ğamze (142/2)

N’ola sînemde ğamuñ ğamzeñ añup uyumusa

Ėavf-ı tîr olıcaĥız ĥānede miĥmān uyumuz (133/6)

Tîr-i ğamzeñ çıĥmaya herĥiz niyām-ı sîneden

Çünki tutmuşdur ser-ā-ser ĥün-ı dilden ānı pas (136/8)

‘İşkuna cān viricek irişdi tîri ğamzeñüñ
Ħamdi li’llāh kim giden cān yirine cāndur henüz (126/2)
Didüm cān tîr-i ğamzeñ aña düşmez
Didi bu sehm-i devlet aña düşmez (129/1)
Geçdi dilden şu tîr-i gamze didüm
Didi gam yine kim o dahu geçer (79/2)
Kurup ğamzeñ kaşuñ yayını tîrin gizleyüp gözler
Yanında beñzer āhū var yatur ğāfîl yatağında (186/6)
Didüm kim cāna geçdi tîr-i ğamzeñ
Didi gel geç geçen geçdi geçen de (294/7)
Dil düşdi tîr-i ğamzesine hîç üşenmedi
İrlik bu-y-ısa ancağ öle yüzi ağ ola (296/2)
Ġamzeler tîri-y-ile kâsd ideli cān ü dilde
Lāle bigi yüregüm topdolu kan eyledi (305/4)
Şu tîr-i ğamze kim irdi dil-i Cem’den güzer kıldı
‘Aceb bu fende bilseydüm kim ola añun üstâdı (311/1)
Ne deñlü dil dilerse tîr-i ğamzeñ
Ciger kanı ile peykāna yazdum (222/4)
Bir dahı var-ısa ğamzeñ bigi tîr
İşde başum işde şemşîrüñ begüm (228/2)
Ben umardum ğamzenüñ tîrine cān idem hedef
Sen niçün cānā kemān ebrūlaruñı yasasın (235/3)
Çü tîrini dil ü cāñımdan itmedi taqşîr
Keremler eyledi ğamzeñ cihānda var olsun (238/4)
Sol ğamzelerüñ tîrine olmağa muķābil
Ten cevşen übu sîne-i sūzān siper olsun (246/6)

Deleydũñ ğamzeñ-ile bir göreydũñ
Ki kaç peykān bulınır bu cigerde (264/7)
İrdüğince tır-i ğamzeñ sīne-i mecrūhuma
Haste göñlüm çağırur kurbān olayın yayına (283/4)
İy ğamzeler çü kaşı nigāruñ kemān imiş
Tirine sīne-i Cem'i billah nişān tutuñ (186/7)
Tır-i ğamzeñ dil ü cāndan geçicek geldi ğamuñ
Minnet Allah'a ki bāri bu aña oldı bedel (193/4)
Geçdi dilden tır-i ğamzeñ āh kim eglenmedi
Kanı ol dem kim hadeng-i ğamzeñe dil cāy-ıdı (303/2)

7. peykān.

Ğamzeñũñ peykānı kalmış sīnede fettān kaşuñ
Bir dahısın gönderür kim var anı ara yine (283/5)

genc-i hayāl (Far.): genc-i nihāñ (gizli hazine).

Mesken itse n'ola ger genc-i hayāluñ göñlümi
İy sanem genc-i nihāñ yiri harāb altındadır (76/3)

giryān (Far.): ibrīşim ü müşğīn midād (ipek iplik ve güzel kokulu mürekkep).

Nağş-ı haṭṭuñla miyānuñ dīde-i giryānda
Şan devāt olmuş tolı ibrīşim ü müşğīn midād (35/2)

ğonce (Far.):

1. seher lāle (sabah lalesi).

Ğoncenũñ kan ola bağı ki seher lāle gibi
Bir ayağ üzre turup şevk-ile sāgar mı çeker (88/6)

2. gül-āb (gülsuyu).

Gül hayādan derleyüp olur gül-āb
‘Arz-ı ruḥsār eyleseñ iy ğonce-leb (9/5)

göñül (T.):

1. vîrâne (yıkık).

Çün bilürsin ki perîler yiri vîrâne olur

Bir nefes gitme göñülde çü perîsin şanemâ (5/3)

Qılsa yir genc-i hayâline göñülde n'ola yâr

Çünkü virâneler içre bu da virâne geçer (109/5)

2. harâb (harap, harabe).

Göñlüm harâbın eyle imâret ki vaktîdur

Mamûr olmadı ideli ğam leşkeri harâb (8/2)

3. şîşe (şişe, cam).

Şîşe-i göñlin Cem'ün iy cân şanma

Kim bu şehr-i Konya'dur şanma Haleb (9/7)

Düşürdi tākdan sıdı Cem göñli şîşesin

Qıldı dirîg mihrini nâ-mihr-bân kaşuñ (191/8)

Tākdan düşürdi beñzer kaşlaruñ iy seng- dil

Kim bu göñlüm şîşesinde inkisâr eksük degül (209/3)

4. diyâr (memleket).

Göñül diyârını ğam leşkeri kıılır tārâc

Gözün siyâset ile cân ü dilden alır bâc (27/1)

5. hâne.

Göñlümün hânesine kâfiyedür

Žav-ı hüsnün yaķarsa ger mısbâh (28/4)

6. âyine (ayna).

Göñül âyinesin kıılır şâfi

Maħzen-i sînede şâfâ-yı kadeh (29/2)

Dilerseñ göresin âyînede ay

Göñül âyînesiñden hüsñüñe baķ (173/6)

7. ķadeķ.

Lebüñ añduķķa n'ola sırrını fāş itse göñül

Lāzımıdır ki 'ayān eyleye esrārı ķadeķ (30/2)

8. seng-i hārā (ateşten taşlar).

Göñlüñe āhum odı itmez eşer

Seng-i hārā mı bu 'aceb ya ķadīd (37/3)

9. mülk (mal varlığı).

Göñül mülkini ķıl luţfunla ma'mūr

Ki seylāb- ı ğamuñ ķomadı bünyād (38/3)

10. su.

Topraĝa dökdi hevāñ odı Cem'üñ yüzi şuyın

Şu gibi ķünkü göñül gördüĝi oĝlana aķar (109/7)

11. demürden ķafes (demirden kafes).

Peyķānlu göñül içre hayāl-i ķat-ı sebzüñ

Bir tūţiye beñzer ki demürden ķafesi var (40/2)

12. divane.

Diler ķāh-ı zenaķdanuñı göñlüm

'Acep dīvānedür zindānı ister (58/4)

13. hayāl taķtı.

Şehā yap luţfuñ ile göñlümi kim

Hayālüñ taķtıdır vīrān gerekmez (125/2)

14. siper (engel, korunak).

Gerçi ki göñül gamzen okınuñ siperidür

N'ola ne kılursañ baña pes lutf eseridür (71/1)

15. fetķ-i bāb (fetih kapısı).

İrersin feth-i bāba şabr idersen

Göñül çün ğam kilîdine dilûñ var (103/4)

16. fānus şīşe.

Göñlünde şakla didi ruḥum sırrını didüm

Fānus şīşede kaçan olur nihān-ı şem' (159/14)

Göñlünde şakla didi ruḥum sırrını didüm

Fānus şīşede kaçan olur nihān-ı şem (161/14)

17. serāy.

Muḳīm olsa n'ola zülfünde göñlüm

Gice her yir serāyıdur ğarībûñ (181/2)

18. dükkân.

Ne girdüñ göñlüme iy çeşm-i bed-mest

Ne hoş düzd-āne bu dükkāna girdüñ (192/4)

19. toprak.

Nice bir süm-i semendüñ hevesinden şanemā

Her seḥer döşene toprak gibi yollara göñül (198/2)

20. mülk.

Göñlümüñ mülkinde dā'im derd ü ğam eyler nizā'

Bir ḥarābe üstine bunca cidāl itmek neden (232/5)

21. sırça (cam).

Sırça göñlüm şındı pā-māl oldu seng-i ğamdan āh

Çorçaram kim zaḥm ire nā-geh ḥayālûñ pāyına (283/2)

22. dār (ev, yurt).

Göñül dārını bāzāra çıkardum ğamzeñ oḳları

İşidüp şuf'a tutmuşlar ḥarīdār olmasun kimse (185/3)

23. tūr (dağ).

Bu gün bir meh gönül tûrın münîr itdi tecellâdan

Şanasın hûrdur indi yire Firdevs-i âlâdan (252/1)

24. hadîd (çukur).

Gönlüñe âhum odı itmez eşer

Seng-i hârâ mı bu ‘aceb ya hadîd (307/3)

25. tanbur.

Devr eli gevşek buraldan iy gönül tanbûr-vâr

Od düşer evc-i semâyasöz ü sâzuñdan senüñ (132/4)

göz (T.):

1. mest (sarhoş).

Sorduğça dehānuñ n’ola hışm itse gözüñ kim

Mey üzre kıılır mest olan yok yire ğavğa (1/5)

Gözlerüñ şol mestdür kim hâb aña hâcet degül

Leblerüñ ol mül-durur kim âb aña hâcet degül (200/1)

2. hâr (diken).

Gözlerüñ kaşd itdi kim kanum içe

Ol iki hâr elinden el-ğıyâş (24/2)

3. sâd (Arap harflerinden biri).

Saña naşş ile gelmiş katl-i ‘uşşâk

Ki kaşuñ nûn-ı kudretdür gözüñ sâd (38/5)

4. ‘ases (gece bekçisi).

Dil zülfüñe varmağa gözüñden üşenür kim

Şeb-revlik iden kişi ‘asesden hâzer eyler (41/4)

5. cādū (büyücü).

Hey ne sihr-engîzdur cādū gözüñ kim sihr-ile

Hâ diyince zülfüñi biñ başlu ejderhâ kıılır (66/3)

Gözlerüñ mest oluban tîr ü kemāñ aldı ele

Bilürem k’ol iki cādū yine an eyler dirîğ (165/2)

Öldüricek bini ol cādū gözüñ

Buluram ‘āşıklarūñ içre şeref (167/5)

6. gāret-ger -i İslām (İslam yağmacısı).

Zülf-i pür-inüñ nigārā dāmdur

Gözlerüñ gāret-ger -i İslāmdur (78/1)

7. arāmî (hırsız).

Gönlümi aldı arāmî gözlerüñ inkārı o

utmazam inkāruñı vallāhi gönlüm sendedür (98/3)

8. ahū (ceylan)

Birinüñ ahū gözinüñ amlesi şaydı cihān

Birinüñ bir amzesine dōyemez biñ şîr-i ner (115/6)

Āhū gözüñ olmasa azāl-ı Hotan ü în

atuñdan olur mı-y-ıdı otlağı benefşe (267/6)

9. fitne-i devran (zamane fitnesi).

Nice kim gözlerümol gözleri fettān uyumaz

Girçek imiş bu meşel fitne-i devrān uyumuz (133/1)

10. nergis-i sevdā-zede (nergis gibi sevdalı).

Oldı gözüñ sihr-y-ile cān-ı Cem

Nergis-i sevdā-zede gibi saīm (223/7)

11. çeşme-sār (nazar).

Gel iy serv-i sehî bir dem kenāra vatıdur seyrüñ

Ki yir yüzini āb itdüm gözümüñ çeşme-sārından (231/3)

12. ancer (haner).

Dil helāk idüp gözüñ eker cān üstine

Nice h n d r ki  an itmek diler  an  stine (301/1)

G zler n  a duma  ancer  ekmes n    b i  n

 alib olanlar  a an  ancer  eker ma l b i  n (248/1)

13. s hirler  st di.

Olalı ‘ilm-i si r i re g z n s hirler  st di

H red efl ke irg rdi g n lden  h   fery di (109/1)

14. fett n (fitneci).

Olmaya bir fitne-ger ol g zleri fett n gibi

Gelmeye bir c n   dil alıcı bu c n n gibi (309/1)

g zya ı (T.):

1. umm n (okyanus, deniz).

Ger g zler m n ya ını f r at odı her-dem

 urıtmasa ‘ lemleri ‘umm n ider iy d st (15/3)

G z m ya ında seyr itme h r m n

Ne  aflet yirid r ‘umm na gird n (192/5)

2.  b (de irmen).

N lem var-iken n li -i d l b ne   cet

D l ba g z m ya ı yiter  b ne   cet (19/1)

3. derya (deniz).

D n gice dery ya d  d m d  de  ar  oldum  anup

Uyanup g rd m g z m ya ı dery  imi  meger (116/3)

4. s m (g m  ).

G zler m ya ını s m itdi y z m rengini zer

Der-geh n   ki  ub r n ol iks r eylemi  (141/3)

B -s m   zer olmadı m yesser    vi  lu n

G z m ya ı s m   y z m n rengi zer olsun (246/4)

5. lāle-gūn (lale renkli, pembe).

Derd-i ‘ ıřķuñla gözlerüm yaşı

Lāle-gūn oldu dağı n’olsa gerek (179/4)

6. Ceyhūn (Ceyhun Nehri).

‘ ıřķ odın bu sīne-i maḥzūndan def’ itmege

Gözlerüm yaşını derd ü ğamla Ceyhūn eyledüñ (180/3)

7. āb (su, yağmur damlası).

Toprağı şalsa şu gibi gözüm yaşı beni

Gel yakma igen oda hevā-dāruñām senüñ (188/6)

Gel gözüm yaşına bak bir buse vir

Çün meşeldür eylik eyle şuya at (23/3)

8. merdüm-zāde (insanoğlu).

Gözlerüm yaşı nazardan düşdi merdüm-zādedür

N’ola raḥm itseñ aña kim ‘ özr-ḥāhumdur benüm (212/3)

9. şarāb.

Aķ iy gözüm yaşı kan-ıla kim şarāb olasın

Yan iy ciger ğam-ı ‘ ıřķ-ıla kim kebāb olasın (240/1)

10. jāle (çiğ, kırağı).

Gözüm yaşını zūlfūñde gören dir

Ne hoş düşmiş bu sünbül üzre jāle (299/5)

ğubār (Ar.): tūti (papağan dudu kuşu)

Getürdükçe şabā yili ğubārını diyārından

Gözüme tūtiyā bigi çekem her-dem ğubārından (231/1)

gül (Far.):

1. ruḥ.

Ruḥ-ı gül-gūnına ol ḥüsrev-i şīrīn-lebi gör

Zülf-i şeb-dîzini cān asmağa fitrāk eyler (95/3)

2. yüz.

Yüzüne öykünse gül olmaz aceb

Kim açılmış yüzlide olmazedeb (9/1)

Āşikār olalı gül yüzüñde müşgîn haller

Anlar ucından gelüpdür başuma çok haller (97/1)

Reng ü bûy-ıla özin teşbîh idermiş yüzüñe

Beñzemedügin bilüp soñra eyledi inkār gül (199/5)

Yüzüne öykünse gül olmaz ‘aceb

Kim açılmış yüzlide olmaz edeb (9/1)

3. ruḥsār (yanak).

Gül ḥayādan derleyüp olur gül-āb

Arz-ı ruḥsār eyleseñ iy gonce-leb (9/5)

4. arūs (gelin).

Açdı niḳābı çünki yüzinden ‘arūs-i gül

Ḳıldı şüküfeler sîm ü zer nişar(56/2)

5. yüz ayı.

Gül kaçan beñzeze yüzün ayına

Kim bir ay qalmaz geçer bāzār-ı gül (197/5)

6. safḥa (sayfa).

Şafḥa-i gülde kitāb-ı ḥüsnini

Yār müşg ile muḥaşşā eylemiş (146/2)

7. defter sayfası.

Ṭumāre-i benefşe ḥaṭuñ dürcine raḳam

Ḥüsnüñ risālesine gülüñ defteri varaḳ (174/4)

8. bāzār (pazar).

Gül kaçan beñzeze yüzün ayına

Kim bir ay qalmaz gezer bāzār-ı gül (197/5)

göl defteri (T. Far.): hüsnüñ risalesi.

Ṭumāre-i benefşe haṭuñ dürcine raqam

Hüsnüñ risālesine gülüñ defteri varaq (174/4)

göl-zār(Far.): cehennem.

Cihān gözüme zindāndur ṭapuñsuz

Cehennemdür baña göl-zār sensüz (122/4)

göl-zār-ı cemālüñ gülü (Far. Ar. T.): gülün gül-.

Göl-zār-ı cemālüñ gülü gül gibi gülelden

Reşkinden ider ol güle gül zāri sebep ne (279/3)

gün (T.): yüz.

Gün yüzüñ üzre ḥāl-i siyeh zülf-i ‘anberīn

Şan Hind şāhı milket-i Rüm ‘ālem çeker (86/3)

güneş (T.):

1. mäh-ruḥ.

Eyleyelden gün gibi ‘arz-ı cemāl ol mäh-ruḥ

Ol şafā-y-ıla bu naṭ’-ı hüsne oldı mäh ruḥ(303/1)

2. ruḥsār (yanak, yüz).

Kamer alnuñ güneş ruḥsāruñ üzre

Görenler didi kim nūrun-‘lā-nūr (67/2)

3. kitābe-i zer (altın kaplı yazıt).

Görüp risāle-i hüsnüñi şemse oldı kamer

Kitābe-i zer olalıdan ol kitāba güneş (148/4)

4. pister (yatak).

Düşümde seni kıcar iken nā-geh uyandum

Gördüm ki güneş pister ü bālīn kamer olmuş (149/3)

5. pirūze (değerli taş).

Hüsnüñ envār-ı tecellīsi iridükçe güneş

Beñzer ol pirūze kim āf-tāb altındadır (56/5)

6. buse-geh (öpülesi yer, yanak).

Ben nice beñzedeyin gün yüzüñ ayın güneşe

Çün güneş buse-gehidür şanemā gerd-i rehūñ (189/3)

gülmek, fiil (T.): gül (çiçek).

Didüm ki Cem öldi şanemā derd ü ğamuñdan

Gül gibi gülüp didi ki Allah Allah neler olmuş (149/7)

Nār-ı ʿışķa yanmamış kimdür didüm

Gül gibi güldi didimicmer meger (111/4)

Ben müdām ağlayayın gül gibi gülsün leb-i yār

Çün sebep ğonceye açılmağa bārāñdan imiş (145/4)

Didüm zekāt-ı büsede Cem de naşīb umar

Gül gibi güldi didi ki vallāhi müstaḥaḳ (174/5)

gūşe-i meyhāne (Far.): ḥāne-ķāh (hane yeri, yer)

Leblerüñ ʿaksi tütaldan çeşm-i hūninde vaṭan

Gūşe-i meyhāne her dem ḥāne-ķāhumdur benüm (212/2)

- H -

habīb (Ar.): : Çin maliki.

Ṭağıdur zülf-i zirih-pūşını ḥüsniinde ḥabīb

Yoksa Çīn mālīki rum üstine leşker mi çeker (88/2)

hacı (Ar.): şehīd (âşık).

Hacc-ı vasl için şehīd olanlaruñ

Cāme-i hūniñleri ihrāmdur (78/5)

ḥad (Ar.): benefşe bağı.

Ne yazılmış ḥadüñde ḥaṭṭ-ı reyḥān

Ne hoş kılmış benefşe bāğı taḥrīr (102/7)

ḥadeng-i ḡamzesi peykānları(Ar. Far.): güvāh (şahit).

Ne şerḥ idem ki ciger şerḥa şerḥa olduḡına

Ḥadeng-i ḡamzesi peykānları güvāh yiter (82/6)

ḥāk-i reh (Far.): tūtiyā (göz ilacı).

Ḥāk-i rehüñi dirīḡ kılma

Cān çeşmine tūtiyādur iy dōst (16/9)

ḥāk-i reh-i pāy(Far. T.): sürme.

Ağlamakdan gözi kan tıldı Cem'ün sıḥḥat için

Sürmedür çek gözine ḥāk-i reh-i pāyuñı gel (208/5)

ḥāk-i pāy (Far. T.):

1. tūtiyā (göz ilacı).

İy şanem benden kaçurma ḥāk-i pāyuñ cevherin

Tūtiyā alsam gerek bu dīde-i pūr-ḥūn için (255/5)

2. tūtiyā-yı çeşm-i cān (can çeşmesinin gözü; kaynağı).

Çün cilā-yı çeşm-i cāndur ḥāk-i pāyuñdan şehā

Bād-ı şubḥa tūtiyā-yı çeşm-i cān ısmarlaram (210/3)

ḥāl (Far.):

1. hindū-beçe (siyah peçe).

Ḥālūñ şanemā gül yüzüñ üstinde gören dir

Hindū-beçedür düşdi yatur gül arasında (271/2)

Gül-şen-i ruḥsāruñı seyr itmege ḥāl-i siyeh

Niçe hindū-beçedür kim virür aña rāh ruḥ (33/4)

2. dane.

Zenaḥuñ ḥāline ḥaṭṭuñ tolaşaldan sanuram
Mürdur tüşe içün meskenine dāne çeker (109/2)
Zülfüñe gönül düşdi görüp görüp ḥāl-i siyāhuñ
Dil mürğini dāma düşüren dāne midür bu (260/3)

3. nokta.

Didüm bu ḥaller lālünde n'eyler
Didi kim noktalar yok mı şekerde (264/6)
Kilk-i kudret nokta yazmış ḥālünü
Yazar iken naḫş ü taşvīrūñ begüm (228/6)
Noktalar yazmış didüm lālünde ḥāl
Didi kim bī-nokta yazılmaz şeker (111/2)
Ḥalka-i zülfeynüñe hoş düşmiş ol ḥāl-i siyāh
Gerçi kim bir nokta kāfī olmaz iki cīm içün (247/6)

4. ḥāce-i Hindū (Hint hocası).

Zülfüñ ucında ḥaṭ-ı sebzünle ḥalūñ şanasın
Ḥāce-i Hindū-durur tuṭī getürmiş Çīn'den (243/2)

5. 'ades (mercimek).

Ḥāl-i müşgīnūñ ruḥuñda yaraşur kılma nihān
Çün Ḥalīl[ün] ḥānıdur kem olmasun andan 'ades (135/4)

6. nuḫaṭ (noktalar).

Ḥālını görüp didüm ḥaṭṭuñda n'eyler bu nuḫaṭ
Didi kim ḥaṭṭ olmaya ger yazıla bī-nokta ḥaṭ(156/1)

7. 'Abbāsi 'ālem (aslanlar âlemi).

Ḳoma kim zülf-i siyāhuñı çeke ḥāl-i ruḥuñ
Çünkü 'abbāsi 'alemdür anı kāfer mi çeker (88/3)

8. beydağ (satranç oyununda piyade taşı).

Şāh iken cān naṭ' ı dilden ıarḡ olur ferzīn-vār

Beydağ-ı ḡalūñ dise ḡüsnūñ yüzinden şāh ruḡ(33/3)

9. meges (sinek).

Sāde düşmiş ḡālden yāruñ kāşānesi

İy dil-i bī-çāre kimdür bī-meges ḡāb isteyen (254/6)

10. Ḥacerü'l-Esved.

Dil sengīnūñ ile ḡalūñe ḡālüm diyeyin

Ḥacerü'l-Esved'e karşı çün olur 'arz-ı du'ā (7/2)

ḡāl-i 'anber-bār: (Far.): meges (sinek).

Didüm iy meh düşde görsem ḡāl-i 'anber-bārūñı

Didi evvel ḡāb olur mı anda kim olur meges (135/6)

Sāde düşmiş ḡālden yāruñ kāşānesi

İy dil-i bī-çāre kimdür bī-meges ḡāb isteyen (254/6)

ḡāl-i müşğīnūñ ruḡ (Far.): Ḥalīl[ün] ḡānı(Hz. Halil'in sofrası).

Ḥāl-i müşğīnūñ ruḡuñda yaraşur kıılma nihān

Çün Ḥalīl[ün] ḡānıdur kem olmasun andan 'ades (135/4)

ḡāl-i ruḡ (Far.Ar.):

1. lālenūñ bağrında dağ.

Birinūñ ḡāl-i ruḡından lālenūñ bağrında dağ

Birinūñ zülfiyle sūnbül 'illet-i sevdā çeker (115/12)

2. 'Abbāsi 'alem.

Ḳoma kim zülf-i siyāhuñı çeke ḡāl-i ruḡuñ

Çünkü 'abbāsi 'alemdür anı kāfer mi çeker (138/3)

ḡāl-i siyeh (Ar. Far.):

1. Hind şāhı.

Gün yüzün üzre hāl-i siyeh zülf-i ‘anberīn

San Hind şahı mülket-i Rūm’a ‘alem çeker (86/3)

2. hindü beççe.

Gül-şen-i ruhsāruñı seyr itmege hāl-i siyeh

Niçe hindü-beççedür kim virür aña rāh ruḥ (303/4)

3. dāne.

Zülfüne gönül düşdi görüp görüp hāl-i siyāhuñ

Dil mürğini dāma düşüren dāne midür bu (240/3)

4. noқта.

Halka-i zülfeynüne hoş düşmiş ol hāl-i siyāh

Gerçi kim bir noқта kāfī olmaz iki cīm için (247/6)

hālka-i zülfeyn(Ar. Far.): iki cim.

Halka-i zülfeynüne hoş düşmiş ol hāl-i siyāh

Gerçi kim bir noқта kāfī olmaz iki cīm için (247/6)

hançer (Far.): Har gül (dikenli gül).

Sensüz iy serv-i sehī bāğ içre olsam bir nefes

Hançer olur çeşmüme süsen gözüme har gül (199/7)

hār (Far.):

1. raḳīb (rakip).

Öpüp elini düşdüm ayağına raḳībün

Ḳurtarımadum sen güli ol hāruñ elinden (241/3)

2. hançer.

Sensüz iy serv-i sehī bāğ içre olsam bir nefes

Hançer olur çeşmüme süsen gözüme har gül (199/7)

3. bālīn (yastık).

Sen pister-i nāz içre yatup gül gibi her-dem

Cem derd ile bālīn idine ḥārī sebep ne (279/7)

ḥarīm-i Ka‘be (Ar.): melekler ʔurağı.

Bir dem giderme ravza-i dilden ḥayālūñi

Zīrā ḥarīm-i Ka‘be melekler ʔurağıdur (104/5)

hasret (Ar.): dest (el).

Yaşamı dest-i ḥasret eyledi çāk

Hūblık ḳaddūñe olalı ḳabā (2/4)

ḥaṭ (Ar.):

1. risāle (mektup, kısa yazı, kitapçık).

Ḥatuñ risālesini eylese müṭālāa Cem

Ḥarīm-i ḥücre-i dilde ruḥuñ aşar ḳandīl (207/9)

2. rakam.

Ṭumāre-i benefşe ḥaṭuñ dürcine raḳam

Ḥüsnuñ risālesine gülüñ defteri varaḳ (174/4)

Çün çekdi ḥaṭuñ gün yüzüñ üzre raḳam iy dōst

Ol ḥasret ile iki cihānı yaḳam iy dōst (13/1)

3. kāfir (kāfir, dinsiz).

Ḥaṭṭuñ var-iken kesme ser-i zülf-i siyāhı

Ḳat^ç eylemek ol kāfire zünnār-ı sebep ne (279/4)

Zülfüñi döndürdi dīnden kendü īmāndan çıkup

Ḳaşd-ı īmān eyleyüpel bir ider kāfer ḥaṭuñ (177/5)

Çıkduğı’çun dīnden kāfir dimezdüm ḥaṭṭuña

‘Anberīn zülfüñ kemendi aña zünnār olmasa (298/3)

4. müşg (misk).

Ḥaṭṭ-ı müşginüñ olaldan āşikār

Müşg-i Çīn’e ḳalmadı hergiz revāc (26/5)

5. ğalat (belirsiz).

Çün kitāb-ı ruḥ-ı ḥüsnünde ğalat düşdi ḥatūñ

Gel kerem kıl qazıd anı şanemā dīnūñ içün (242/5)

6. nāfe-i Çīn (Çin miski).

Dimiş ḥatūña nāfe-i Çīn'dür ḥatā-y-ıla

Bu yüz qarasıla kapuña nice vara Cem (230/2)

7. sebze-zār (yeşillik).

Ḥatūñ sevdāsı-y-ıla Cem ne resme ḥāk olduğın

Şorarsañ bilesin ḥālin mezārı sebze-zārından (231/7)

Demler gelür ki ḥatṭuñı añup Cem ağlasa

Qanlı yaşıyla yazıla her sebze-zār nesh (31/7)

8. benefşe berg-i gül(gül yapraklı menekşe).

Ḥatṭuñ cemālūñ üzre senūñ iy semen-beden

Almış benefşe berg-i güli şanki araya (269/4)

9. cennet sebze-zārı (cennet bahçesi).

Bu ḥat mıdur ya cennet sebze-zārı

Ki kıılır ḥasretinden sebze zārī (307/1)

10. defter.

Mülk-i ḥüsnūñ ḥāşılın her ayda taḥşıl itmege

Şafḥa-i māh üzre bağlar müşg ile defter ḥatūñ (177/2)

11. Hızr.

Çeşme-i Ḥayvān mıdur kim Hızr gibi dā'imā

Zulmet-i zülfüñle Kevşer lālūñi bekler ḥatūñ (177/6)

La'lūñūñ girdinde ḥatṭuñ döşenüp yatur müdām

Hızr'a beñzer gūyiyā k' Āb-ı Ḥayāt andan tamar (43/4)

12. ğazel.

Haṭṭuñ kim şafḥa-i cāna yazılmış

Gazeldür şanki dīvāna yazılmış (152/1)

13. nüṣḥa-i yāḳūt.

Nüṣḥa-i yāḳūt ḥaṭṭın ebter itdi ḥaṭṭ-ı dōst

La'linüñ girdinde rūṣen olalı bu ḥüsn-i ḥaṭ (156/3)

14. ṭumāre-i benefşe (menekşe tomarı).

Ṭumāre-i benefşe ḥaṭṭuñ dürcine raḳam

Ḥüsnüñ risālesine gülüñ defteri varaḳ (274/4)

15. ḥadīş (hadis).

Ḥaṭṭuñ ḥadīşi metnini her kim şerḥ ide

Enfāsı 'anberīn anuñ dehānı müşg (183/13)

16. naḳş (resim, desen).

Gel 'ayān it eşk-i çeşmümde ḥaṭṭuñ naḳşını kim

Sikke olmayınca bulmaz kıymeti dīnār ü sīm (218/4)

17. maḥabbet-nāme (aşk mektubu).

Lebüñ yanında ḥaṭ n'eyler didüm dir

Maḥabbet-nāmedür kim cāna yazdum (222/2)

Lebüñde ḥaṭṭuñı gören didi kim

Maḥabbet-nāmedür cāna yazılmış (142/4)

18. cādū (büyüleyici).

Ne cādūdur ṭudaḡuñda ḥaṭṭuñ kim

Ṭurur āb üzre kılmaz dāmeniñ ter (110/7)

19. Nūr Āyeti.

Muṣḥaf-ı ḥüsnüñde ḥaṭṭuñ sūresin ḥıfz itmege

Şubḥa dek Nūr āyetin her gice ez-berler çerāḡ (162/2)

20. mūr (karınca).

Lebüñ dā'iresinde şanki haṭṭuñ

Süleymān hātemine kaşd ider mūr (67/4)

Zenaḥuñ ḥāline haṭṭuñ tolaşaldan şanuram

Mürdur tūşe içün meskenine dāne çeker (109/2)

21. fitne-i āḥir-zemān (ahir zaman fitnesi).

Devr-i ruḥuñda haṭṭuña iy meh kılan naẓar

Dev-i kamerde fitne-i āḥir-zemān şanur (85/2)

22. sebze (yeşillik).

Gel getür haṭṭuñ ḥayālını bu yanmış sīneme

Sebze ādetdür konur çün tāze biryān üstine (301/2)

Ger hevā-yı haṭ-ı sebzūñle ölem kaḥrūme gel

Ki biten sebzelerüm ḥālūmi 'arz ide saña (7/2)

Nehr olupdur yaşlarum gül yüzde haṭṭuñ yādına

Devr-i güldür kanı gelsün sebze vü āb isteyen (254/8)

23. rakam.

Çün çekdi haṭuñ gün yüzüñ üzre raḥam iy dōst

Ol ḥasret ile iki cihānı yaḥam iy dōst (13/1)

24. Tūlicü'l-leyle fi'n-nehār.

Ḥat ki ḥaddinde ol nigār yazar

Tūlicü'l-leyle fi'n-nehār yazar (153/1)

25. tezvīr (yalan sevgilinin ayva tüyleri).

Haṭṭuñ iy dōst getürdi yine tezvīr- ile āḥ

Ḳanumı dōkmek içün ḥüccet elümden ne gelür (53/6)

26. āyet-i ḥüsn (güzellik ayeti).

Haṭṭun oldı āyet-i ḥüsn ü lebüñ vaḥfı anuñ

Olıcaḥ sürḥü siyehle vaḥfı āyet ḥoş-durur (60/2)

27. Hindū (Hintli).

Didüm bu ne kıaddür bu ne hāldür bu ne haıtdur (263/3)

Didi biri ‘ar‘ ar biri ‘anber biri Hindū

28. benefşe otlağı (menekçe otlağı, menekşe bahçesi).

Āhū gözün olmasa ğazāl-ı Hotan ü Çın

Haıtuından olur mı-y-ıdı otlağı benefşe (167/6)

29. berg-i güli (gül yaprağı).

Haıtuın cemālün üzre senün iy semen-beden

Almış benefşe berg-i güli şanki araya (269/4)

30. sünbül.

‘Arızun şol deste-i güldür ki dā‘im şudadır

Sünbül-i haıtuın gül üzre şanki müşg-ālūdedür (55/1)

Sünbül haıtuına reşk iledüp bāğ-ı ruhuında

Toprak döşenüp yüz vurur aıçāra benefşe (266/2)

Lebün girdini devr itmiş görenler haıtuını eydür

Ne Kevşer’dür bu kim dā‘im biter sünbül ayağında (186/7)

Kaddünde hadün haıttı tutaldan berü mesken

Bir tūtiye benzer ki kona serv-i revāna (291/2)

31. Süre-i Nür (Nur Suresi).

Haddün haıtuıla yazalı zerrin ğılāf ider

Tümāresine süre-i Nür u Duḥān’ı şem (161/6)

32. ‘anber.

Ruḥlarıun odında zülfün ‘ūd imiş ‘anber haıtuın

Bezm-i hüsnünde anuı’çun gezdürür micmer haıtuın (177/1)

33. otlak.

Āhū gözün olmasa ğazāl-ı Hotan ü Çın

Haṭṭuñdan olur mı-y-ıdı otlagı benefşe (247/6)

34. nāfe-i Çīn (Çin miski).

Dimiş haṭuña nāfe-i Çīn'dür haṭā-y-ıla

Bu yüz kıarasıla kıapuña nice vara Cem (230/2)

haṭ-ğubār (Ar.): yāķūt nüsha.

La'lüñ kenārına yazalı haṭ-ğubār haṭ

Yāķūt nüshasında ķodı yād-gār haṭ (155/1)

haṭṭ-ı had (Ar.Far.): tılsım-ı genc (esrarlı hazine).

Hayāl-i haṭṭ-ı haddüñ dilde iy mäh

Tılsım-ı genc imiş vīrāna yazdum (222/5)

haṭṭun ḥavāşisi (Ar.): şubḥu u şām.

Hüsnuñ kitābı şerh-ile haṭṭuñ ḥavāşisi

Vaķtı yiri-durur olur şubḥu u şām baḥş (25/3)

haṭṭ-ı müşgīn (Ar. Far.): ḥavāşī (haşīye).

La'lüñ metni beyān olmazdı her taķşīl için

Haṭṭ-ı müşgīnüñ ḥavāşī yazmasa te'vīl için (249/1)

haṭ-ı nev-reste (Far.): ceys-i Ḥabeş (Habeş askeri).

Zülfi altında haṭ-ı nev-reste kim şaf bağlamış

Şanasın ceys-i Ḥabeş'dür kim tırur şeb-ḥūn için (255/2)

haṭṭ-ı reyḥān(Far.): benefşe (menekşe).

Ne yazılmış ḥadüñde haṭṭ-ı reyḥān

Ne hoş kıılmış benefşe bāğı taḥrīr (102/7)

haṭṭ-ı siyeh (Far.):

1. nāme-i āmāl (amel kitabı).

Maḥşer-i zülfinde ser-gerdān idersin göñlümi

Beñzer iy haṭṭ-ı siyeh kim nāme-i āmālsin (245/3)

2. sihr (sihir).

Lālũne haṭṭ-ı siyeh beñzer ki şırınlik yazar

Kim nebāt üzre lebũñ sihr oqıdı efsũn içũn (255/3)

haṭṭ-ı siyeh-pũş(Far.): Leşker-i Fir^c avn (Firavun askeri).

Velĩ haṭṭ-ı siyeh-pũşı yaşamış leşker-i Fir^c avn

Ṭutar Mısr-ı cemālini meded irmezse Mũsā’dan (252/7)

haṭ-ı sebz (Far.): ṭuṭĩ.

Zũlfũñ ucında haṭ-ı sebzũñle ḥalũñ şanasın

Hāce-i Hindũ-durur ṭuṭĩ getürmiş Çĩn’dan (243/2)

haṭṭ-ı yār (Far.): münzel (indirilmiş).

Muşhaf-ı ḥũsninde münzel sũre midür haṭṭ-ı yār

Āyet-i raḥmet midür yāḥud bu ol tenzĩl içũn (249/6)

haṭ, zũlfeyn, meh (Ar.): Penc āyet (5 ayet).

Haṭṭuñ zũlfeynũñ iy meh қаşlaruñla

Gũl evrāķında yazdı penc āyet (21/5)

ḥayāl (Ar.):

1. İtlerinũñ pāyı (köpeklerin payı), genc (hazine).

Sanasın bāğçe-i dilde ḥayāl-i hevesũñ

Bu harĩm itlerinũñ pāyı nişāñnı gũlidür (80/5)

Vĩrāne-i dilde bulınır genc-i ḥayālũñ

Ol genci nihān itmege vĩrāne midür bu (260/4)

2. taḥt.

Çũn ḥayālũñ taḥtıdur dil luṭf idüp ma’mūr kıł

Kim ğamuñ vĩrān idelden daḥı vĩrāndur henüz (126/5)

3. genç.

Ṭuyulur bir gũn ḥayālũñ genci suç benden degũl

Kim igen vīrān olupdur bu dil-i virānumuz (103/1)

ḥayāl-i leb (Ar.): Sāğar (kadeh, içki kadehi).

Çeşmümde ḥayāl-i lebüñ iy dōst meşelde

Bir sāğara beñzer ki ola mül arasında (271/4)

ḥayāl-i ḥat-ı sebz (Ar. Far.):

1. tılısm-ı genc (esrarlı hazine).

Ḥayāl-i ḥatṭ-ı ḥaddüñ dilde iy māh

Tılısm-ı genc imiş vīrāna yazdum (222/5)

2. tūṭi (papağan).

Peykānlu gönül içre ḥayāl-i ḥat-ı sebzüñ

Bir tūṭiye beñzer ki demürden ḳafesi var (40/2)

ḥayāl-i zülf-i dōst (Ar. Far.): āşiyān.

Āşiyān tūtalı başumda ḥayāl-i zülf-i dōst

Leyli-i zülfinde dil Mecnūn gibi sevdāyidür (69/4)

hevā (Ar.): od (ateş).

Toprağa dökdi hevāñ odı Cem'üñ yüzi şuyın

Su gibi çünki gönül gördügi oğlana aḳar (109/7)

Ḥızr (Ar.): Āb-ı Ḥayvān, ölümsüzlük suyu

Zulmet-i zülfinde ḥatṭ-ı lebleri ḳatında şan

Ḥızr'dur ḳarañulıḳda Āb-ı Ḥayvān nūş ider (61/2)

ḥırḳa-i 'ıṣḳ (Ar.): iḥrām (hac kıyafeti).

Giyemesüñ devlet ḳabāsın ḥırḳa-i 'ıṣḳuñ giyen

Çünki iḥrām üzre giyemez maḥrem olanlar libās (136/2)

ḥibr ḥatā (Ar.): kalem.

Ḳalem bigi dil uzadan ḥatına ḥibr ḥatā

Mişal kâğıdı gibi yüzün siyāh eyler (52/2)

hicāb (Ar.): sırça (cam, camdan yapılmış).

Gelince meclisüñe sırçadan hicāb idinür

Meger cemālūñe bakmağa şerm ider kândil (207/2)

hicr (Ar.):

1. hancer (hançer).

Hancer-i hicrūñle çün göñlini çāk itdūñ Cem'ūñ

Vaqtıdur kim sūzen-i luṭfuñla anı kāsasın (235/5)

2. gice (gece).

Aç yüzüñi hicrüm gicesi tā seher olsun

Çöz zülfiñi dil gül-şen-i pür-müşg-i ter olsun (246/1)

3. zulmet (karanlık).

Dil cefā-yı zulmet-i hicrānda kalırdı müdām

Ger cemālūñ āf-tābı olmasaydı 'öṣr-ḥāh (275/6)

4. şeb (gece).

Hicrūñ şebini vaş-ıla çün rüşen eylemez

Yanmaḵ arada şem'-i maḥabbet ne fā'ide (276/4)

5. mezar taşı.

Şol kadar seng-i belā yağırdı hicrūñ başuma

Şimdi aḥcār-ı belā seng-i mezārumdur benüm (221/2)

hicre (Ar.): derd (dert).

Didüm ki derd-i hicre 'aceb çāre var mı hīç

Güldi didi ki gel lebüm emderde çāredür (84/7)

hoş-āb (Far.): dürr (inci).

Çeşme-i ḥūnīnüm akıdur dem-be-dem

Ayaḡuñ iṣārına dürr-i hoş-āb (11/4)

hotan (Far.): āhu (ceylan).

Çeşmine beñzerem dir-imış āhu-yı Hōtan

İy gamzeler gelüñ yüregın tolu ƙan idüñ (187/5)

hūb (Far.):

1. beyt (beyit).

Ġazel-i hūsnüñe ruħuñ maṭla

Hūblıƙ beytine lebüñ mısra (160/1)

2. ƙaba (hırka, elbise).

Yaƙamı dest-i ħasret eyledi ƙāk

Hūblıƙ ƙaddüñe olalı ƙabā (2/4)

3. melek.

Ya ƙaşıñ ‘īd ayıdur ƙurbānuñ olsun hūblar

Şimdi mi oldı melek ƙurbān İsmā‘īl içün (249/2)

hūn (Far.):

1. çeşme.

Çeşme-i hūnīnüm aƙıdur dem-be-dem

Ayaġuñ īşārına dürr-i hoş-āb (11/4)

2. ciger (ciğer).

La‘lūñ şarābı yādına ƙanlar yudalı Cem

Hoş görünür müdām aña hūn-ı ciger lezīz (39/8)

3. pınar.

Lāle ruhsāruñ añup aƙduƙça gözden hūn-i dil

Ƙan olası gözlerüm ‘ālem yüzın rengīn ider (48/3)

hūn-ı dīde (Far.): ‘aƙıƙuñ rengi (akik rengi).

‘Aƙıƙuñ rengi hūn-ı dīdedendür

Bahānedür Süheyl ile Yemen de (294/4)

hūn-ı sāġar (Far.): leb-i yār (sevgilinin dudaġı).

Müdām içersin iy Cem hûn-ı sâgar

Leb-i yâr-ıla beñzer kim dilûñ var (103/5)

hurşîd (Fars.): tîğ (kılıç, tığ, şiş).

Subh u hurşîd esîr-i sipeh-i ‘ışk olalı

Biri boynında kefen birisi tîğ elde tutar (92/8)

hüsn (Ar.):

1. mushaf (sayfalandırılmış, Kur’an sayfası).

Mushaf-ı hüsnüñ yüz sürelden iy dil-ber yüzüm

Levha-i zerrîne beñzer kim kitâb üstindedür (75/2)

Muşhaf-ı hüsnünde haţtuñ süresin hıfz itmege

Subha dek Nûr âyetin her gice ez-berler çerâğ (162/2)

Muşhaf-ı hüsnünde fâl açsam elif kaddûñ gelür

Başuma bir gün kıyâmet kıparur bu fallar (97/5)

Zülfüne kâfir didüm döndüğü-y-içün dînden

Muşhaf-ı hüsnüñ gibi öniñde Qur‘ân olmasa (284/2)

Muşhaf-ı hüsninde haţtı çevre yüz tutdı didüñ

İy rakîb-i rû-siyeh bu resme fâl itmek neden (232/6)

Muşhaf-ı hüsninde münzel süre midür haţtı-yâr

Âyet-i rahmet midür yâhud bu ol tenzîl içün (249/6)

2. aftâb (güneş).

Âftâb-ı hüsnüñ iy meh kim nikâb altındadır

Sanasın bedr-i dücâdur kim sehâb altındadır (76/2)

3. kandil.

Dil düşüp zülfünde ger kandîl-i hüsnüñ istese

N’olaçün-kim gice zulmetde kalan ister çerâğ (162/4)

Nice şerh eyleyeyin kandîl-i hüsnüñ pertevin

Şem‘ gibi oda yanar söyledüğümce dilüm (214/4)

Ķandīl-i ħüsnüñe n’ola olsa delīl-i dil

Kim nār-ı nūr gibi görünür duĥān-ı müşg (183/9)

4. ħilat (kaftan).

Ħilat-i ħüsnüñe māhı alma köhne pāredür

Vaşle olmak cāme-i atlasda yaraşmaz pelās (136/5)

5. çerāĝ (mum, ışıĥ).

İy Cem çerāĝ-ı ħüsni ĥayāline ol mehüñ

Dil ĥānesinde şanki açıldı dükān-ı şem (161/21)

6. gün (güneş, gündüz).

Her şubĥ açar revzen-i zer mihr felekden

Ħüsnuñ günini kıлмаĝa iy dōst temāşā (1/3)

7. kitāb.

Ħüsnuñ kitābı şerh-ile ĥaţtuñ ĥavāşisi

Vaĥtı yiri-durur olur şubĥu u şām baĥş (25/3)

8. bezm (meclis).

Ruĥlaruñ odında zülfüñ ‘ūd imiş ‘anber ĥaţuñ

Bezm-i ħüsnuñde anuñ’çun gezdürür micmer ĥaţuñ (177/1)

9. mülk.

Mülk-i ħüsnuñ ĥāşılın her ayda taĥşīl itmege

Şafĥa-i māh üzre bağlar müşg ile defter ĥaţuñ (177/2)

10. miĥr.

Miĥr-i ħüsnuñ görmeyince gitmesün dilden ruĥuñ

Kim ĥarīm-i Kābe’de tā şubĥa dek yanar çerāĝ (162/3)

Çarĥ-ı devletde eyleme ki tülü‘

Miĥr-i ħüsne yüzüñ-durur maţlā(160/4)

Vālih ü ser-mest ü hayrān nā-geh eylerken güzër
Gördüm iki gonca-i ter bāğ-ı hüsn içre gezer (115/1)
Birinüñ zīnet ruḥı verdinden alur bāğ-ı hüsn
Birinüñ cüllāb-ı lālinden alur lezzet şeker (115/9)
Bāğ-ı hüsnüñden Cem'e bār-ı belā 'arz eyleme
Leblerüñ daḥı bilür kim qavl şeft-ālūdedür (55/5)
Bağ-ı hüsnüñde letāfet güli açılsa n'ola
Āşikār itdi ruḥun luṭfını āşār-ı qadeḥ (30/3)

17. şulṭān.

Seni şulṭān-ı hüsn eyleyen itdi
Cem'üñ āḥı livāsın āsmān-gīr (102/8)
Dün gice ol māḥ-ı mihr-ārāyı miḥmān eyledüm
Hüsnini dil mülkinüñ taḥtında sulṭan eyledüm (229/1)

18. ravza (bahçe, çimenlik).

İy semen-ber ravza-i hüsnüñ ne hoş gül-zārdur
Kim anuñ yādına her gül-zārda gül zārdur (93/1)

19. defter.

Tār-ı zülfüñ tağıdup şafḥa-i mihr üzre şabā
Hüsnüñüñ defterini yazmağa mıstar mı çeker (88/4)

20. kitāb.

Beñzer kitāb-ı hüsnüñe düşmiş galat ḥaṭuñ
Zülfüñ anuñ'çun anuñ qalem çeker (86/2)

21. Rum (Anadolu).

Tağıdur zülf-i zirih-pūşını hüsninde ḥabīb
Yoksa Çīn mālīki Rum üstine leşker mi çeker (88/2)

22. devlet.

Devlet-i hüsnünde şāhā bu revā mı kim gözün

Leşker-i ğam gönderüp dil mülkini yağma kılar (66/2)

23. āyet.

Haṭṭun oldı āyet-i hüsn ü lebün vakfı anuñ

Olıcağ sürhü siyehle vakfı āyet hoş-durur (60/2)

Āyet-i hüsnedür ruḥuñ tefsīr

Maḥzen-i ‘ışkādur ğamuñ miftāḥ (28/5)

24. āteş.

Zülf-i müşgīnün yaqaldan āteş-i hüsnünde ‘ūd

Ālemün eṭrāfını başdan başa müşgīn ider (48/5)

25. māl (servet, değerli şey).

Cem faḳīr-i ‘ışk olupdur raḥm kılar

Māl-ı hüsnünden ğanīsin vir zekāt (23/5)

Māl-ı hüsnünden ğanīsin vir zekāt

Ġurbet-i ‘ışkuñda oldum çün faḳīr (51/6)

26. mülket (mülk, memleket, ülke)

Haṭṭ-ı dil-dār yazup dir ki bile cümle cihān

Mülket-i hüsnü tamāmet ki bu ḥānuñ olısar (44/4)

27. naat’

Eyleyelden gün gibi ‘arz-ı cemāl ol māh-ruḥ

Ol şafā-y-ıla bu naat’ -ı hüsnü oldı māh ruḥ (33/1)

28. zav (ışık, aydınlık)

Gönlümün ḥānesine kāfiyedür

Żav-ı hüsnün yaḳarsa ger mıṣbāḥ (28/4)

29. çerāğ (ışık, kandil, mum)

Diler hemīşe per yaḳa pervāne-var dil

Hüsnüñ kaçan ki meclise cānā çerāğ ola (296/4)

Her-dem kitāb-ı hüsnî yazar kâtib-i ezel

Tā cümleden kitāb-ı ruḥuñ intihāb ola (297/3)

30. mihr-i cihān (dünyanın güneşi)

Ol şanem kim hüsnine mihr-i cihān āyîn diye

Söz budur diyüp kamer yüz cān-ıla taḥsîn diye (292/1)

Şem‘ -i hüsnüñ yādına dil қаşuñı kıldı mekân

Zeyn için şan cām aşar mihrāba қandīl üstine (290/3)

31. mescid.

Fikr-i ebrūn eylemez Cem mescid-i hüsnüñde hīç

Kābe’de dīvānedür maḥşūş mihrāb isteyen (254/9)

Mescid-i hüsnüñde esīr olmaz-ıdı dil Yūsuf’ı

Ger zenahdānuñ çehi mānend-i zindān olmasa (284/4)

32. cāmi’ (derleyen, toplayan, cami).

Cāmi‘ -i hüsnüñi қandīl-i ruḥuñ tezyīn için

‘Anberīn zencīr aşaldan zūlfuñ ol қandīl için (249/3)

Cāmi‘ -i hüsninde zeyn için қаşı mihrābına

Қābe örtüsini aşar kākül-i müşgīn-i dōst (20/4)

33. қabā (giysi, elbise).

Gey yaraşur saña bu hüsn қabāsı şanemā

Dilerem hüsn қabāsını hemīşe giyesin (244/4)

34. kitāb-ı ruḥ (ruh kitabı).

Çün kitāb-ı ruḥ-ı hüsnüñde ğalat düşdi ḥatuñ

Gel kerem қıl қazıd anı şanemā dīnūñ için (242/5)

35. gül-zār (gül bahçesi).

Almağa gül-zārı hüsnüñden naşīb iy ğonce-leb

Muntazır olup oturur şubha dek bîdâr gül (199/3)

36. nigâr-istân (güzelleri çok olan yer).

Dilâ zülfinde hüsniñ temâşâ

Ki çîn içre nigâr-istâna girdüñ (192/8)

37. bâzâr (pazar).

Gezerken hüsni bâğın didi ‘aqlum

Ne-y-içün bî-rıza büstâna girdüñ (192/3)

Müşg-ile tozlu kabzası müşgîn kemân şatar

Bâzâr-ı hüsni içinde açaldan dükân kaşuñ (191/7)

38. meydan.

Çapmağa mihr topını mehden bu zülfi gör

Meydân-ı hüsni içinde şalar şavlecân-ı müşg (183/3)

39. berât (nişan).

Saňa müsellemler olmağ-ıçun mülket-i cemâl

Çekmiş berât-ı hüsniñe kaşuñ nişân-ı müşg (183/8)

40. ebyât (beyitler).

Hüsniñ ebyâtını yazmağa hüsni-i hatt-ıla

Çıldı gül-berg üzre mıstar kâkül-i müşgîn-i döst (20/5)

hüsni-i ruḥ (Ar. Far.): bahar.

Bahâr-ı hüsni-i ruḥuñ derdi-y-ile dâğ-ı gamuñ

Gönülde lâle gibi eyledi nişân-ı firâk (175/5)

hüsni-i mülk (Ar.): şehir-istân (büyük şehir).

Velî bî-bâk gezme hüsni-i mülkin

Ki iy rüstâyî şehir-istâna girdüñ (192/9)

‘ışk (Ar.):

1. naṭ’ (sofra).

Āhır iy Cem seni lu’b-ı ruḥı şeh-māt kıılır

Naṭ’-ı ‘ışkıında eger şāni-i Leclāc olasın (250/7)

2. leşker (asker).

Görelı gün yüzını leşker-i ‘ışkıına hemān

Eyledüm cān ü gönül mülkını yağmā bu gıce (272/2)

3. maḥzen (depo, yer altı sığınağı).

‘Āyet-i ḥüsnedür ruḥuñ tefsīr

Maḥzen-i ‘ışkadur ğamuñ miftāḥ (28/5)

4. nār (ateş).

Nār-ı ‘ışka yanmamış kimdür didüm

Gül gıbi güldı dıdı mıcer meger (111/4)

5. kâfile.

Rāh-ı belādan kaçan geçse gerekdür nihān

Kâfile-i ‘ışka çün oldu figānum ceres (137/3)

6. āteş.

Geh ḥavāle āteş-i ‘ışk ıdesın geh nār-ı ğam

Nıçe bır bu resme ben dil-ḥaste yanam yakılām (227/2)

Āteş-i ‘ışkuña kıo kım yanayım ḥükm-i ezel

Hākümi āb u hevāñ-ıla çü taḥmīr eylemiş (141/4)

7. meclis.

Çün yok ṭulū’ı meclis-i ‘ışka ne fā’ıde

Ṭutam cemāli burc-ı sa’ādetde ay-ımış (147/3)

8. deryā (deniz).

Deryā-yı ‘ışkuña düşeni şanma kırtıla

Zīrā ki yok-durur bilürüz biz kenār-ı ‘ışk (168/6)

Kār idelden gönölüme deryā-yı ‘ışk

Eyledi derdüñ beni rüsvāy-ı ‘ışk (169/1)

9. rüsvāy (rezil).

Kār idelden gönölüme deryā-yı ‘ışk

Eyledi derdüñ beni rüsvāy-ı ‘ışk (169/1)

10. od (ateş).

‘İşk odın bu sīne-i maḥzūndan def itmege

Gözlerüm yaşını derd ü ğamla Ceyhūn eyledüñ (180/3)

‘İşkun odında Cem’ün hālını gören didi kim

Kim ola kendüzini āteş-i sūzāna atar (83/4)

Dil ‘ışk odına yandığı rüşen olup-durur

Pervāne olalı arada tercemān-ı şem‘ (161/20)

Derd ü belāsı cāna yiter niçe bir gönöl

‘İşk odına ıtutışmağa ben reh-nümān olam (224/3)

Yanar idüm ‘ışk odına ağlamasam rüz ü şeb

Lā-cerem kim āb olıcağ āteşi teksīn ider (48/4)

11. (acı, sıkıntı, dert)

Her kaçan ğam-ı ‘ışkuñ dil-i ğam nāke düşer

Dil ü cān şöyle yanar k’āteşi eflāke düşer (81/1)

Ğam-ı ‘ışkuñla Cem eger vire cān

Ğabri üstine yaz sa‘īd ü şehīd (37/5)

Evvel ne resme dil ğam-ı ‘ışka esīr idi

Bir dürlü ölmedi yine ḥālī bayağıdır (104/6)

12. ğurbet (yabancı topraklar).

Māl-ı hüsniünden ğanîsin vir zekât

Ġurbet-i ‘ışkuñda oldum çün faķır (51/6)

13. şehir (şehir, belde).

Cân virüp derdüñ alursam n‘ola her laḫza şehā

‘Işk şehrinde budur şan‘at elümden ne gelür (53/8)

14. derd.

Leyli-i zülfüñi ger Cem boynına takmazsan āh

Derd-i ‘ışkuñla şehā Mecnun’dan mecnun olur (72/5)

15. tās.

Ka‘beteyn olalı tās-ı ‘ışkuñ cān ü göñül

Her biri nezd-i ruḫuñda iy ḳamer-ruḫ nārdur (93/2)

16. kemer.

‘Işkuñ kemerini bağlanaldan

Ney bigi işüm hevādur iy dōst (16/14)

‘ışkuñ kemberi (Ar. Far.): ney.

‘Işkuñ kemerini bağlanaldan

Ney bigi işüm hevādur iy dōst (16/14)

- İ -

ışig (T.): vatan.

İşigüñden ayru ğamdur ḫāşılum didüm

Şimdi mi oldı vaṭan terk eylemek taḫşıl içün (249/5)

Cem işigüñ talep eyler ki göre ğün yüziñi

Rüşen oldı ki vatan sevgisi imāndan imiş (145/7)

ışig(T.): Kābe.

Ḫased itdi ṭavāf itdügi-y-içün

İşigüñ Kābe'sini bād-ı şabā (2/3)

Cān virürler tavāfa Merve haķı

İşigüñ Kābesi'nde ehl-i şafā (3/4)

İşigüñ Ka'be'si penāhumdur

İki ālemde secde-gāhumdur (43/1)

İşigüñ Ka'besi'ne bir dem irem diyü gezer

Niçe yıldur bie hevā-y-ıla yeler bād-ı seher (92/1)

Haṭṭun hayāline aķalı yaşum işigüñ

Bir Kābe' dūr ki oldı anuñ nāv-dān-ı müşg (183/5)

iki ebrū (T.Far.): kıble.

Cem iki kıbleye tutar yüzini

Kıble olalı ol iki ebrū (261/7)

iki ruḥ (T. Far.): ḥurşīd-i cihān (cihan güneşi).

Şol iki ruḥ ki ḥurşīd-i cihāndur

İki gündür ki gözümnden nihāndur (90/1)

it izi (T.):

1. şekl-i zerrīn (altından yapılmış şekil).

İtüñ izi şekl-i zerrīn yüzüme virdi şeref

Artururmuş her ḳumāşuñ nirḥını tamğa meger (116/4)

2. tamğa (damga).

İtüñ izi şekl-i zerrīn yüzüme virdi şeref

Artururmuş her ḳumāşuñ nirḥını tamğa meger (116/4)

İşigüñ Ka'besi (T. Ar.): penāh (sığınma yeri).

İşigüñ Ka'be'si penāhumdur

İki ālemde secde-gāhumdur (43/1)

işigüñ ḥāki (T. Ar.):

1. vatan.

İşigüñ hâkini terk idemez Cem

Ki evvelden aña ol yir vaţandır (54/7)

2. kimyâ-yı ‘ayn-ı zer (altın).

Birinüñ zülfi hevâsından döker şeh-per perî

Birinüñ işigi hâki kimyâ-yı ‘ayn-ı zer (115/16)

ışig toprağı (T.): devlet ü cāh (devlet ve makam).

Āsitānuñdan beni dūr itmesün bir dem Hudā

Kim işigüñ toprağıdur devlet ü cāhum benüm (220/3)

‘izār (Ar.):

1. nār (ateş).

‘İzāruñ nārı olmazdı maķāmı

Eger zülfeynüñ olmasa semender (110/3)

2. şevk.

Şevk-i ‘izāruñla Cem ağlayalı bildiler

Cennet imiş iy şanem menba’-ı Nîl ü Aras (137/6)

3. āb (su).

Sihr ider beñzer ‘izārı ābına

Kim bitürdi āteş-i ruhsārı gül (197/6)

- J -

jengār (Far.): haţ.

Yüzüñüñ āyinesin kılur nihān

Şol haţ-ı jengār elinden el-ğıyāş (24/7)

kâ'be (Ar.): yüz.

Kābe yüzinden budur kaşın tırâş itdügi yār

Qıbledür her gūşesi mihrāb aña hācet degül (200/2)

kâfir (Ar.): göz.

Didüm bu ne gözdür bu ne yüzdür bu ne kaşdur

Didi biri mü'min biri kâfir biri cādū (263/2)

kad, kadd (Ar.):

1. serv (servi ağacı).

Cennet-i kuyuñ içinde salınıcak sanemā

Lutfi Tubā kadūñññ servi çemenden çıkarır (74/3)

Delürüp kaddüñe öykündügi'çün

Ṭaḡar şu servüñ ayağına zencir (102/4)

Serv kaddüñ hevesi reşki şikest itmedise

Bāğ-bān serv ayağın tahta-y-ıla yā ne şarar (109/6)

Kadd ü ruhuñ hevāsıña şol deñlü ağlaruz

Her kanda baksa serv ü semendür kenārumuz (120/3)

Ben umardum sidre kaddüñ sāyesinde hoş geçem

Yoksa her bir bāğda serv ü çenār eksük degül (209/4)

Serv kaddüñde turuncī ğabğabuñ sībin gören

Dir nihāl sidre vü nāz üzre bitmiş tāze bih (282/2)

Kaddüñe Ṭubā diyenler söylemiş toğrı haber

Kaşuña kec-rā diyenler rāstı kec-ra-y-ıdı (303/2)

Hacil olur görürse lālüñi mey

Serv kaddüñ öniñde leyse bişey (304/1)

2. halka-var (halka, çember).

Yaraşur Cem kaddini kapuña kılsa halka-var
İy sanem çün ‘āşika devlet bu bāb altındadır (76/7)
Kādümi bār-ı ğamuñ halka kıldı hātem-vār
Başumda seng-i melāmet nigīn-i hātemdür (113/2)
Der-gehūñ kapusına kaddüm olaldan halka-vār
İy sanem her bāb-ıla bir fetḥ-i bābum var benüm (213/4)

3. lam (lam harfi).

Kāmet ü zülf ü dehānuñ yādına
Kaddüm iy sīmīn-beden çün lāmdur (78/6)

4. ṭubā (cennette bulunan bir ağaç).

Ṭubā da görürse diye toğrusı zihī kād
Nāz-ıla hırām eyleyicek ol kād-i bālā (1/6)
Şalınur-ısa Ṭubā kaddūñ eger
Bir nefes bizden yaña Ṭubālana (4/2)

Cān bāğı içinde sidre kaddūñ
Ṭubā gibi mūntehādur iy dōst (16/16)
Ṭuba-i kaddūñ hevāsı-y-ıla Cem kılsa du‘ā
Mūntehādur diyü Cibrīl el açup āmīn ider (48/6)
Mişli var mı kaddūñüñ didüm Ṭubā meger
Yā yüzüñ mānendi dir mihr-i cihān-ārā meger (116/1)
Ṭuba-i kaddine iy Cem cān ü dilden şi’rūñi
Kadd-i mevzūnı gibi her laḥza mevzūn eyledūñ (180/5)
Didüm ki sidre mi kaddūñ ya Ṭubā
Gülüp didi ki dahı mūntehā bil (195/3)
Didüm ki sidre mi kaddūñ ya Ṭubā

Gülüp didi ki dahı müntehā bil (195/3)

5. serv-i cefā-berg ü bela-bār (bela ve cefa yapraklı servi ağacı).

Bir sencileyin qadd-ıla büstān-ı cinānda

Bir serv-i cefā-berg ü bela-bārı kimin var (65/7)

6. çeng (eğri; pençe; el).

Ğam qaddümi çeng eyledi raĥm it şanemā gel

Bu nağmelü āvāzeze sāz itme igende (188/4)

Qaddüñde ĥadüñ ĥaṭṭı tıtalıdan berü mesken

Bir tūtiye benzer ki qona serv-i revāna (291/2)

7. şive (cılve, naz, eda).

Bulınmaz şive-i qaddüñ hevāsı gül budagında

Açılmaz gül yüzüñ mānendi gül Firdevs bāğında (186/1)

8. serv-i sehī (servi ağacı gibi düz, doğru).

Birinüñ serv-i sehī qadd-i ser-efrāzına qul

Birinüñ ayağına yüzün sürer bād-ı seher (115/4)

Bād-ı şabā irişmedi pāy-i semendüñe

Serv-i sehī yitişmedi qadd-i bülendüñe (274/1)

Qadd ü dehān ü rüyuñ ile ĥoş geçenlere

Tūbā vü Āb-ı Kevşer ü cennet ne fā'ide (276/6)

9. ar'ar (servi ağacı).

Didüm bu ne qaddür bu ne ĥāldür bu ne ĥaṭdur

Didi biri 'ar' ar biri 'anber biri Hindü (263/3)

10. serv-i çemen (servi bahçesi)

Ĥaṭṭuñı fikr eyler-iken qaddüñi añdum didüm

Rāstı bu qāmete öykünimez serv-i çemen (236/3)

11. elif (harf).

Muşhaf-ı hüsnünde fāl açsam elif kıaddüñ gelür
Başuma bir gün kıyāmet kıparur bu fallar (97/5)
Dil tıflı kıadd ü zülf ü kıaşuñ yādına müdām
Muşhafda okıduğı elif lām rā-y-ımış (147/2)
Yazdı kıadd ü zülfü dehānuñ senüñ
Muşhaf-ı hüsnüñe elif lām mīm (223/2)

12. serv-i revan (yürüyen servi ağacı).

İy gözlerüm gelüñ yaşum āb-ı revān tutuñ
Ol cūya kıarşı kıaddini serv-i revān tutuñ (186/1)
Çün yüzüñ güldür kıadüñ serv-i revān
Gül-şen-i cāndur senüñ yirüñ begüm (228/3)

13. hilal.

‘Ömrümüñ mihrin kıara zülfüñ zevāl itmek neden
Yā kıaşuñ fikriyle kıaddümi hilāl itmek neden (232/1)

14. dāl (dal harfi).

Lām-ı zülfüñ ‘ışkına Cem hōd elifden toğrıdur
Kıaşlaruñ nūnı gibi kıaddini dāl itmek neden (232/9)

15. şimşād (şimşir ağacı).

Hevā-yı kıaddüñe cān vireli Cem
Bitüpdür türbesi hākinde şimşād (38/7)
Yir itdi ravza-i dilde çün ol kıad-i şimşād
Ne seyr-i serv iderem ne hōd ārzü-yı riyāz (153/6)

16. sidre (Tanrı’ya ulaşmak için çıkılan en son makamdır).

Sensüz sefer şafā degül iy sidre-kıad bize
Sen bile olıcağız olur müntehā sefer (101/5)
Olmasa luţf ile eger leblerünüñ ‘ināyeti

kâkũl (Far.):

1. rismân (ip, iplik).

Dil zenadânı ehine dũşdi ılmaa alâş

Rismân şaldı mu‘ anber kâkũl-i müşgĩn-i dũst (20/2)

2. zencĩr (zincir).

Kâkũlũm zencĩrũnũñ dĩvânesidũr diyũ Cem

Boynına bend urma ister kâkũl-i müşgĩn-i dũst (20/6)

3. küfr (küfür, kâfir eden söz).

Balanaldan zũlfũñũñ zũnnârını

Kâkũlũn küfri bana ĩmân gelũr (57/2)

4. zũnnâr (papaz kuşaqı, papaz baı).

Kâkũlũñ zũnnârını boynına akmışdur gũñũl

Küfr-i zũlfũñle dũrũst ola diyũ ĩmânumuz (132/2)

N’ola Cem zũnnâr-ı zũlfũñ balanursa iy şanem

Kâkũlũñ küfri ũ ĩmâna olupdur müştebih (282/5)

5. müşg-i otan (otan miski).

Dışlerũñ nazmın işitse âb olur dũrr-i ‘ Aden

Kâkũlũñ bũyını uysa âk olur müşg-i otan (236/1)

6. dâr (aa, daraacı).

Kâkũlũñ dârına ber-dâr olmaa dĩvâne dil

‘ Anberĩn sũnbũllerũñ azırlamış müşgĩn resen (236/2)

7. şeb-dĩzũñ (gece kalesi).

Cân-ı şĩrĩn virmişem Ferhad gibi usrevâ

Şol ruı gül-gũnuñ ile kâkũl-i şeb-dĩzũñe (268/2)

8. zerrĩn zirih (altın zırh).

Şol büt-i Efrenci kim kāküllerin kılmış girih

Şanasın giymiş ten-i sīmīnine zerrīn zirih (282/1)

9. Müşgīn resen (mis kokulu ip).

Kākülün dārına ber-dār olmağa dīvāne dil

‘Anberīn sünbüllerün hazırlamış müşgīn resen (236/2)

kākül-i müşgīn (Far.): kâbe örtüsü.

Cāmi‘ -i hüsniinde zeyn için kaşı mihrābına

Kâbe örtüsini aşar kākül-i müşgīn-i dōst (20/4)

kākül-i müşgīn (Far.):

1. mıştar (master).

Hüsünüñ ebyātını yazmağa hüsni-i haṭṭ-ıla

Kıldı gül-berg üzre mıştar kākül-i müşgīn-i dōst (20/5)

2. bend (bağ).

Kākülüm zencirünün dīvānesidür diyü Cem

Boynına bend urmağ ister kākül-i müşgīn-i dōst (20/6)

kākül-i pür-çin (Far.): şalīb (haç).

Kākül-i pür-çinini dün boynına şaldı habīb

Tağdı şan sīmīn-şanem boynına ‘anberden şalīb (10/1)

qalem (Ar.):

1. ney-şeker (şeker kamışı).

Didüm qo lebün vaşfını taḥrīr ideyin dir

Sen anı dilersin ki qalem ney-şeker olsun (246/2)

Şīrīn bu ki taḥrīr ider-iken lebi vaşfın

Başdan başa nā-geh qalemüm ney-şeker olmuş (149/2)

2. üstüh’ān (kemik).

Toprağum levhinde kılmağa gamuñ şerḥin raqam

Rūzgār eyler ölice k üstühānumdan kalem (227/1)

3. zūlf-i siyeh (siyah saç).

Her gün āh odına Cem yanar idi cürmin añup

Qalem-i ‘afvin āña çekmezse zūlf-i siyehüñ (189/5)

ķamer (Ar.):

1. alın.

ķamer alnuñ güneş ruhsāruñ üzre

Görenler didi kim nūrun-‘lā-nūr (57/2)

2. sīne (göğüs)

Dāg-ı hasretle yakdı sīnesini

Gün yüzüñe nazar kılalı kamer (79/4)

3. risāle-i hūsn (güzel yazıt).

Görüp risāle-i hūsnüñi şemse oldu ķamer

Kitābe-i zer olalıdan ol kitāba güneş (148/4)

4. dil-ber (sevgili).

Zūlfı ucın kesmege ķasd eyledi dil-ber didüm

Kesme kim devri ķamerde hoş-durur ‘ömr-i dirāz (124/2)

ķāmet (Ar.):

1. tūbā budağı.

Tūbā budağı ķāmeti Kevşer tutağıdur

Cennet dir-ise ol şanemüñ hūsn-i bāğıdur (104/1)

2. gül budağı (gül dalı).

Cem yaraşur o servi kenārına çekse berg

Cān gül-şeninde ķāmeti çün gül budağıdur (104/8)

3. lām (lam harfi).

ķametüm cevruñle lām olduğına dāl olmağa

Levh-i sīmīn üzre zülfüñ yazdı müşgīn dāllar (97/8)

Ḳāmetüm lām olduğına bu siyeh bahtumdan āh

Ḥalüme iy zülf-i ‘anber-bū hemīn sen dālsin (245/2)

4. kıyamet.

Mahşer-i zülf-i hisābı sen kıyāmet-kametüñ

Hey ne müşkildür ki Cem dahı hisāb üstindedür (75/7)

5. serv-i revan (servi gibi salınan, yürüyen servi).

Yüzüñdür bâğ-ı cennet gül-sitānı

Ḥıramān ḳāmetüñ serv-i revānı (306/1)

ḳandīl (Ar.): perī.

Perī bigi sözini ḥalka şışeden söyler

Derūnı sūzişini viricek ḥaber ḳandīl (207/6)

ḳandīl-i ḥüsn(Ar.): şem’(mum).

Nice şerḥ eyleyeyin ḳandīl-i ḥüsnüñ pertevin

Şem’ gibi oda yanar söyledüğümce dilüm (214/4)

kaş (T.):

1. cādū (cadı).

Didüm bu ne gözdür bu ne yüzdür bu ne kaşdur

Didi biri mü’min biri kāfir biri cādū (263/2)

2. mihrāb (camide imamın durduğu yeren yüksek dereceli ibadet makamı)

Şem’-i ḥüsnüñ yādına dil kaşuñı kıldı mekān

Zeyn için şan cām aşar mihrāba ḳandīl üstine (290/3)

İy Ḳa‘be yüzlü cāmī‘-i ḥüsnünde kaşlaruñ

Mihrāb düzdi ‘anber-i terden meger kemer (94/5)

Kaşı mihrābını gördükçe var iy Cem sücūd eyle

Ki bir vaktını fevt itseñ aña hergiz ḳazā olmaz (123/5)

Üstine zülfüñ aşmaz idi Ka'be örtüsin

Cāmi' yüzünde olmasa mihrāb-ı cān kaşuñ (191/2)

Olalı mihrāb kaşuñ kıble-i ehl-i niyāz

Kılmazam bir andan ayruķ kıbleye daħı namāz (124/1)

Cemāl cāmi'ine kaşı olalı mihrāb

İki taraıdan aşar zülfi 'anberīn tesbīh (31/3)

Boynuma taķaldan resen ol zülf-i müca''ad

Mihrāb-ı kaşuñ oldu baña Ka'be vü ma'bed (34/1)

'Ālem kaşına cān ile dā'im sücūd ider

Yā kıble-i cihān veya mihrāb-ı cān tutuñ (186/5)

3. nūn-ı kudret (güçlü nun harfi), iki nun, nun harfi.

Saña naşş ile gelmiş katl-i 'uşşāk

Ki kaşuñ nūn-ı kudretdür gözüñ şād (38/5)

Kaşlaruñ üzre 'aceb düşmişdür ol Hindü beñüñ

Gerçi kim bir nokta kāfi olmaz iki nūn içün (255/4)

Didüm bu ne gözdür bu ne yüzdür bu ne kaşdur

Didi biri mü'min biri kāfir biri cādū (263/2)

Lām-ı zülfüñ 'ışķına Cem hōd elifden toğrıdur

Kaşlaruñ nūnı gibi kaddini dāl itmek neden (232/9)

4. kemān-ı müşg (misk kokulu yay).

'İd-i ruħuñda kaşuña kurbān olam ki ol

Bir ya-durur ki kabzası sīmīn kemān-ı müşg (183/6)

5. yā (harf).

Ya kaşuña kim dirse kec-rā

Bu rāyı anuñ haķādur iy dōst (16/11)

Ya kaşuña kim dirse kec-rā

Bu rāyı anuñ haṭādur iy dōst (16/11)

Ya aşı atduğınca amze oın

Eyle iy Cem aña siper cigerüñ (178/5)

Gördükçe ya aşıñı dil ü cān kemān anur

Tır-i belāya kendülerini nişān anur (85/1)

Ya aşıña n'ola urbān olur ise dil-i Cem

amzen oına bilürem nişānuñ olısar (44/5)

Dil ya aşıña olmağa urbān hevesi var

Zirā ki bilür la'lüñüñ 'İsā nefesi var (50/1)

6. hilāl (yeni ay).

Didüm ki era neden çekdi sīneme amzeñ

aşıñ hilāli didi kim bu ay muarremdür (113/4)

7. kemān (yay).

Gördükçe ya aşıñ dil ü cān kemān anur

Tır-i belāya kendülerini nişān anur (85/1)

'İd ayı mıdur yoksa kemān mı aşıñ iy dōst

Her neyse göñül anlara urbān olacağdur (42/2)

Ben arībüñ aşıdına hım idüp ol ū-ı cihān

alarıyla kirpügin tır ü kemān eyler dirİğ (165/6)

orar ki üstine düe ol yaña uğramaz

Bāzār-ı dilde atalı ınmı kemān aşıñ (191/5)

İy meh kemān-ke olmasa dā'im çeker midi

İki kemān bir aradan ol nā-tüvān aşıñ (191/6)

İy amzeler çü aşı nigāruñ kemān imi

Tırine sīne-i Cem'i billah nişān tutuñ (186/7)

aşıñ kemānına urbān olam ki amzeñ oı

Cigerde mesken idelden gören didi ki maḥal (204/4)

Kaşlaruṇa tıfl-ı dil ta'lîmi içün dâ'imā

Ḳabzası sîmîn mu'anber bir kemân ıṣmarlaram (210/5)

8. yay.

Dest-keş kılma kaşuñ yayını aḡyāra müdām

Her kişie şanemā şunma igen yayuñı gel (208/2)

Sen kaşuñ yayını çekmekde kuşūr eylemedü

Tîrûñ eglenmedügi sînede peykāndan imiş (145/3)

Kaşların yası-y-ıçun ḡurbānlar olduḡum bilüp

İrişüp ḡamzeñ okı didi ḡanı ḡurbānumuz (132/3)

Ḳurup ḡamzeñ kaşuñ yayını tîrin gizleyüp gözler

Yanında beñzer āhū var yatur ḡāfil yataḡında (186/6)

9. tāk (bina kemeri, yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü).

Hüsne kisrādur kaşuñ tākına aş

Zülfüñi kim ola zencîruñ begüm (228/5)

Veh ki aşıldı kaşı tākına dil

Şınmasaydı bu āb-gîne bu gün (251/5)

Tākdan düşürdi beñzer kaşlaruñ iy seng-dil

Kim bu göñlüm şîşesinde inkisār eksük degül (209/3)

10. tınāb (ip).

Kaşlaruñ tākı kemend-i zülfüñ üzre sanasın

Sāye-bān-ı anberîn müşḡîn tınāb üstindedür (75/6)

11. secde-gāh (secde edilen yer).

Çün yañıldum secde-i sehv ola mı

Kaşlaruñdur secde-gāhum gitme gel (201/4)

12. rā (ra harfi).

Rā kaşlaruñuñ yasına kurbānlar olayın

Ġamzeñ oķınıñ tırine terkeş ciger olsun (246/5)

Dil tıflı kadd ü zülf ü kaşuñ yādına müdām

Muşhafda oķıduğı elif lām rā-y-ı mış (147/2)

Kaşıña kec-ra didüm hışm eyledi

Āh kim benden bu rayı çok görür (73/6)

Zülfüñi gidermek ister rā kaşuñ

Gör bu kec rāyı ne kec-rā eylemiş (146/4)

Rāyına kej rā kaşuñuñ kim buradan cān-ı Cem

Varımaz oraya kim irişe fikr ü rāyına (283/7)

13. tuğra (mühür, padişah mührü).

Hüblık mülkine sulţānsın berāt-ı hüsnüñe

Kaşlaruñ tuğra yazaldan bu yidi iklīm içün (247/5)

14. müşgīn keman (misk kokulu yay).

Kurduķça yayķara-y-ıla müşgīn kemān kaşuñ

ķılur nişāne tırine cān bī-gümān kaşuñ (191/1)

15. Nūr u Duḥān (Duhan ve Nur Suresi).

Tefsīr-i hüsnē āyet-i rahmet-durur ḥaţuñ

Muşhaf yüzünde sūre-i Nūr u Duḥān kaşuñ (191/3)

16. müşgīn (misk kokulu).

Müşg-ile tozlu ķabzası müşgīn kaş şatar

Bāzār-ı hüsn içinde açaldan dükān kaşuñ (191/7)

17. gūşe-i Beytü'l- Muķaddes (Beytü'l- Muķaddes'in köşesi).

Kaşuñdur gūşe-i Beytü'l- Muķaddes.

Saçuñdur perde-i Beytü'l- Muṭahhar (110/4)

18. sa'ādet yayı (mutluluk yayı).

Şol perī-rū tıfl kim aşı sa‘adet yayıdur

Zülfinün zencirinün sevdā-yı dil rüsvāyıdur (69/1)

aşuñ hilāli (T. Ar.): şekl-i dās (orak şekli).

Haţtuñ irdükçe ecel biçmege ‘ömrüm sebzesin

Dil göğinde gösterür aşuñ hilāli şekl-i dās (136/3)

aşı tākı (T. Far.):

1. tāk-ı Kistrā (İran padişahının süsü).

İder zülf-i zer endüdın aşı tākına zer zencir

Ki ya’nī hüsne kistrāyam nişān uş Tāk-ı Kistrā’dan (252/5)

2. köprü.

Eşk-i çeşmümde aşuñ tākı hayāli iy şanem

Geçmek için köpri yapıdı şanasın Nıl üstine (290/4)

apu (T.):

1. der-gāh.

Bini redd itme apuñdan bir dem iy şāhum benüm

Kim odur yüz sürececek ‘ālemde der-gāhum benüm (220/1)

2. Kābe.

Hacc-ı vaşla gelmişem sa’y eylerem

Ka‘be-i apuñda vardur ihtiyāc (26/6)

apuñ hār ü hasi (T. Far.): bālīn-i vaşak bister-i sincāb (sincap ve vaşak kürkünden yatak).

Bir gice apuñ hār ü hasinde yatan için

Bālīn-i vaşak bister-i sincāb ne hācet(19/2)

kemend (Far.): tār-ı zülf (karanlık saç).

Ne hoşdur şem‘i hüsñünde kemend-i tāb-dār-ı zülf

Zihī kandıl-i rüşen kim resendür aña tār-ı zülf (166/1)

kevşer lāl (Ar.): çeşme-i hayvān.

Çeşme-i hayvān mıdur kim Hızır gibi dā'imā

Zulmet-i zülfünle Kevşer lālünü bekler haṭuñ (177/6)

kirpüg (T.):

1. hār (diken).

Kirpügüm üzre hayālünü uyumaz dīdede hīç

Hārı bālın idinen degmede āsān uyumaz (133/7)

Hüsünü ko saklasun kirpüklerüm çeşmümde kim

Hıfz-ı gül-zār olmaya har-ıla dīvār olmasa (298/4)

Gül yüzünü'çün kirpüğümde mā-cerā

Söyler idüm batmasa har ağzuma (187/4)

2. tır (ok).

Ben ğarībünü kaşına hışm idüp ol şüh-ı cihān

Kaşlarıyla kirpüğün tır ü kemān eyler dirī (165/6)

3. cārū (süpürge).

Çeşmüm oldıyolında āb-ı revān

Olalı kirpüğüm aña cārū (261/5)

kumāş (Ar.): kalb.

Yār 'ışkında eger kalb kumāşuñ var-ısa

Dilerem iy dil-i ğam-dīde ki tārāc olasın (250/5)

küy (Far.):

1. vaṭan.

Ger mümkün ise küyünü bir dem vaṭan itmek

Cān ü dilümi al saña şükrāne gerekse (270/3)

2. Kābe.

Çün şafā bulmaz beni kapuñda gördükçe muķīm

Kābe-i kūyuñda niçün sây ider bilsem raķīb (10/4)

Merve ĥaķı sây-i Kābe-i kūyuñ

Cān ĥācısına Şafā'dur iy dōst (16/13)

Melā'ik işde bir ādem diyü sücūd eyler

Aña ki Ka'be-i kūyuñı secde-gāh eyler (52/3)

3. cennet.

Dil cefādan kaçdı vardı kūyuña

Bileli cennet içinde olmaz 'azāb (11/3)

Cennet-i kuyuñ içinde salınıcak sanemā

Lutfı Tubā kadūññ servi çemenden çıkarır (74/3)

4. ravza (bahçe, çimenlik).

Bu ravza-i kūyuñda maķām eyleyli dil

Cennetde muķim olmağa bir dem hevesüm yok (171/4)

5. gül-şen (gül bahçesi).

Gül-şen-i kūyuñ hevāsiyla müdām

Ĥāke düşüp yaşdanur aķcārı gül (197/4)

6. behişt (cennet).

Raķīb-i ķoma kūyuñda nigārā

Behişt içinde şeytānı n'idersin (234/2)

kūyuñ iti (Far. T.): : Cem Sultan

Didüm kuyuñ itiyem iy ķamer-ruķ

Didi gör bu da yānī ādem olmış (143/2)

-L -

laĆ1 (Far.):

1. şeker.

Öpdügi için la'cl ini virür şeker bigi şafā
Olıcağ dilde mükerrer kākül-i müşgîn-i dōst (20/3)
Şeker tengi olupdur ġarğa-i āb
Şeker la'clinden olalı rivāyet (21/3)
Şekkerîn la'lüñ görüp iy piste leb
Başlarına su koyar qand ü nebāt (23/4)
La'lünde 'ayān olsa n'ola hāl-i siyāhuñ
Her qanda ki şekker ola lā-büd megesi var (40/3)
Çeşm ü la'lüñ yād idelden dil-berā
Nuklî-ı sohbet şekerîn bādāmdur (78/2)
Devr-i çeşmünde dile la'lüñi aındurmadı cān
Bu ne dīvāne ki bādāmı şekerden güniler (99/7)
Didi elümde şimdi ne var tutdı la'lini
Bu geldi nā-geh ağızuma şekker degül midür (105/4)
Noqtalar yazmış didüm la'clünde hāl
Didi kim bî-noqta yazılmaz şeker (111/2)
Didüm bu haller la'clünde n'eyler
Didi kim noqtalar yok mı şekerde (264/6)
Cān meclisine la'cl ü ruḥuñ vaşfını getür
Çün şekker-ile hoş yaraşur ermağan-ı şem'(161/11)
Beñlerüñ la'l-i lebünde senüñ iy piste -dehen
Noqtalardur ki qonur rüşen ola diyü şeker (92/3)
Şekkerîn la'lüñ görüp iy piste leb
Başlarına su koyar qand ü nebāt (23/4)

2. şerbet.

Dil sacuñdan oldı sevdāyī mizāc

Şerbet-i la'lüñ-durur aña 'ilâc (26/1)

3. gül-şeker.

Bīmār-ı ğamzenem ҡo ki la'l ü ruḥuñ öpem

Olur dehān-ı ḥasteye çün gül-şeker lezīz (39/3)

Bu ḥaste göñlümüñ şanemā çün ṭabībisin

La'lüñden aña şıḥḥat içüm gül-şeker getür (45/4)

4. ṭabīb (doktor).

Ṭınmadı la'li ṭabībī lebin emsen diyicek

Didi ḥālī ki açılmadı daḥı dār-ı şifā (5/4)

Devā-yı derdümi şordum ṭabīb-i la'lüñden

Didi ki buse-i dil-ber olupdur aña 'ilâc (27/3)

5. şarap.

La'lüñ şarābı yādına ҡanlar yudalı Cem

Hoş görünür müdām aña ḥün-ı ciger lezīz (39/8)

6. Īsā'nın nefesi.

Ölmiş iken bir nefesden yiñi cān virdi baña

Kimse can-baḥş olmaya la'lüñ gibi 'Īsā meger (116/2)

Dil ya ҡaşuña olmağa ҡurbān hevesi var

Zirā ki bilür la'lüñüñ 'Īsā nefesi var (40/1)

7. meygün (şarap rengi).

La'l-i meygünüñ ḥayāli cā ṭutaldan sīnede

Göñlüm ol demden беру meyl-i mey-i ḥamrā ҡılır (66/4)

8. şeker-bār (şeker yükü).

Şol la'l-i şeker-bār ruḥuñ bağçesinde

Cennetde yitişmiş şanasın tāze ruṭabdur (106/4)

Zikri ḥayr olsun du'ādan yād ider

Sögüp ol la'l-i şeker-bār ağzuma (187/2)

9. şeker-riz (şeker saçan).

Hey ne şekker-rīz imiş la'l-i şeker-nūşı kim

Ḥāl-i leb-i yār-ıla düzdi şekerden meges (137/4)

10. ḥān (sofra).

Cem ḥān-ı la'lüñi añalı geldi cān lebe

Sen buse baḥşın it şanemā müstemendüñe (274/5)

11. cām (şarap kadehi).

Cām-ı la'lüñ var iken bāde-i gül-reng nedür

Sāz-ı nālem var-iken zemzeme-i çeng nedür (114/1)

Cām-ı la'lüñ var-iken kimdür mey-i nāb isteyen

Yā görüp gül yüzüñi gül-berg-i sir-āb isteyen (254/1)

Ay yüzün bedri şeb-i zülfiñi pür-nūr eylemiş

Cām-ı la'lüñ dir ki gelsün seyr-i meh-tāb isteyen (254/5)

Gel dirīg etme lebüñ cāmını Cem'den bir nefes

Tā dinilsün leblerüñ cāmına iy meh cām-ı Cem (227/7)

Ger dehānına Cem'üñ bir dem ire cām-ı lebüñ

Tā ebed cām-ı Cem ola şanemā nām-ı lebüñ (185/1)

Cür' a-i cām-ı lebüñden bula iḥyā-yı ebed

Ger dehānına Cem'üñ bir dem ire cām-ı lebüñ (185/7)

12. şifa.

Añduğumca la'lini bu ḥaste dil bulur şifā

Kim-leb-i cān-baḥşı her-dem derde dermānum-durur (117/4)

13. meyve.

Görüp cihānda meyve-i la'lüñ bahāsını

Oldı ḥacālet ile kamu bī-bahā yimiş (147/6)

14. kevser.

Çeşme-i Hayvân mıdur kim Hızr gibi dâ'imâ

Zulmet-i zülfünle Kevşer la'lüni bekler haţuñ (177/6)

Görüp Kevser lebün cennet ruhuñda

Kim ola Çeşme-i Hayvân-ı ister (58/3)

Lebün girdini devr itmiş görenler haţtuñı eydür

Ne Kevşer'dür bu kim dâ'im biter sünbül ayağında (186/7)

15. metn (metin).

La'lün metni beyân olmazdı her tafşıl için

Haţ-ı müşgînün havâşî yazmasa te'vîl için (249/1)

16. bâde-i hamrâ (kırmızı şarap).

La'lün var-iken şunma Cem'e bâde-i hamrâ

Çün mest ü harâb itmege sen mül de yitersin (253/5)

17. peymâne (büyük kadeh).

La'lün Cem'e bir cām şunupdur şoraram kim

Ol tevbe unıtdurıcı peymâne midür (260/5)

18. mey (şarap).

Her niçe mest iseñ mey-i la'lünle yâd kıl

Kim cānumı tudağa getürdi humâr-ı 'ışk (168/2)

Mey-i la'lünle demidür virevüz cāna şafâ

Çünki esbâb-ı tarab oldu müheyyâ bu gice (272/4)

Mey-i la'l-ile müdām eyleyelüm 'ayş u şafâ

Kim gönül istedügi oldu müyesser bu gice (273/2)

la'l-i yâr (Far.): cevher.

Bulmaz imiş çün 'arâz bî-cevher imkân-ı vücūd

La'l-i yâr olalı cevher cān-ı Cem oldu 'arâz (154/5)

la‘l-i şeker-bār: (Ar.Far.):

1. kadeḥ.

Çün öper her nefes ol la‘l-i şeker-bārı kadeḥ

Rūzgār eylese toprağumuzu bārı kadeḥ (30/1)

2. tāze ruṭab (taze hurma).

Şol la‘l-i şeker-bār ruḥuñ bāğçesinde

Cennetde yitişmiş şanasın tāze ruṭabdur (106/4)

3. kand-i mükerrer (şeker, sevgilinin dudağı).

İy şanem kand-i mükerrer yir idüm

Leblerüñ irişse tekrār ağızuma (187/3)

4. bādāmuñ şeker (badem şekeri).

Lebüñden çeşm-i bādāmuñ şekerle

Ki hoşdur luṭfi bādāmuñ şekerle (302/1)

5. la‘l.

Leblerüñe zülfüñ irdükçe ıo kim yüz süreyin

Zer-nişān olsa yaraşur la‘l ile zünnārda (280/3)

Leb ü dendānuñ añun zeyn ider eşk

Gözüm dükkānını la‘l ü güherle (302/6)

6. dermān, deva.

Dermāndeyem demidür iriş iy tabīb-i cān

Dermān lebüñden eyle yine derd-mendüñe (274/4)

Didüm lebüñ devādur dil derdine ger emsem

Güldi didi ki epsem olduğı yokdur olmaz (134/2)

Añduğumca la‘lini bu ḥaste dil bulur şifā

Kim-leb-i cān-baḥşı her-dem derde dermānum-durur (117/4)

7. dārü’s-şifā (şifa kapısı, şifa evi).

Leblerüñ dārü'ş-şifāsını açup Hindü beñüñ

Çağırur iy teşne diller kanı cüllāb isteyen (254/3)

8. hamruñ humārından (haram olan sarhoş eden kırmızı içki, şarap).

Leb-i la' lüñ şarābından ezel bezminde nüş itmiş

Göñül mest ü harāb oldu gör ol hamruñ humārından (231/2)

9. mül (şarap).

Gözlerüñ şol mestdür kim hāb aña hācet degül

Leblerüñ ol mül-durur kim āb aña hācet degül (200/1)

10. piste vü bādām (fıstık ve badem).

Nuql-ı şoḥbetde leb ü çeşmüñi yād eyleyeli

Şekkeriñ itdi kamu piste vü bādāmı lebüñ (185/5)

11. lāle-gün aqdāḥ (lale renkli kadahler).

Leblerüñ şevki-y-ile meclisde

N'ola devr itse lāle-gün aqdāḥ (28/3)

12. nüş-dārü (panzehir).

Nüş-dārü-yı lebüñ men' itme kim dīvāne-var

Uyḥu gelmez gözüme evhām-ı zülfünden senüñ (190/5)

13. mısra' .

Ġazel-i ḥüsnüñe ruḥuñ maṭla'

Ḥüblıḳ beytine lebüñ mısra' (160/1)

14. āb-ı ḥayvān (ölümsüzlük suyu, yaşam suyu).

Mürde-i cānı zind kııl ki lebüñ

Āb-ı Ḥayvānadur şehā menba' (160/2)

Ḥānesinde dil ḡamuñdan ḡayrı miḥmān istemez

Cān lebüñ cāmından özge āb-ı ḥayvān istemez (119/1)

Dil-teşneyem lebüñe ki Āb-ı Ḥayāt'dur

Qurbāñ olam qaşuña ki müşgîn kemāñ imiş (140/3)

La'lin isterseñ ğam-ı zülfini çek

Kim karañuda olur Āb-ı Hayāt (23/2)

15. cān.

Didi lebüm sırrını bir nefes añma didüm

Çün baña cāndur lebüñ cānsuz olur mı nefes (137/5)

Cān lebe geldi irince leb-i la' lüñ lebüme

Bildüm iy cān leb-i cān-bağşuñı kim cāndan imiş (145/2)

16. maḥabbet-nāme.

Lebüñde ḥaṭṭuñı gören didi kim

Maḥabbet-nāmedür cāna yazılmış (142/4)

17. ḥelvā.

Bir naşīb umardı ḥelvā-yı lebiñden dil velī

Her kişiyē kısmet olmaz-ıymış ol ḥelvā meger (116/11)

18. lāle.

Birinüñ müşgîn saçından bñ umar müşg-i ḥotan

Birinüñ lāle lebi yādına iğer ḥun ciger (115/2)

19. cām (kadeh).

Ğuşsa-i maḥmūrdur lebüñ cāmın

Şun Cem'e çünki mey ḥumār yazar (108/5)

20. ğonce-i ḥandān (açan gül goncası).

Didüm ki 'aceb piste mi şol ğonce-i ḥandān

Yapışdı ṭudağıña gülüp didi ki lebdür (106/3)

21. teng-i şekker (nadir şeker)

Ağladum didüm lebüñ düşnāmını 'arz eyleme

Teng-i şekkerdür anı billāhi bārāndan gider (100/4)

22. şirin.

Ruĥ-ı gl-gnına ol ĥsrev-i şrn-lebi gr
Zlf-i şeb-dzini cn asmaġa fitrk eyler (95/3)

23. şre.

Didm ki derd-i hacre ‘aceb şre var mı hş
Gldi didi ki gel lebm emderde şredr (84/7)
Bir gn didĥ ki gel lebm em derde şredr
şekker lebĥden oldu baĥa bu ĥaber lezz (39/7)

24. Sleymn ĥtemi (Hz. Sleyman’ın mhr).

Lebĥ d’iresinde şanki ĥĥtuĥ
Sleymn ĥtemine şşd ider mr (67/4)

25. şeft-lu (şeftali).

Didm nişn lebĥ şeft-lusı ĥandine dil şanmaz
Didi kim cennet mzl-i işth olmaz (123/3)
Leblerĥ şetflusını rz kılanlara
Hey ne sbi idi şunmasa ter gl tze sb (10/2)
Bġ-ı cemlĥ içe ne şeft-ludur lebĥ
K’olmaz behişt meyveleri bu ĥadar lezz (39/2)
Lebleri şeft-lusunuĥ ĥastesi olanlara
Hey ne sb idi ol sb-i zenaĥdn olmasa (284/5)

26. şarb-ı nb (katkısız şarap, saf şarap).

B-şibh lebĥ şarb-ı nbı
Dil ĥastesine şifdur iy dşt (16/10)

27. ĥurm-yı terleziz (lezzetli yaş, taze hurma)

Bitrdi leblerĥ yine ĥurm-yı ter lezz
Devr-i lebĥde bize bu ĥurm yiter lezz (39/1)

28. mercan.

Dil bu mürde cisme umar cān gelür

Her kaçan kim ol lebi mercān gelür (57/1)

29. mey-gün (şarap renkli).

Dil-beruñ mey-gün lebinden meclis-ı ‘uşşāğda

İy gönül kan ağlayup kılsañ rivāyet hoş-durur (60/4)

Cem leb-i mey-günuna dil vireli iy piste-leb

Turmadın kanlu yaşı bu çeşm-i giryāndan tamar (43/6)

lebüñ cāmı (Far.): Āb-ı Hayvān.

Hānesinde dil gamuñdan gayrı mihmān istemez

Cān lebüñ cāmından özge Āb-ı Hayvān istemez (119/1)

lebüñ hālī (Far.): ‘İsā.

Lebüñ hālīni zülfüñ halkası çekmiş kenārına

Şanasın tıfl-iken ‘İsā yatur Meryem kucağında (186/2)

lebüñ şarāb-ı nābı (Far.): şifa.

Bī-şibh lebüñ şarāb-ı nābı

Dil hastesine şifādur iy dōst (16/10)

leb-i yār (Far.): gül.

Ben müdām ağlayayın gül gibi gülsün leb-i yār

Çün sebep gonceye açılmağa bārāñdan imiş (145/4)

leşker (Far.): gam.

Gönlüm harābın eyle ‘imāret ki vaktıdur

Māmūr olmadı ideli gam leşkeri harāb (8/2)

luṭf(Ar.): dā’ire (daire, halka).

Halka-i dā’ire-i luṭf dehānuñ olısar

Āyet-i hüsn-i haṭ-ı müşg-feşānuñ olısar (44/1)

Berāt-ı hüsniñe kaşuñ nişān çeker dā'im
Ki mülk-i luṭf u melāḥat saña müsellemdür (113/5)

-M-

maḥabbet (Ar): şem' (mum).

Hicrūñ şebini vaş-ıla çün rüşen eylemez
Yanmaḵ arada şem'-i maḥabbet ne fā'ide (276/4)

māh (Far.): kandil.

Gör nice aşdı zülf ü ruḥun bezm-i hüsniñe
Ḳandil-i māhı müşg-i siyeh-rismān-ıla (279/5)

manşūr (Ar.): Cem Sultan.

Dār olmaḡa ser-i zülfine Manşūr gibi
Ger sebep ister- iseñ zülf-i siyeh-kāra yapış (150/2)

meclis (Ar.): Cennet-i Me'vā.

Çünki sen ḥūr-ı cinān bizüm ile 'ayş kıllur
Oldı bu meclisümüz Cennet-i Me'vā bu gice (272/3)

meges (Far.): ḥāl (ben, nokta).

Hey ne şekker-rīz imiş la'l-i şeker-nüşı kim
Ḥāl-i leb-i yār-ıla düzdi şekerden meges (137/4)
La'lüñün üstinde ḥālüñ iy ḳamer-çehre senüñ
Şanasın ḳand-i mükerrer üstinde ḳonmuş meges (139/5)

meh (Far.):

1. bālīn (yastık).

Ḳamer devrinde zülf-i 'anberīñüñ
Mehi bālīn idinmiş mihri pister (110/8)

2. āsitān (eşik; sevgilinin eşiği).

Çün farkı yok felekden o meh āsitānuñ

Yā asmān anı ya añı āsmān tutuñ (186/3)

3. hūr (huri).

Bu gün bir meh gönül tūrın münir itdi tecellādan

Sanasın hūrdur indi yire Firdevs-i a'lādan (252/1)

meh-i felek (Far.): Legen (leğen; mangal).

Ġamuñda ġayrı hevāsında el yudukça baña

Meh-i felek legen āf-tābe güneş (148/2)

menba'-ı Nıl ü Aras (Ar.): cennet.

Şevk-i 'izāruñla Cem ağlayalı bildiler

Cennet imiş iy şanem menba'-ı Nıl ü Aras (137/6)

menba' (Ar.): Çeşme-i Hayvān (hayat çeşmesi).

Leb-i la' lünde 'ayān oldı hayāt-ı ebedī

Menba' ı beñzer anuñ Çeşme-i Hayvān imiş (145/6)

mesken (Ar.): Tūrāb (mezar, türbe).

Çün-kim bilürsin āhır olur meskenüñ tūrāb

Devr-i kamerde hoş-durur içmek şarāb-ı nāb (8/1)

İy Cem işigi hākini bulduñ qarār kıl

Çün-kim bilürsin āhır olur meskenüñ tūrāb (8/5)

mey (Far.): La'l.

Çün meyi la'lüne kılur teşbīh

Niçün olmaz şurāhi xanı mubāh (28/6)

mey (Far.): āteş.

Āteşin mey dehenün ābına teşbīh olalı

Hāk anuñ başına k'olmaya hevā-dār-ı kadeh (30/4)

Mısbāh (Ar.): kâfiye.

Gönlümüñ hānesine kāfiyedür

Žav-ı hüsünüñ yaķarsa ger mısbāh (28/4)

mihr (Far.):

1. revzen-i zer (altın renki pencere).

Her şubh açar revzen-i zer mihr felekden

Hüsünüñ günini kılmağa iy dōst temāşā (1/3)

2. şafha.

Tār-ı zülfüñtağıdup şafha-i mihr üzre şabā

Hüsünüñ defterini yazmağa mıstar mı çeker (88/4)

3. pister (yatak).

Ƙamer devrinde zülf-i ‘anberīnünüñ

Mehi bālīn idinmiş mihri pister (110/8)

4. top.

Ƙapmağa mihr topını mehden bu zülf-i gör

Meydān-ı hüsni içinde şalar şavlecān-ı müşg (183/3)

5. bāzār.

Dellāl-ı ğam eline virüp naķd-i cānumı

Bāzār-ı mihr içinde harīdāruñam senünüñ (188/5)

6. cemāl.

İy ‘aceb ol mihr-i ‘ālem-tāb şimdi Ƙandadır

Kim cemāl-i mihri gözden dūr ü mihri bendedür (98/1)

7. bende (köle).

İy ‘aceb ol mihr-i ‘ālem-tāb şimdi Ƙandadır

Kim cemāl-i mihri gözden dūr ü mihri bendedür(98/1)

mihrāb-ı Ƙaş (Ar.): Ka’be vü ma’bed.

Boynuma taķaldan resen ol zülf-i müca’’ad

Mihrāb-ı aşuñ oldu baña Ka'be vü ma'bed (304/1)

mihruñ sāyesi (Far.Ar.): bār-ı zülf (saç gölgesi).

Güneşdür şem'-i ruhsāruñ ne ğam ger olmasa zülfüñ

Çü mihruñ sāyesi olmaz ne hācet aña bār-ı zülf (166/3)

mişal kāğıdı (Ar.): yüz.

alem bigi dil uzadan hātına ħibr hātā

Mişal kāğıdı gibi yüzün siyāh eyler (52/2)

miyān (Far.):

1. sīm (gümüş).

o kemer olsun olum bilüñe iy cān-ı cihān

Hoş yaraşur olıca sīmin miyāna zer kemer (89/5)

Müy-ı miyānı yādına her ay hilāl olup

Sīmīn biline sīmden eyler amer kemer (94/4)

Cem diler kim kemer-i zer ıla olın bilüñe

Geri kim sīm miyānuñı kemerden güniler (99/9)

2. müy (kıl).

İy Cem dem oldu āk idesin şabr yaasın

Çün dā'imā o müy-ı miyānı ucar kemer (94/7)

Müy-ı miyānı yādına her ay hilāl olup

Sīmīn biline sīmden eyler amer kemer (94/4)

3. ibrişim.

Naş-ı hātтуñla miyānuñ dīde-i giryānda

Şan devāt olmuş tolı ibrişim ü müşgīn midād (35/7)

mizāc (Ar.): sevdā.

Dil sacuñdan oldu sevdāyī mizāc

Şerbet-i la'lüñ-durur aña 'ilāc (26/1)

mīzān (Ar.):

1. ‘adl (adalet).

‘Adl mīzānına ur bāri raķīb ile Cem’i

Gör ki cevruñ şanemā cümle berāber mi çeker (88/7)

2. keffe-i çeşm (sevgilinin terazi olan gözlerinin kefesi).

Olamaz cevher ‘ayārı hāk-i pāyuña ‘ayār

Hüsnüne çün keffe-i çeşümü mīzān eyledüm (229/6)

mūy-ı miyān (Far.): rismāñ (ip).

Ten kıla döndi mūy-ı miyānı hayāline

Eşküm dürini dizmeg-içün rismān idüñ (187/2)

müca’ad (Ar.): zülf.

Boynuma taķaldan resen ol zülf-i müca’ad

Mihrāb-ı kaşuñ oldu baña Ka’be vü ma’bed (304/1)

müje (Far.):

1. cārüb (süpürge).

Müje-i cārüb-ıla pāk ideyin işigüñi

Her seher gözlerümüñ yaşı çü nem-nāk eyler (95/6)

Dili şol deñlü ğani kıldı lebüñ fikri gözüm

Müje-i cārüb-ıla taşra döker la’l ü güher (92/2)

2. tır (ok).

Gel iy tır-i müje dil hānesine

Nażar revzenden atma ißerü gir (102/6)

Birinüñ müjġānı tiri ‘āleme nāvek-figen

Birinüñ bir ğamzesi ‘uşşāķa biñ hancer çeker (115/10)

Tır-i müjeñ iy dil-ber sīnemde nişān eyler

Tā bula dil ü cānum bu resme nişāndan ħaḫ (157/6)

‘ Āceb sihrũn mi var iy tĩr-i mũjgān

Ki bir nāzũklık ile cāna girdũn (192/6)

3. kıl kalem.

Mũjem eyler gözũmde zũlfũni naqş

Şanasın kıl qalemle mār yazar (108/7)

mũlket-i Rũm (T.): gün yüz.

Gün yüzũn üzre hāl-i siyeh zũlf-i ‘anberĩn

Şan Hind şāhı mũlket-i Rũm’a ‘alem çeker (86/3)

mürg-i devlet-aşiyān (Far. Ar.): şikār (av).

Şāh-bāz-ı zũlfũne şayd olalı tĩhu-yı dil

Mürg-i devlet-aşiyān her-dem şikārumdur benũm (221/4)

mürg-i hoş-elhān (Far.Ar.): esĩr-i kafes (kafes esiri).

Şöyle müşebbek-durur sĩne ki dil görünür

Mürg-i hoş-elhān gibi k’ola esĩr-i kafes (137/2)

müşgĩn (Far.): zũlf (saç).

Zũlf-i müşgĩni aşup zincir-i müşg

Qaşı taqĩn Tāk-ı Kısra eylemiş (146/3)

Hey ne āhũ-yı haţā’sın iy ğazāl-ı Çĩn kim

Zũlf-i müşgĩnũn qoşusı ‘anber-i sārāda yok (181/7)

- N -

nāfe (Far.): müşg-i ter (taze koku).

Bu zũlf-i perĩşāna qaçan şāne ura bād

Eknāf-ı zemĩn nāfesini müşg-i ter eyler (41/6)

nāfe-i tātār (Far. T.): zũlf.

Çözme zũlfini şabā haddũni bil gözle yirũn

Kim didi kim şaňa ol nāfe-i Tātār'a yapış (150/5)

naķş-ı bī-cān(Ar.): şūret-i cān (can görünüşü).

Şöyle cān virdi bu naķşa cān ü dilden Cem-ğarīb

Gūyiyā bu naķş-ı bī-cān şūret-i cānum-durur (117/5)

Gūyiyā bu naķş-ı bī-cān şūret-i cānum-durur

Naķş-ı bī-cān bu ki kimdir naķş-ı cānānum-durur (117/1)

nāle (Far.):

1. nāliş-i dūlāb (inleyen dolap).

Nālem var-iken nāliş-i dūlāb ne hācet

Dūlāba gözüm yaşı yiter āb ne hācet (19/1)

2. sāz.

Cām-ı lālūñ var iken bāde-i gül-reng nedür

Sāz-ı nālem var-iken zemzeme-i çeng nedür (114/1)

nār-ı ruh (Far. Ar.): taylasān-ı şem' (mumun ucu).

Her-geh ki ide hūsn-i kitābın müṭālāa

Nār-ı ruḥından oda yanar taylasān-ı şem'(161/2)

naṭ'-ı hūsn (Ar.): māh ruḥ.

Eyleyelden gün gibi 'arż-ı cemāl ol māh-ruḥ

Ol şafā-y-ıla bu naṭ'-ı hūсне oldu māh ruḥ (33/1)

nāv-dān-ı şem'(Far. Ar.): zer (Altın).

Yanar ḥarīm-i Kābe-i hūsnünde şubḥa dek

İksīr-i ğamdan olalı zer nāv-dān-ı şem' (161/4)

naz (Fars) ḳabā (kaba).

Rişte-i cān-ı Cem'i bükdi maḥabbet eli kim

Nāzdan tā dike ol ḳadd-i hırāmāna ḳabā (5/7)

nāzūk ruḥuñ tarāveti (Ar. Far.): şems ü ḳamer (güneş ve ay).

Şîrîn lebûñ hâlâveti şehd ü şekerdedür

Nâzûk ruḥuñtarâveti şems ü kamededür (64/1)

nefes (Ar.): hançer.

Sensüz iy serv-i sehî bâğ içre olsam bir nefes

Hançer olur çeşmüme süsen gözüme har gül (199/7)

nehâr (Ar.): gün yüz (güneş gibi yüz).

Mu^c ciz degül mi gün yüzüñ üstinde iy perî

Rüşen kıılır bir arada leyl ü nehâr ḥaṭ(155/5)

nergis (Far.): çeşm (göz).

Gözüñ yâdına mey nûş itdi nergis

Anuñ'çun oldı çeşmüñ gibi maḥmûr (67/5)

nigîn-i ḥâtem (Far.): seng-i melâmet (kınama taşları).

Ḳadümi bâr-ı ğamuñ ḥalka kıldı ḥâtem-vâr

Başumda seng-i melâmet nigîn-i ḥâtemdür (113/2)

nikâb (Ar.): âf-tâb (güneş).

Gün yüzüñüñ ḥicâbı kaçan kim nikâb ola

Nûr-ı cemâlüñ ile nikâb âf-tâb ola (297/1)

nûn harfî (Ar.): kudret.

Saḥa naşş ile gelmiş ḳatl-i 'uşşâḳ

Ki ḳaşuñ nûn-ı kudretdür gözüñ şâd (38/5)

-O-

o (sevgili) (T.):

1. mâh.

Mâha beñzetsem n'ola çün meh gibi kılmaz ḳarâr

Mihre beñzetsem ne var çün gibi hercâyidür (69/2)

2. mihr.

Māha beñzetsem n'ola çün meh gibi kılmaz qarār

Mihre beñzetsem ne var çün gibi hercāyidür (69/2)

ocak (T.): miñnet (sıkıntı, acı).

Țolarsa tañ degül ' ālem yine bŭy-ı kebāb-ıla

Çü biryān bişürür gön̄lüm bugün miñnet ocağında (186/5)

od (T.):

1. şihāb-ı sitāre (yıldız kıvılcımı).

Eşküm sitāresi şu kadar aqđı dīdeden

K'odum bu 'ālem içre şihāb-ı sitāredür (84/2)

2. ruḥ.

Ruḥlaruñ odında zŭlfuñ ' ūd imiş ' anber ḥaṭuñ

Bezm-i ḥüsnüñde anuñ'çun gezdürür micmer ḥaṭuñ (177/1)

3. ğamze.

Ya qaşı atduğınca ğamze oqın

Eyle iy Cem aña siper cigerüñ (178/5)

4. togru (doğru).

Qaşlaruñ yayı gibi egriyi kendiye çeküp

Ğamzen oqı gibi togruyı yebane atar (83/2)

- Ö -

ömür (Ar.):

1. ekin.

Biçerem 'ömr ekinin dās-ı ğam ile k'ölice

Dil uzatmaya saña tā ki giyāhum şanemā (7/2)

2. mihr (güneş).

‘Ömrümüñ mihrin qara zülfüñ zevâl itmek neden

Yâ qaşuñ fikriyle qaddümi hilâl itmek neden (232/1)

3. kîse (kese, torba).

Kîse-i ‘ömri tehî eylemedin dest-i ecel

Sâkiyâ kâse-i mey şun ki gide tûl-ı emel (193/1)

- P -

pāyuñ nişānı (Ar. Far.): şekl-i mihrāb.

Qanda kim pāyuñ nişānı şekl-i mihrāb eylese

Niçe yıllar secde-gāh olur o yir Cibrîl içün (249/4)

perçem (Far.): hümā kuşu.

Hümā-yı perçemüñ dā’im gönül şaydına qasd eyler

Ne lâzım anı şayd itmek olupdur çün şikār-ı zülf (166/5)

peykānlu gönül (Far. T.):

1. āhenden kafes.

Peykānlu gönül içre hayāl-i hat-ı sebzüñ

Bir tūṭiye beñzer ki demürden kafesi var (40/2)

2. demürden kafes.

Gitmesün peykānlu gönlümden hayāl-i hatṭ-ı dōst

Çünkü ‘ādetdür olur tūṭiye āhenden kafes (135/2)

peyker (Far.): māh (ay).

Hışm-ıla ol māh-peyker qasd-ı cān eyler dirīg

Kime feryād ideyin çün zulmı hān eyler (165/1)

perde-i Beytü’l-Muṭahhar (Ar.Far.): kefen.

Cān virüpdür zülf-i müşgīnüñ hevāsı ile Cem

Perde-i Beytü’l-Muṭahhar’dan qıluñ aña kefen (236/5)

pertev-i ‘aks-i ruh (Far.Ar.): āba güneş (suya güneşin yansıması).

Gözümde pertev-i ‘aks-i ruḥuñ maḳām ideli

Gören şanur ki nigārā düşüpdür āba güneş (148/6)

pirehan (Far.): tār kefen (dar kefen).

Cism-i Cem pirehen içinde gamuñdan şanema

Şanasın tār kefen içre yatur bir ölidür (80/7)

püte-i şarrāf (Ar. Far.): miyān-ı şem’ (mumun arası).

Şan od içinde püte-i şarrāfdur ki ol

Reng-i ruḥum gibi töludur zer miyān-ı şem’(161/5)

- R -

raḳīb (Ar.):

1. seg (köpek).

Nice teşbih idem rakībe segi

Ol hod ādem-durur bu ite nazar (79/3)

Kendüzini yig görürmiş kūyuñ itinden raḳīb

Yā daḥı ne ḥayr umarsın ol seg-i ḥod-bīnden (243/4)

2. bādicān-ı bed (kötü patlıcan).

Raḳībe ilenüben kılma nefrin

Ki bādicān-ı beddür irmez āfet (22/4)

3. seg-i kūy (köyün iti).

Seg-i kūyuñı gördükçe begenmez

Meger kendüyi görmışdür rakībūñ (181/3)

4. kelb (köpek).

Rakīb çünki sen āḥūyı baña şayd itmez

Kimesne dimesün ol kelbe kim mu’allemdür (113/3)

5. Һar (diken).

Raķīb-i Һar giyer Һārā velīkin

Eşek dibā çul ile ādem olmaz (118/3)

6. şeytān.

Ben cemālūñe hevā-dār olduğum şormaz raķīb

Ehl-i īman olanı elbette şeytān istemez (119/2)

Raķīb-i Һoma kūyuñda nigārā

Behişt içinde şeytānı n'idersin (234/2)

Raķīb-i sūr Һapuñdan iy yüzi gül

Melekle hem-nefes şeytān gerekmez (125/3)

7. eşek.

Raķīb olmaz ruħum rengine mā'il

Eşekdür zāferān Һadrini bilmez (130/2)

reng-i ruħ (Far.): od (ateş).

Şan od içinde pūte-i şarrāfdur ki ol

Reng-i ruħum gibi Һoludur zer miyān-ı şem' (161/5)

reyhān (Ar.): Һat (yazı, hat; sevgilinin ayva tūyleri).

Һat-ı reyhānuñuñ neşhi muħaķķaķ

Rıķā' ü şülş ü tevķi' yazdı el-Һaķ (173/1)

Ne yazılmış Һadūñde Һatt-ı reyhān

Ne Һoş kılmış benefşe bāğı taħrīr (102/7)

rismān (Far.): āsumān (gökyüzü).

Dil işigūñde zūlfūñe dīvāne olalı

Ger rismānı görür ise āsmān şanur (85/3)

rū (Far.):

1. cennet.

Ḳadd ü dehān ü rūyuñ ile hoş geçenlere

Ṭübā vü Āb-ı Kevşer ü cennet ne fā'ide (276/6)

2. lāle.

Dīdeden ḥūn-āb u dilden ḥūn-ı nāb aḳar mūdām

Lāle rūyuñ yādına iy ḡonce-leb her dem-be-dem (227/3)

3. perī.

Ṣol perī-rū ṭıfl kim ḳaşı sa'ādet yayıdur

Zülfinüñ zencīrinüñ sevdā-yı dil rüsvāyıdur (69/1)

4. māh, meh (ay).

Cem nice şerḥ eyleye ol māh-rūlar vaşfını

Mā-ḡaṣal cevır ü cefāda biri birinden beter (115/20)

Āh kim derd ü ḡam-ı 'ıṣḳuñla iy meh-rū senüñ

Hem-dem olur baña her-dem sāz u sūz-ı cān-ḡüdāz (124/3)

Niçe bir ḡamzeñ ola iy māh-rū ḡammāz-ı nāz

Niçe bir meşhūr ola şānuñda bu āvāz-ı nāz (128/1)

ruḥ (Far.):

1. mihr (güneş).

Her gice mihr ruḡuñ degdi diyü māh düşer

Revzenüñden aşıḡa buse-i bālīnüñ içün (242/2)

Ḥüsni risālesine mehi mıṣṭar idinür

Zülfin ḳaçan ki mihr-i ruḡı üzre ṭaḡıdur (104/3)

Şu yirde kim şalā mihr-i ruḡuñ meh-i pertev

Ne bī-başar ola kim diye āf-tābe güneş (158/3)

2. devr-i ḳamer (ay devri), devr.

Añdukça ruḡ ü zülfini dir devr-i ḳamerde

İy Cem heves-i 'ömr-i dirāz itme igende (188/5)

Ser-i zülfini kesmiş ol kamer-ruh
Dirîgâ hâşıl-ı ‘ömrüm hemândur (91/2)
Gün yüzünüñ pertevi şevkine düşelden dilüm
Senden ayrı iy kamer-ruh göz yaşıdur hâşılum (214/1)
Ka‘beteyn olalı tās-ı ‘ışkuña cān ü gönül
Her biri nezd-i ruhuñda iy kamer-ruh nârdur (93/2)
Kılmağa bezm-i cānı nūrānī
Niçün ol ruhları kamer gelmez (127/6)
Didüm kuyuñ itiyem iy kamer-ruh
Didi gör bu da ya’nī âdem olmuş (143/2)
Ruhuñla zülfüñ añıldukça olsa n’ola nizā’
Añılsa devr-i teselsül olur arada cedel (204/3)
Añdukça ruh ü zülfini dir devr-i kamerde
İy Cem heves-i ‘ömr-i dirāz itme igende (288/5)

3. maṭla’ (gazelin en beyiti).

Ġazel-i hüsnuñe ruhuñ maṭla’
Hüblik beytine lebüñ mısra’ (160/1)

4. kandil.

Gözümde ruhları şevki maḳām ider şanasın
Mısır’da Nil kenârında düzdiler kandîl (207/3)
Ĥatuñ risālesini eylese müṭāla’a Cem
Ĥarīm-i hücre-i dilde ruhuñ aşar kandîl (207/9)
Cāmi’-i hüsnuñi kandîl-i ruhuñ tezyîn için
‘Anberîn zencîr aşaldan zülfüñ ol kandîl için (249/3)
Gör nice aşdı zülf ü ruhun bezm-i hüsnuñe
Kandîl-i māhı müşg-i siyeh-rismān-ıla (189/5)

5. gül.

Gül ruhlarınuñ yādına dīde-i hūnīn
Kānlu yaşını ağlasa Ceyhūn ider iy dōst (14/3)
Bīmār-ı ğamzenem ҡo ki la‘l ü ruħuñ öpem
Olur dehān-ı hāsteye çün gül-şeker lezīz (39/3)
Cem olup bülbül-i şūrīde ruħuñ güllerine
Kānda bir ğonce görürse yaķasın çāk eyler (95/7)
İy ruhları gül gül-şene geldüğüñ işitmiş
Müşğ ile buħūr eyledi yollara benefşe (266/3)
Gül ruhlarınuñ ‘arz ideli bāğ-ı benefşe
Bir deste güldür ki ola bağı benefşe (267/1)
Gül ruhlarınuñ vaşfi-durur iy şehi ‘ālem
Her laħza giden ğulgule bülbül arasında (271/3)

6. lāle.

Lāle ruhsāruñ añup aķduķça gözden hūn-i dil
Kān olası gözlerüm ‘ālem yüzün rengīn ider (48/3)

7. āteş.

Ruħ ü zülfüñ dil ü cān micmerinde
Birisi üd olupdur biri āteş (144/3)

8. şem’ (mum), şu‘ā-’ı şem’ (mum ışığı).

Güneşdür şem’-i ruhsāruñ ne ğam ger olmasa zülfüñ
Çü mihrüñ sāyesi olmaz ne hācet āña bār-ı zülf (166/3)
Şu‘ā-’ı şem’-i ruħuñ nārına yanar ķandīl
Sabāh olunca göreydüñ neler çeker ķandīl (207/1)
Şem’-i ruħuñ hayāline cān virüp ölenüñ
Kābr içre hāşre dek yaķa her üstühān şem’ (161/17)

Cân riştesini şem’-i ruḥuñ nārı-y-ıla yak

Uyar çerāğumı ki çerāğuñ uyara Hāk (174/1)

Şem’-i rūyuñ ḥasretinden her seḥer-geh iy şanem

‘Arş kândīlin uyarur şu’le-i āhum benüm (220/2)

9. gül-zār (gül bahçesi).

Gül-zār-ı ruḥuñ yādına bülbül gibi her-dem

Feryād iderem āh ki feryād-resüm yok (171/2)

İy Cem ruḥ-ı gül-zārını seyr eyle ki dā’im

Güller bitürür ḥārı vü yaprağı benefşe (267/9)

10. gül-gün (gül rengi; gül yanaklı).

Dağ-ı ğamla lāle bigi bağrumı ḥūn eyledüñ

Ķanlu yaşumla ruḥum rengini gül-gün eyledüñ (180/1)

Cân-ı şīrīn virmişem Ferhad gibi ḥusrevā

Şol ruḥı gül-gūnuñ ile kākül-i şeb-dīzüñe (268/2)

11. ‘īd (bayram).

‘īd-i ruḥuñda ḳaşuñā ḳurbān olam ki ol

Bir ya-durur ki ḳabzası sīmīn kemān-ı müşğ (183/6)

12. semen (çimenlik).

Ḳadd ü ruḥuñ hevāsıñā şol deñlü ağlaruz

Her ḳanda baḳsa serv ü semendür kenārumuz (120/3)

13. perī (sevgili).

Ger göreydi iy perī-ruḥ gül yüziñi bir naḳar

Dāğ-ı ḥasretle ḳılurdu sīnesin pūr-ḥūn ḳamer (89/1)

14. cennet.

Görüp Kevser lebüñ cennet ruḥuñda

Kim ola Çeşme-i Ḥayvān-ı ister (58/3)

15. H̱arīm-i Ka'be (kutsal Ka'be).

Mihr-i ẖüsnüñ görmeyince gitmesün dilden ruḥuñ
Kim ẖarīm-i Ka'be'de tā şubḥa dek yanar çerāğ (162/3)

16. kitāb.

Her-dem kitāb-ı ẖüsni yazar kâtib-i ezel
Tā cümleden kitāb-ı ruḥuñ intiḥāb ola (297/3)

17. lu'b (oyun, eğlence).

Āḥir iy Cem seni lu'b-ı ruḥı şeh-māt kıılır
Nat'-ı 'ışkıında eger şāni-i Leclāc olasın (250/7)

18. bāğ (bağ, bahçe).

Şol la'l-i şeker-bār ruḥuñ bāğçesinde
Cennetde yitişmiş şanasın tāze ruḥabdur (106/4)
Sünbül ḥaṭuña reşk iledüp bāğ-ı ruḥuñda
Toprak döşenüp yüz vurur aḥcāra benefşe (266/2)

19. meh-i pertev (parlak ay).

Şu yirde kim şalā mihr-i ruḥuñ meh-i pertev
Ne bī-başar ola kim diye āf-tābe güneş (148/3)

20. ermağan-ı şem' (mumun armağanı).

Cān meclisine la'l ü ruḥuñ vaşfını getür
Çün şekker-ile hoş yaraşur ermağan-ı şem' (161/11)

21. düğün.

Şādam ruḥ ü zülfüñ ğamı tenhā baña olmaz
Zirā kara gün il-ile olur düğün iy dōst (18/2)

22. letāfet güli

Bağ-ı ẖüsnünde letāfet güli açılsa n'ola
Āşikār itdi ruḥun luṭfını āşār-ı ḳadeḥ (30/3)

23. naķş (nakış, süsleme).

Ruĥlaruñ naķşı ĥayāli toĝrı gelsün çeşmüme

Rāst yürür çün bilürsin iy şanem her-gāĥ ruĥ (33/2)

ruĥsār (Far.):

1. gül-şen (gül bahçesi).

Gül-şen-i ruĥsāruñı seyr itmege ĥāl-i siyeh

Niçe hindü-beççedür kim virür aña rāĥ ruĥ (33/4)

2. gül.

Cigerüm yakdı kül itdi gül-i ruĥsāruñ odı

Ol güle neşvü nemā viren ol oduñ külidür (80/2)

3. lāle.

Lāle ruĥuñki çeşmüm öniñden ıraĝ ola

Derd ü ĝamuñla yüregüm üstinde daĝ ola (296/1)

Gül yüzüñ ayrılıĝı iy lāle-ruĥ dā'im Cem'i

Gül-şen-i ĥüsnüñ ĝamında bülbül-i güyā kılr (66/7)

İy řanem lāle ruĥuñ luťfi gül-i ĥamrāda yok

Ĥāleti lü'lü' diřünüñ lü'lü'-i lālāda yok (181/1)

Lāle ruĥlar arasında iĥtiyār idüp yine

Sevmişem bī-vefā dil-dārı kim dünyāda yok (181/2)

4. āteř.

Āteř-i ruĥsārı eşk-i çeşmümi deryā kılr

Anuñ-ıçun bu dil-i ĝam-dīde yanar yaķılır (66/1)

Siĥr ider beñzer 'izārı ābına

Kim bitürdi āteř-i ruĥsārı gül (197/6)

5. güneş.

Gözümde 'aks-i ruĥsāruñ ĥayāli

Güneşdür şanasın şu üzre ditrer (110/5)

6. kandil-i mäh (ay ışıǵı, ay kandili).

Cem göñlinüñ harîmine zülf ü ruḥunla gel

Kandil-i mähı müşg-i siyeh rismāna as (152/5)

7. muşhaf (sayfalandırılmış).

Muşhaf-ı ruḥsāruña ḥaṭṭ-ı gubār-ıla lebüñ

Süre-i Kevşer yazar dil tıflına ta'līm içün (247/4)

8. rüz (gündüz).

Şeb ü rüz olmaya bir ayda taḳrır

Ruḥ ü zülfünden eylersem hikāyet (21/6)

ruḥ devri (Far.): mevsim-i gül.

Ruḥı devrinde n'ola uyḥu ḥarām olsa Cem'e

Mevsim-i gül olıcaḳ mürğ-i hoş-elḥān uyumaz (133/9)

ruḥ-ı dil-dār (Far.): gūşe-i gül-zār (gül bahçesinin köşesi).

Dir gören bu zülf-i müşgini ruḥ-ı dil-dārda

Hoş dükān-ı müşg açılmış gūşe-i gül-zārda (280/1)

ruḥ rengi (Far.): zāferān (safran).

Rakīb olmaz ruḥum rengine mā'il

Eşekdür zāferān ḳadrini bilmez (130/2)

ruḥ sırrı: (Far.Ar.): : Nihān-ı şem' (ışık sırrı).

Göñlünde şaḳla didi ruḥum sırrını didüm

Fānus şışede ḳaçan olur nihān-ı şem' (159/14)

ruḥ-ı zībā (Far.): güneş.

Cem'e yüz tutdı yine burc-ı sa'adet güneşi

Ki güneş gibi görindi ol ruḥ-ı zībā bu gice (272/6)

Rūm (Ar.): Hotan.

‘Arz it şaçuñı Rûm diyârı Hôtan olsun

Dendānuñı keşf eyle ki ‘ālem ‘Aden olsun(258/1)

rûy (Far.):

1. zer ü sîm (altın ve gümüş).

Reng-i rûyumla gözüm yaşına gülse n’ola kim

Zer ü sîmü nazarı cânı ferağ-nāk eyler (95/5)

2. levh (levha).

Levh-i rûyumda kâtib-i eşküm

Kıssa-i derd-intizâr yazar (108/2)

3. kandîl (mum, ılık).

Birinüñ kandîl-i rûyından alur nûr af-tâb

Birinüñ tâb-ı ruğından nûr umar cirm-i kamer (115/3)

4. âteş.

Olupdur rûy ü zülfüñ hasretinden

Dil-i dīvānenüñ zencîri âteş (144/4)

- S-

sa’âdet (Ar.): burc (kale).

Çün yok tulu’ı meclis-i ‘ışka ne fâ’ide

Ṭutam cemāli burc-ı sa’âdetde ay-ı mış (147/3)

şabr (Ar.):

1. genc (hazine).

Genc-i şabr umma gör dahı benden

K’oldı yağma kamu hazine bu gün (251/7)

2. yaka.

Niçe bir dest-i cefâ çāk ide şabrum yaçasın

Gülsin iy sīmīn-beden gel dāmenüñ çek hārdan (233/3)

3. cübbe.

Gördüğince cübbe-i şabrını çāk eyler Cem'üñ

Şol ten-i sīmīnüñ iy dilber ki pirāhendedür (98/5)

saç (T.):

1. sünbül.

Gidemez kaldı yine Cem yolu bağlandı meger

Bir saçı sünbülü gül yüzlü melek-ğonce-feme (300/7)

Sünbül saçuña çünki dükel şifte vü zār

Dīvāne gibi yā ne gezer tağı benefşe (267/2)

Şarmazlar idi destesine rişte hemîşe

Sünbül saçunuñ olmasa tutsağı benefşe (267/5)

2. Hotan.

Arz it saçuña Rūm diyārı Hotan olsun

Dendānuñı keşf eyle ki 'ālem 'Aden olsun (258/1)

3. gīsū (omuza dökülen saç)

Didüm bu ne beñdür bu ne dildür bu ne saçdur

Didi biri bülbül biri fülful biri gīsū (263/4)

4.perde-i Beytū'l- Muṭahhar

Kaşuñdur gūşe-i Beytū'l- Muḳaddes

Saçuñdur perde-i Beytū'l- Muṭahhar (110/4)

şanemā (Ar.):

1. ṭabīb (doktor).

Bu ḥaste göñlümüñ şanemā çün ṭabībisin

La'lünden aña sıḥḥat içün gül-şeker getür (45/)

2. peri.

Çün bilürsin ki per̄ler yiri vīrāne olur

Bir nefes gitme gön̄ülden çü per̄sin şanemā (5/3)

sāye-i kıadd (Ar.): sāye-i serv (servi ağacının gölgesi).

Sāye-i kıaddūñi Cem üstine salsañ n'ola kim

Sāye-i servi bilürsin şanemā hāke düşer (79/7)

sen / sevgili (T.):

1. serv-i sehī (servi ağacı).

Tek sen iy serv-i sehī bir meclise gel mā-hazar

Eşk-i çeşmümden mey ü dilden kebābum var benüm (213/5)

İy şanem üstine yaprak gibi ditrer çü gön̄ül

Düşse her lahzada sen servüñ ayağına n'ola (5/6)

2. tabīb-i cān (can doktoru).

Tabīb-i cānsın iy cān gitme bir dem

Ki olmaz derdüme tūmār sensüz (122/2)

3. meh (ay).

Nicesi dūr olayın senden iy meh

K'olur 'ālem başuma tār sensüz (122/3)

4. āhū (ceylan).

Rakīb çünkü sen āhūyı baña şayd itmez

Kimesne dimesün ol kelbe kim mu'allemdür (113/3)

5. dilber-i 'ayyār (hile ile gönül alan).

Bir sencileyin dil-ber-i 'ayyārı kimüñ var

'Uşşāka cefālar kılıcı yārı kimüñ var (45/1)

6. 'uşşāka cefālar kılıcı yārı (âşıklara cefa çektiren)

Bir sencileyin dil-ber-i 'ayyārı kimüñ var

'Uşşāka cefālar kılıcı yārı kimüñ var (45/1)

7. gül-zār (gül bahçesi).

Bir sencileyin bülbulini ğam dikeninde

Zār-ıla nizār idici gül-zārı kimüñ var (45/5)

8. add-ıla büstān-ı cināndabir serv-i cefā-bergü bela-bār (cennet bahçesinde bela ve cefa yaprağı yüklü servi ağacı).

Bir sencileyin add-ıla büstān-ı cinānda

Bir serv-i cefā-berg ü bela-bārı kimin var (45/7)

9. dil-ber-i hūrī-şıfat el-a Şüretde melek-hüy ü perī-vār (Senin gibi melek huylu ve peri gibi huriye benzeyen güzel).

Bir sencileyin dil-ber-i hūrī-şıfat el-a

Şüretde melek-hüy ü perī-vārı kimüñ var (45/11)

10. arrār (hilekar).

Bir sencileyin hüsni umāşını şatarken

Bāzārını germ idici arrārı kimüñ var (45/9)

11. hūr (huri).

Olalı sen perī ‘ālemde meşhūr

Gören didi melek midür yaħud hūr (67/1)

12. melek.

Olalı sen perī ‘ālemde meşhūr

Gören didi melek midür yaħud hūr (67/1)

13. gül.

Öpüp elini düşdüm ayağına ratbüñ

urtarımadum sen güli ol hāruñ elinden (241/3)

Sen pister-i nāz içre yatup gül gibi her-dem

Cem derd ile bālīn idine hārı sebeb ne (279/7)

14. mül (şarap).

La'lũñ var-iken ŗunma Cem'e bāde-i ĥamrā

Çũn mest ũ ĥarāb itmege sen mũl de yitersin (253/5)

15. padŗāĥ (padiŗah).

Bir nefes dũr olmaġa senden rıza virmez gũñũl

Gel ola mũlk-i cihāna Seden ayru pād-ŗāĥ (275/4)

Sen sefer 'azmin kılıcaķ cān ũ dil

Çaġırur kim āĥ ŗāĥum gitme gel (201/2)

ser-i zũlf-i siyeh (F.): perr-i hũmā (Anka kuŗunun kanadının gũlgesi).

İy ser-i zũlf-i siyeh perr-i hũmā mısın nesin

Giĥme baŗından Cem'ũñ kim sāye-i iķbālsin (245/7)

seng (Far.): dil (gũnũl).

Ŗol dil-i sengĩnũñe kār ide diyũ āĥ kim

Tĩr-i peykānın yaŗumla āb-dār itsem gerek (184/4)

Āĥum oķı āĥende ķarar itmez iken āĥ

Kār eyleyimez bu dil-i sengĩne ne mũŗkil (205/4)

serv (Ar.):

1. ķadd.

Serv ķaddũñ 'arż-ı bālā eylemiŗ

Ķāmetin Tũbā'dan ālā eylemiŗ (146/1)

2. āvāre (hercai, baŗıboŗ).

Ĥaĥũñ sevdāsına dũŗmiŗ benefŗe

Ki her bir meclisũñāvāresidũr (50/3)

serv-ķāmet (ķıyām itse) (Ar.): kıyāmet (kopması).

Ķıyām itse ķaçan ol serv-ķāmet

Ŗanasın kim kopar ol dem ķıyāmet (22/1)

sevda (Ar.): āvāre (hercai, baŗıboŗ)

Haṭuñ sevdāsına düşmiş benefşe

Ki her bir meclisüñāvāresidür (50/3)

seyyāre (Ar.): gevher (cevher).

Her ‘araḫ kim subḫ-dem ol ḥadd-i cānāndan ṭamar

Gevher-i seyyāredür kim māh-ı tābāndan ṭamar (43/1)

sidre (Ar.):

1. ḫadd(sevgilinin boyu).

Göreliden sidre ḫaddüñi çemende Ṭūba-yı cennet

Didi kim ḫadd-i bālāda bu resme müntehā olmaz (123/4)

Cān bāğı içinde sidre ḫaddüñ

Ṭūbā gibi müntehādur iy dōst (16/16)

2. ṭūbā.

Cān bāğı içinde sidre ḫaddüñ

Ṭūbā gibi müntehādur iy dōst (16/16)

sīne (Ar.):

1. nişān.

Cem ‘ışḫa bende olduğını ḫılmağa ‘ayān

Dāğ-ı ḡam-ıla sīnesi üzre nişān idüñ (187/7)

Göreliden şol kemān ebrūnı cāndan

Ḥadeng-i ḡamzeñe sīnem nişāndur (91/7)

Göreliden şol kemān ebrūnı cāndan

Ḥadeng-i ḡamzeñe sīnem nişāndur (91/7)

Tīrūñe sīnem nişān olmağa ḫurbān olduğum

Ḳaşlaruñ yayına zülfüñ rīsmānı taḫdı zih (282/4)

Ya ḫaşlaruñuñ yasına ḫurbānlar olayım

Ġamzeñ oḫına oldı nişān sīne ne müşkil (205/5)

Cem 'ışka bende olduğunu kılmağa 'ayān

Dağ-ı ğam-ıla sīnesi üzre nişān idūñ (187/7)

2. siper.

Hūn-rīz ğamzene ideli sīnemi siper

Ne deñlü oğ ki ğamz ile atsañ siperdedür (64/4)

3. dükān-ı firāk (ayrılık dükkanı).

Gelūñ alūñ bu gün erzān metā'-ı derd ü ğamı

Açıldı sīnede her yaña çün dükān-ı firāk (175/6)

4. mahzen.

Göñül āyinesin kılur şāfī

Mağzen-i sīnede şāfā-yı kadeğ (29/2)

5. pür-hūn (kanlanmış, kan dolmuş).

Ger göreydi iy perī-ruğ gül yüziñi bir nağar

Dāğ-ı ğasretle kılurdu sīnesin pür-hūn kamer (89/1)

Qılalıdan ğamzeñe sīnem hedef

Oldı lāle gibi pür-hūn her taraf (167/1)

6. bela okunun hedefi.

Qaşlaruñ yāsına qurbāñlar olupdur dil ü cān

Hedef-i tīr-i belā olalı bu sīne dirīğ (163/2)

7. qubur (ok çantası).

Şöyle müşebbek eyledi sīnem sihām-ı ğam

Şan ğamzeñ oğları içün anı qubur ider (112/3)

8. sīm (gümüş).

Sīm seng içre olur ğod şanemā dil diyü sen

Sīne-i sīmde bu şakladuğūñ seng nedür (114/3)

9. müşebbek (ağ biçimli).

Şöyle müşebbek-durur sîne ki dil görünür

Mürğ-i hoş-elhân gibi k'ola esîr-i kafes (137/2)

Sîne tîr-i âhdan şöyle müşebbek oldu kim

Âteş-i dil her şikâfindan çeker her-dem âlem (227/3)

10.gonce-veş (gonca gibi).

Gül yüzi şevki yâdı-y-ıla n'ola

Gonce-veş çāk olursa sîne bu gün (251/6)

sîne-i sūzān (Far.): siper.

Cem sîneni siper kııl o tîr-i hâdenge kim

Sehm-i sa'âdete çü bilürsin nişân-ı mış (140/7)

Şol ğamzelerüñ tîrine olmağa muķābil

Ten cevşen ü bu sîne-i sūzān siper olsun (246/6)

Hûn-rîz ğamzene ideli sînemi siper

Ne deñlü ok ki ğamz atsañ siperdedür (64/4)

sîne-i vîrān (Far.):

1. hâste gönül.

Hemîşe hâste dile ermağān belā getürür

Konup bu sîne-i vîrāna kârbān-ı fîrāk (175/4)

2. diyār-ı 'ışk (aşk diyarı).

Maħmil çözer bu sîne-i vîrānuma gelüp

Her kârbān-ı ğam ki yiridür diyār-ı 'ışk (168/3)

sitāre (Far.): şihāb (akan yıldız).

Eşküm sitāresi şu kadar aķdı dîdeden

K'odum bu 'âlem içre şihāb-ı sitāredür (84/2)

siyah (Far.): baht.

Bir bencileyin zülfi esîri iken iy Cem

Baht-ı siyehüm gibi siyeh-kārı kimüñ var (65/12)

Âh kim uyarmadı baht-ı siyāhum zülf-i dost

Niçe kim ol nergis-i mest-āne h̄'āb üstindedür (75/4)

söz (T.): ateş.

Kül oldım ben sözüm od oldu iy dōst

Kerem kıl gel beni söyletme epsem (216/2)

su (T.):

1. gül-āb (gül suyu).

Toprak u şu yirine müşg ü gül-āb

Gil olupdur k'ola tahmīrūñ begüm (228/8)

2. zincir.

Delürüp kaddüñe öykündüğü'çün

Tağar şu servüñ ayağına zencīr (102/4)

sürh (Far.): kan.

Vaşf-ı lālūñ yazduğımı kātib-i eşküm görüp

Sürhi yirini kamu kan-ıla tahrīr eylemiş (141/2)

sünbül-i hatt (A): müşg-ālūd (miske bulanmış).

'Arızuñ şol deste-i güldür ki dā'im şudadur

Sünbül-i hattūñ gül üzre şanki müşg-ālūdedür (55/1)

- Ş -

şafağ (Ar.): 'aķīķ-i yemen rengi (Yemen akik taşının rengi).

Evvel Süheyl eşküm ile perveriş bulur

Andan tutar 'aķīķ-i Yemen rengini şafağ (174/3)

şāh(Far.): gam.

Yā hayālūñ dilde olsun yā gamuñ

Çünkü bir iklîme yiter şâh bir (51/4)

şâne (Far.): dest-res (kudret, zenginlik; isteğine ulaşan).

Bulur isem zülfüne şâne bigi dest-res

Baňa nişâne yiter devlete bu mânâ bes (137/1)

şeb (Far.): zülf (saç).

Şeb ü rûz olmaya bir ayda takrir

Ruḥ ü zülfünden eylersem ḥikâyet (21/6)

şekker-zâda (Far.): la^çl (sevgilinin dudakları).

Ne ḥalâvetdür bu kim şol lâl-i şekker-zâda var

Ne leṭâfet var ola kim bu ruḥ-ı zîbâda yok (181/8)

şem (Ar.):

1. sinân (mızrak, süngü).

Peykân-ı odlu nîze-i zerrîn düzüp-durur

Ḳalb-i rakîbe ḳasd ideliden sinân-ı şem^ç (161/1)

2. yüz.

Yüzüñ şem^ç ini cân-ı Cem görelden

Düşer pervâne bigi ol çerâğa (265/8)

şem^ç -i ruḥsâr (Ar.): güneş.

Güneşdür şem^ç -i ruḥsârüñ ne ğam ger olmasa zülfüñ

Çü mihrüñ sāyesi olmaz ne ḥâcet aña bâr-ı zülf (166/3)

şerbet-i la^çl (Ar.): ilâc, ilaç.

Dil sacuñdan oldı sevdâyî mizâc

Şerbet-i la^çlüñ-durur aña ‘ilâc (26/1)

şi’r (Ar.):

1. ḳadd (boy).

Cân vireli Cem ḳadd-i ser-efrâzuña dilden

Ḳaddüñ gibi her şi'rini mevzûn ider iy döst (14/4)

2. ḳadd-i mevzûn.

Ṭüba-i ḳaddine iy Cem cān ü dilden şi'rüñi

Ḳadd-i mevzûnı gibi her laḫza mevzûn eyledüñ (180/5)

şifa(Ar.): dār (ev).

Leblerüñ dārü'ş-şifāsını açup hindü beñüñ

Çağırur iy teşne diller ḳanı cüllāb isteyen (254/3)

şīrīn lebüñ ḫalāveti (Ar. Far.): şehd ü şeker (şeker ve bal).

Şīrīn lebüñ ḫalāveti şehd ü şekerdedür

Nāzūk ruḫūñṭarāveti şems ü ḳamerdedür (64/1)

- T-

ṭa'na ṭaş (Ar.T.): seng-i mezār (mezar taşı).

Ṭa'na ṭaşın atduḡuñca şaḳladuḡum bu ki ben

Āḫir anı kendüme seng-i mezār itsem gerek (174//)

tar-ı zülf (Far.): mıstar.

Tār-ı zülfüñṭaḡıdup şafḫa-i mihr üzre şabā

Hüsünüñ defterini yazmaḡa mıstar mı çeker (88/4)

tecellī ruḫ(Ar.): güneş.

Tecellī ruḫüññi dā' imā Cem üzre düşür

Hemīşe çünki bilürsin düşer türāba güneş (148/7)

ten (Far.):

1. sīm (gümüş).

Her dem miyānı yādına her ay hilā olur

Ol sīm-ten ḳaçan ki bilinden çözer ḳemer (94/6)

Gördüḡince cübbe-i şabrını çāk eyler Cem'üñ

Şol ten-i sîmînüñ iy dilber ki pirāhendedür (98/5)

2. kıl.

Ten kıla döndi mûy-ı miyānı hayāline

Eşküm dūrini dizmeg-içün rismān idüñ (187/2)

3. rismān (ip).

Ten kıla döndi mûy-ı miyānı hayāline

Eşküm dūrini dizmeg-içün rismān idüñ (187/2)

4. sāye-i dīvāruñam (sevgilinin duvarının gölgesi).

Zerd ü naḥîf olup işigüñde yatar tenüm

Gören şanur ki sāye-i dīvāruñam senüñ (188/4)

5. cevşen.

Şol ğamzelerüñ tîrine olmağa muḳābil

Ten cevşen ü bu sîne-i sūzān siper olsun (246/6)

terazu (Far.): dil (gönül).

Kimüñ kim sîm ü zer görseñ kefinde

Terāzū gibi ol yaña dilüñ var (103/3)

tercemān-ı şem' (Ar.): pervāne.

Dil 'ışık odına yandığı rüşen olup-durur

Pervāne olalı arada tercemān-ı şem' (159/20)

tevbe (Ar.): bina.

Ger binā-yı tevbe vîrān oldısa şükr aña kim

Ḳaşr-ı 'işret varduğınca tütisar muḥkem esās (136/4)

tîğ (Far.): cefa (eziyet, sıkıntı).

Dilinürdi dil cefā tîğiyle dil-dār olmasa

Yarılurdi yüregüm derd-ile ger yār olmasa (298/1)

tîr-i ğamze (Far.):

1. mihman.

Çün tîr-i ğamzesi dile mihmān olup-durur

İy Cem ciger kebābın aña mā-ħazar getür (45/5)

2. meclis yayı.

Dil delindi tir-i gamzeñden didüm güldi didi

İy niçe diller dele ol kim bu meclis yayıdur (69/5)

tîr-i ğamzeñ oķı (Far.): cān.

Tîr-i ğamzeñ oķı cān alup yirine geçdi cān gibi

Şimdi ol demden beri ğamzeñ oķıdur cānumuz (132/4)

tîhu-yı dil (Far.): şayd (av)

Şāh-bāz-ı zülfüñe şayd olalı tîhu-yı dil

Mürg-i devlet-aşiyān her-dem şikārumdur benüm (221/4)

toprak (T.):

1. müşğ.

Toprak u şu yirine müşğ ü gül-āb

Gil olupdur k'ola taħmîrûñ begüm (228/8)

2. ħadeħ.

Çün öper her nefes ol la'l-i şeker-bārı ħadeħ

Rûzgār eylese toprağumuzu bārı ħadeħ (30/1)

3. bād (rûzgâr).

İriş iy ğam beni ħāk-i reh eyle

K'ola toprağum ilte kūyına bād (38/2)

tudağ (T.):

1. kevşer.

Şîrîn tudağūñ çeşme-i ħayvān olacağdur

Rengîn yañağūñ gün gibi tībān olacağdur (42/1)

Tübā budağı kām̄eti kevşer tutağıdır

Cennet dir-ise ol şanemüñ hüsn-i bāğıdır (104/1)

2. çeşme-i Hayvān (hayat çeşmesi).

Hayāt-ı cāvidān bulmağa gön̄lüm

Ṭudağun çeşme-i hayvān bağışlar (49/2)

Akardı Çeşme-i Hayvānmezārūm kızsalar iy Cem

Ger ol ‘İsā nefes dil-dārı öpseydüm ṭudağında (186/8)

turuncī ğabğab sīb (Far. Ar.): bih (ayva).

Serv kıddüñde turuncī ğabğabuñ sīb̄in gören

Dir nihāl sidre vü nāz üzre bitmiş tāze bih (282/2)

tül-ı emel (Ar.): cāvidān(ebedi).

Cem zülfüne tolaşalı tül-ı emel çeker

Beñzer cihānı kendüzüne cāvidān şanur (85/7)

ṭurre-i ṭarrār (Ar.): bend (bağ).

Cem boynına bend eyledi raḥm eylemeyüp āh

Feryād ü fiğān ṭurre-i ṭarrāruñ elinden (241/5)

- U -

‘ud (Ar.): zülf (saç).

Ruḥlaruñ odında zülfüñ ‘ūd imiş ‘anber ḥaṭuñ

Bezm-i ḥüsnüñde anuñ’çun gezdürür micmer ḥaṭuñ (177/1)

‘unnāb (Ar.): la‘l.

İçsün dehānı ābını ‘unnāb-ı la‘li çün

Perverde-i fevākihi cüllāb ider lezīz (309/6)

- Ü -

üstühān (Far.): şem‘ (mum).

Şem‘ -i ruḥuñ ḥayāline cān virüp ölenüñ

Qabr içre haşre dek yağa her üstühânı şem‘ (161/17)

- V -

vasl (Ar.):

1. hümā (anka, devlet kuşu).

Dām-ı zülfinüñ hayālin çün göñülde bağladum

Ben hümā-yı vaşluñı bir gün şikār itsem gerek (184/5)

2. hümā-yı kıds (kutsal kuş, kutsal anka kuşu).

Çün hümā-yı kıdsdür vaşluñ ne lāyıkdur şehā

K’āşiyān-ı zāğa karşı eyleye pervāz-ı nāz (128/3)

3. keşti (gemi).

İrmez-ise keşti-i vaşl-ı nigār

Çark ider bir gün beni deryā-yı ‘ışk (169/2)

4. dāmen (etek).

Tutdum ümīdi dāmen-i vaşluña līkin āh

Hicrān ü gam elinde yağam pāre pāredür (84/4)

5. ‘izz (değer, yücelik).

Ayırma ‘izz-i vaşluñdan yaraşmaz

Çü kılduñ ben kuli luṭfuñla mu‘tād (38/4)

6. hacc.

Hacc-ı vaşla gelmişem sa‘y eylerem

Ka‘be-i kapuñda vardur ihtiyāc (26/6)

7. hān (okuyan, söyleyen).

İrişmek ister idi hān-ı vaşluña līkin

Hemān naşīb-i Cem āhir du‘ā-y-ımış iy dōst (17/5)

8. der.

Bağlanaldan baña der-i vaşluñ

Virdüm oldı hemîşe yâ Fettâh (28/2)

vîrâne (Far.):

1. sîne.

Hemîşe haste dile ermağân belâ getürür

Çonup bu sîne-i vîrâna kârbân-ı firâk (175/4)

2. hayâl tahtı.

Çün hayâlûñ tahtıdur vîrâne dil

Derd ü miñnetle igen kılma ħarâb (11/6)

vuşlat (Ar.):

1. devlet.

Vuşlatuñdur şanemâ devletüm illa n'ideyin

Baña yâr olmadı ol devlet elümden ne gelür (53/2)

2. yay.

Dilerdi kim çeke kendüye vuşlatuñ yayın

Yebâna atdı Cem'i oğ gibi kemân-ı firâk (175/7)

vuşlat yayı (Ar.): kemân-ı firâk (ayrılık yayı).

Dilerdi kim çeke kendüye vuşlatuñ yayın

Yebâna atdı Cem'i oğ gibi kemân-ı firâk (175/7)

- Y -

ya harfi (Ar.):

1. kaç.

Ya kaçun tîrine kurbân olalı cân terk idüp

Dilde ol demden berü ğamzeñ oğ me'vâ kılur (66/5)

2. keman.

Gördükçe ya aşuñ dil ü cān kemān şanur

Tır-i belāya kendülerini nişān şanur (85/1)

yanmış sīne (Ar. T.): tāze biryan.

Gel getir atuñ ayālını bu yanmış sīneme

Sebze ‘ādetdür onur ün tāze biryān üstine (301/2)

yañak (T.):

1. gün.

Şīrīn tudağıñ Çeşme-i ayvān olacadur

Rengīn yañağıñ gün gibi tābān olacadur (42/1)

2. lāle- zār (lale bahçesi).

Gül yañağıñ bu an olası dīdeden

anlı yaşımla zemīni lāle-zār itsem gerek (184/6)

3. gül.

Gül yañağıñ güllerin şer itse Cem gül-zārda

Gonceler her yirden üstine ılır işār gül (199/6)

Siyeh bahtum elinden ben n’ola an alasam her-dem

Ki eyler gül yañağıñdan hemīşe buse kār-ı zūlf (166/6)

Gül yañağıñ bu an olası dīdeden

anlı yaşımla zemīni lāle-zār itsem gerek (184/6)

yaprak (T.): şīve (cilve, naz, eda).

Görmedüm add-i ser-efrāzuñ gibi bir serv hī

Kim ola yaprağı şīve irişe yimişi nāz (124/4)

yaş (göz yaşı) (T.):

1. yıldız (yıldız).

Yaşlarum yıldızlarını kim isāb eylerdi ger

Āsmān-ı der-gehūñ ākine işār olmasa (298/6)

2. nehr.

Nehr olupdur yaşlarum gül yüzde ھاٲٲuñ yādına
Devr-i güldür ھاnı gelsün sebze vü āb isteyen (254/8)

3. sitāre (yıldız).

Had yok belā-yı dehre yüz ur āsitānına
Dök yaşlaruñ sitāresin iy bī-sitāre Cem (230/7)

4. dürr (inci).

Dişüñ nazmın añup ağladuğumca
Yañılmaz yaşlarum görüp diyen dür (54/6)
Hayli demdür ki gözüm hayl-i hayālüñ yoludur
Yaşlarumla pür idersem yaraşur ol yolu dür (80/1)
Şol perī-rū tıfl kim ھاşı sa‘ādet yayıdur
Zülfinüñ zencirinüñ sevdā-yı dil rüsvāyıdur (69/1)

5. yidi deryāyı dür (yedi deniz incisi).

Dişleri dürrine mānend olmaya dürr-i ‘Aden
Ger yaşum nīsānı pür kıla yidi deryāyı dür (69/3)

6. dürrer-bār (inci saçan).

Cem döküp yaşları dürrini budur zıkr-i müdām
Hiç ola mı ki ben ol la’l-i dürrer-bārı öpem (226/5)

7. seyyāre (gezegen).

Gün yüzüñ göster ھاoma zülfüñ ھاamından şubھا dek
Yire dökem yaşlarum seyyāresin māhum benüm (220/4)
Her gice ağlayup yaşı seyyāresin döker
Beñzer gözine girdi semānuñ duھاñ-ı şem’ (161/8)

8. āb-ı revān (akarsu).

İy gözlerüm gelüñ yaşum āb-ı revān tutuñ

Ol cūya karşı kıddini serv-i revān tutuñ (186/1)

N'idem ki baña nedem derdüñ-ile hem-demdür

N'idem ki yaşlarum āb-ı revānı hem demdür (113/1)

9. cūy (akarsu, nehir).

‘İşkuña gönlüm düşelden çehrem üzre gözlerüm

Cūy gibi kanlu yaşuñı revān eyler dirīg (165/3)

10. gül-āb (gül suyu).

Gül yüzüñ itse dilde n'ola yaşumı gül-āb

Gül şişe içre çünkü harāretle su olur (107/3)

11. güher (cevher, mücevher).

Hāke düşse gözlerüm yaşı n'ola

Bī- bahā olur çü toprakda güher (111/3)

12. zer ü sīmüñ (gümüş).

Reng-i rüyumla gözüm yaşına gülseñ n'ola kim

Zer ü sīmüñ nazarı cānı feraḥ-nāk eyler (95/5)

yaşlarum rengi (T.Ar.): gül-gun (gülrenkli).

Zülf-i şeb-dizüñ görüp iy husrev-i şirin-dehen

Yaşlarum rengi ruhuñ ‘aksi ile gül-gun olur (72/4)

yay (T.):

1. sa‘ādet (mutluluk).

Şol perī-rū tıfl kim kaşı sa‘ādet yayıdur

Zülfinüñ zencīrinüñ sevdā-yı dil rüsvāyıdur (69/1)

2. egri.

Kaşlaruñ yayı gibi egriyi kendiye çeküp

Ġamzen okı gibi togruyı yebane atar (83/2)

yimiş (T.): naz (cilve).

Görmedüm kıadd-i ser-efrāzuñ gibi bir serv hīç

Kim ola yaprağı şīve iriše yimişi nāz (124/4)

yir yüzi (T.): gül-gün (gül renkli).

Şu deñlü kanlu yaş ağıdı gözümnden

Ki cümle yir yüzi gül-gün olupdur (62/3)

yüreg (T.):

1. lale.

Ġamzeler tīri-y-ile kıasd ideli cān ü dilde

Lāle bigi yüregüm topdolu kan eyledi (304/4)

2. kebāb.

Ġamzeler tīri-y-ile kıasd ideli cān ü dilde

Lāle bigi yüregüm topdolu kan eyledi (305/4)

Ġam meclisinde yiyüp içip ‘ayş itmege

Eşküñ şarāb-ı nāb-durur yüregüm kebāb (8/3)

3. taş.

Ger taş degülse yüregüñ iy Cem teraḥḥüm it

Taş-ısa daḥı döymeye bu intizāra Cem (230/3)

yüz (T.):

1. gül.

Gül yüzüñ ḥasretinden iy meh-rū

Dilde var lāle bigi dāğ-ı cefā (3/5)

Gül yüzüñ yād eyleyüp kan ağlasa çeşmüm no’la

Senden ayru baña bu dem şimdi mi olduğı var (47/2)

Gül yüzüñ ayrılığı iy lāle-ruh dā‘im Cem’i

Gül-şen-i ḥüsnüñ gamında bülbül-i güyā kıılır (66/7)

Ger göreydi iy perī-ruh gül yüzüñi bir nazar

Dāğ-ı ḥasretle kııurdu sīnesin pūr-ḥūn k̄amer (89/1)

Gül yüzünden ġayr yüze dīde kıılmaz iltifāt

Bu meşeldür ġün var-iken kimsene yakmaz çerāğ (164/3)

Gül yüzün itse dilde n'ola yaşımı gül-āb

Gül şişe içre çünkü ḥarāretle şı olur (107/3)

Gül yüzün bāğın gören 'ālemde iy serv-i sehī

'Ömri oldukça dahı seyr-i gülistān istemez (119/4)

Gül yüzünden ayru bülbül gibi zāram līkin āh

Nāleme āheng ider bir bülbül-i ġüyā da yok (181/4)

Ġonce şafādan yakasın çāk ider gül yüzünün

Gül yüzünün vaşfını añsa nesīm (223/6)

Didüm iy gül yüzlü gül yüzde ne hoş pūr-ḥālsin

Didi kim ol ḥallerden sen 'aceb bed-ḥālsin (245/1)

Gül yüzi şevķi yādı-y-ıla n'ola

Ġonce-veş çāk olursa sīne bu ġün (251/6)

Cām-ı la'lün var-iken kimdür mey-i nāb isteyen

Yā görüp gül yüzünü gül-berg-i sir-āb isteyen (254/1)

Nehr olupdur yaşlarum gül yüzde ḥattūn yādına

Devr-i güldür kanı gelsün sebze vü āb isteyen (254/8)

Gül yüzde görüp sünbül-i müşġinünü iy dōst

Toprağā sücüd eyledi bī-çāre benefşe (266/4)

Gül yüzde bulurdu ḥaṭ-ı müşġini şanasın

Başdan başa zeyn eyledi uçmağı benefşe (267/4)

Ḥālün şanemā gül yüzün üstinde gören dir

Hindū-beçedür düşdi yatur gül arasında (271/2)

Gül yüzün vaşfı hezār olursa bülbül Cem yiter

‘Andelīb ol gül-şen-i cāna ğazel-ḥ’ān olmasa (284/7)

Bulınmaz şīve-i ḳaddūñ hevāsı gül budāğında

Açılmaz gül yüzüñ mānendi gül Firdevs bāğında (186/1)

Gül yüzüñ’çün kirpügümden mā-cerā

Söyler idüm batmasa ḥar aĝzuma (187/4)

Bülbül bigi ğamuñla fiĝān oldu kārumuz

Sensüz geçeli iy yüzi gül rüzĝārumuz (120/1)

Raḳībī sür ḳapuñdan iy yüzi gül

Melekle hem-nefes şeyṭān gerekmez (125/3)

Gül yüzüñ gül-zārda ger eyleye ‘arż-ı cemāl

Şāh-ı gül şerm eyleyüp virmeye herĝiz bār gül (199/4)

Ḳoma yüzüñe ḳarşu ḳılam āh ḥaz̄er ḳıl

Kim bād-ı ḥazān irse güle çok zarar eyler (41/2)

Düşelden dūr şāhā gül yüzüñden

Ciger pür-dāĝdur mānend-i lāle (299/6)

Gidemez ḳaldı yine Cem yolu bağlandı meger

Bir saçı sünbülü gül yüzlü melek-ĝonce-feme (300/7)

2. nūr.

Yüzini görseñ ĝöñül vaşl iste kim

Nūra ḳarşu müstecāb olur du’ā (4/6)

3. rüz (gündüz).

Zülfüñi yüzüñde gören dir senüñ

Kim görüpdür bir arada rüz ü şeb (9/2)

4. āf-tāb (güneş).

Olıcaḳ zülfüñ yüzüñ üzre niḳāb

Şan nihān oldu bulıṭda āf-tāb (11/1)

apua yz srdgm gren didi
Levhâ-i zerle ne zeyn olmuş bu bâb (11/2)
Zlf yze karşu klur ‘arzua karşd
Ol kâfiri gr gâret-i imân ider iy dst (15/2)
Zer kla umar yzini iksr-i gbâru
Budur yzini kapua srdgi gn iy dst (18/4)

5. gl-zâr (gl bahesi).

‘Âşn blbl bigi nâlân ider
Ol yzi gl-zâr elinden el-ġıyâř (24/5)
Gel temâşâ kl yz gl-zârnı
Kim zemni lâledir dvârı gl (197/2)
Cem yz gl-zârna irişimez
Gel kerem eyle yzine bârı gl (197/7)
Yz gl-zârnı grmeyeli dil
Klur blbl bigi her-dem terennm (215/2)
Ėasretâ derdâ ki dr oldum yine dil-dârdan
Ol boyı ‘ar’ar lebi şekker yzi gl-zârdan (233/1)

6. ay.

Gzlerm gzlemekden ay yzı
eşm-i seyyâre bigi oldu sef id (37/2)
Egeri mihr ider karş’-ı menâzil
Olamaz yz ayına muġâbil (201/1)
Ay yzde deste-i gl yaşdanur reyĥân ĥařu
Kimde olur bu kamer devrinde bu iġbâller (97/2)
Ėussa-i zlf-ile řubĥa dek ay yz aup
Gice seyyare şayar dide-i giryân uyumuz (133/5)

Ay yüzüñ ta'n-ı cemāl eyler iken ay ü güne
Düşdi bendine gönül uymadı pendine dirîğ (163/4)
İy meh nâ-mihr-bân hicrûñ şebinde bu Cem'e
Ay yüzüñ nûrı yiter meh-tâb aña hâcet degül (200/5)
Ay yüzün bedri şeb-i zülfiñi pür-nûr eylemiş
Cām-ı la'lüñ dir ki gelsün seyr-i meh-tâb isteyen (254/5)

7. āyine (ayna).

Yüzüñüñ āyinesin kılur nihān
Şol haṭ-ı jengār elinden el-ğıyāş (24/6)
Ay yüzüñe ay ayine-dār olsa yaraşmaz
Zirā ki degül āyinesi şaf ü mücellā (1/4)
Yüzüñ ayını gözüm āyinelerden güniler
Nice hoş diğkat ider āyinelerden güniler (99/1)

8. ید (bayram).

Gözlerümden yüzün olalı ba'ıd
Ağlaram derd ü ğamla iy yüzi 'ıd (37/1)

9. levha-i zerrīn (altın levha).

Mushaf-ı hüsnüñ yüz sürelden iy dil-ber yüzüm
Levha-i zerrīne beñzer kim kitāb üstindedür (75/2)
Kapuña yüz sürdügüm gören didi
Levha-i zerle ne zeyn olmuş bu bāb (9/2)

10. gün.

Her gice revzenüñden aşığa düşer kamer
Mağsūdı gün yüzüñe hemān bir nezāredür (84/5)
Mihr eline aldı uşurlāb-ı zer

Kim tuta yüzün güninden irtifā' (158/4)
Gün yüzün üzre hāl-i siyeh zülf-i 'anberīn
Şan Hind şāhı milket-i Rūm 'ālem çeker (86/3)
Ben nice beñzedeyin gün yüzün ayın güneşe
Çün güneş buse-gehidür şanemā gerd-i rehūn (189/3)
Gün yüzünün hicābı kaçan kim nikāb ola
Nūr-ı cemālūn ile nikāb āf-tāb ola (297/1)
Çün çekdi haṭūn gün yüzün üzre raḡam iy dōst
Ol ḡasret ile iki cihānı yaḡam iy dōst (13/1)
Güneş gice irişıpdür diyü tutar kenāra yüz
Tecellī kılsa gün yüzün eger zülfün kenārından (231/6)
Cem işigün ṭalep eyler ki göre gün yüzini
Rūşen oldı ki vatan sevgisi īmāndan imiş (145/7)
Mu'ciz degül mi gün yüzün üstinde iy perī
Rūşen kıılır bir arada leyl ü nehār ḡaṭ (155/4)
Cem görelden gün yüzünü derd ile
Oldı cāndan bülbul-i gūyā-yı 'ışk (169/5)
Gün yüzünü seḡerden ḡarbdan yaña gören dir
Maḡşer nişānlarından bu bir 'alāmet ancaḡ (170/4)
Gün yüzünün pertevi şevkine düşelden dilüm
Senden ayrı iy ḡamer-ruḡ göz yaşıdur ḡāşılum (214/1)
Gün yüzün göster ḡoma zülfün ḡamından şubḡa dek
Yire dökem yaşlarum seyyāresin māhum benüm (220/4)
Fiḡān u nāle kıılır Cem kimesne bilmez āh
Olalı gün yüzünün 'andelībi ben bilürem (225/5)
Görelı gün yüzini leşker-i 'ışkına hemān

Eyledüm cān ü gönül mülkini yağmā bu gice (272/2)

11. mihr-i cihān-ārā (dünyayı süsleyen ay).

Mişli var mı kıddüñüñ didüm Tübā meger

Yā yüzüñ mānendi dir mihr-i cihān-ārā meger (116/1)

12. güneş.

Yüzüñ gördükçe çeşmüm ağlamaz

Güneş doıındığı yerde nem olmaz (118/4)

Haııtuñ güneş yüzüñde senüñ iy perī-sıfat

Devr-i kamerde fitne-i āhır-zemān-ımış (140/2)

Yüzüñi zülfüñe çekseñ girür niķāba güneş

Revā mıdur ki gire dā'imā hicāba güneş (148/1)

13. zer (altın).

Gözlerüm yaşını sīm itdi yüzüm rengini zer

Der-gehüñ hāki gubārın ol iksīr eylemiş (161/3)

14. şem' (mum).

Yüzüñe kendüyi şem' eylemiş meger teşbīh

Zebānın anuñ-ıçun dā'imā keser miķrāz (153/2)

15. muşhaf (sayfalandırılmış, Kur'an sayfası).

Muşhaf yüzüñde okıya ve's-Şems suresin

Tutulmaya ger öldüğü demde lisān-ı şem' (161/12)

Tefsīr-i hüsne āyet-i rahmet-durur haııtuñ

Muşhaf yüzüñde sūre-i Nūr u Duḥān kaşuñ (191/3)

İy cān ü dil yüzün o mehüñ gül-sitān idüñ

Ol gül-sitāna yaşlarum āb-ı revān idüñ (187/1)

16. Ka'be.

Ka'be yüzinden budur kaşın tırāş itdüğü yār

Qıbledür her gūşesi mihrāb aña hācet degül (200/2)

Ka'be yüzünde beñün çün Hacerü'l-Esved imiş

Yaraşur her nefes ol hāl-i siyeh-kārı öpem (226/3)

İy Ka'be yüzlü cāmi'-i hüsñünde kaşlaruñ

Mihrāb düzdi 'anber-i terden meger kemer (94/5)

17. Ka'be'de ser-nāv-dān (Kâbe'deki altın oluk).

Çün yaşlarum yüzümden aķar āsitānına

Bāri yüzüm o Ka'be'de zer-nāv-dān idüñ (187/3)

18. zer kandīl (Altın kandil, altın ışık).

Yüzüme sür yüzüñi tā ki dil ola pür-nūr

Harīm-i Ka'be'ye lā-büd gerek çü zer kandīl (207/4)

19. kāfir.

Didüm bu ne gözdür bu ne yüzdür bu ne kaşdur

Didi biri mü'min biri kāfir biri cādū (263/2)

20. meh (ay).

Ger göstereydi meh yüzün ol māh-rū baña

Cān ü gönül vireydüm aña bir nezāreye (269/2)

21. şem'i şafā (Safa tepesinin mumu).

Çüm yüzüñ şem'i şafādur bize iy nūr-ı Hudā

Dil yaķar üstüñe pervāne bigi per bu gice (273/6)

22. bāğ-ı cennet gül-sitān (cennet bağının gül bahçesi).

Yüzüñdür bāğ-ı cennet gül-sitānı

Hırāmān kāmētüñ serv-i revānı (306/1)

23. mihr ü meh (güneş ve ay).

Beñzedelden yüzüñe mihr ü mehi

Göge ırgürdi mihr ü meh külehi (312/1)

24. çerāğ (mum).

Didüm ne manzar-ıdı yüzüñ zülfüñ olmasa

Güldi didi çerāğ dibi karañu olur (107/2)

Zülfüñüñ şeb-revligi rüşendür iy meh şaklama

Kim hemîşe dāmeni altında ol şaklar çerāğ (162/6)

yüz rengi (Far.): zer (altın).

Gözlerüm yaşını sīm itdi yüzüm rengini zer

Der-gehüñ hāki ğubārın ol iksīr eylemiş (141/3)

- Z-

zaḥm (Far.): deva (ilaç).

N'ola ğamzeñ oķı zaḥm ursa cāna

Ki zaḥmı cānuma cānā devādur (68/2)

zenāḥ, zenāḥdān (Far.): sīb (elma).

Nicesi kırtarayın göñlümi ' ıřkıñdan anuñ

Çün zeneḥdānı vü zülfi bendü zindānum-durur (117/3)

Zenāḥuñ sībine diş bileyeli ḥaste göñül

Cān virüp iremez ol ğabğab-ı sīmīne dirīĝ (163/6)

Lebleri şeft-ālusınuñ ḥastesi olanlara

Hey ne āsīb idi ol sīb-i zenaḥdān olmasa (284/5)

zenāḥdānuñ çeh (Far.): zindan.

Sen ' azīz-i Mıřr ḥüsn olalı iy Yūsuf-cemāl

Ben zenāḥdānuñ çehin göñlüme zindān eyledüm (229/5)

Mescid-i ḥüsnünde esīr olmaz-ıdı dil Yūsuf'ı

Ger zenaḥdānuñ çehi mānend-i zindān olmasa (284/4)

zenāḥuñ çāhı (Far.): çāh-ı cefa.

Gerçi kim çāh-ı cefādur zenāhuñ çāhı velī

Dil-i dīvāne anı kendüzine çāh bilür (87/4)

zencīr (Far.): zülf (saç).

Țolaşdı boynuma zencīr-i zülfüñ

Bu ben dīvāneden bilsem ne ister (110/2)

zülf(Far.):

1. žulmet (acı, zulüm).

Zulmet-i zülfinde hatt-ı lebleri katında şan

Hızr'dur karañulıkda Āb-ı Hayvān nüş ider (61/2)

2. zencīr.

Ser-i zülfini kesmiş beñzer ol yār

Ki buldı hāşılı ‘ömrüm nihāyet (22/3)

Olupdur rüy ü zülfüñ hasretinden

Dil-i dīvānenüñ zencīri āteş (144/4)

Zülfi zencīrine dīvāne bigi Țolaşdı

Düşdi āvāralıguñ bendine dil yine dirġ (163/5)

Hüsne kistrādur Țaşuñ tākına aş

Zülfüñi kim ola zencīruñ begüm (228/5)

Cāmi‘ -i hüsñüñi Țandīl-i ruħuñ tezyīn içün

‘Anberīn zencīr aşaldan zülfüñ ol Țandīl içün (249/3)

Leyli-i zülfiñi Țağ Cem boynına didiüm didi

‘Anberīn zencīr olur mı hīç bir mecnūn içün (255/6)

Çü zülfüñ sünbül-i cennetdür iy dōst

Aña müşg-i Hāta dimek hāṭadur (68/5)

4. niķāb (örtü, peçe).

Olıcağ zülfüñ yüzüñ üzre niķāb

Şan nihân oldı bulıtda āf-tāb (11/1)

Kaçan ki yüzüne zülfün niķāb olur şanuram

Felek yüzinde girür ‘ anberîn sehāba güneş (148/5)

5. leylī (gececi).

Cem’e leylī-i zülfün tolaşaldan

Firāk-ı ‘ışk-ıla mecnūn olupdur (62/5)

Āşiyān tatalı başumda hayāl-i zülf-i dōst

Leyli-i zülfinde dil Mecnūn gibi sevdāyidür (69/4)

Leyli-i zülfünü ger Cem boynına takmazsan āh

Derd-i ‘ışkuñla şehā Mecnun’dan mecnun olur (72/5)

Leyli zülfün girih-gīr eyle daķı dil boynına

Çünkü ol miskīni sen ‘ ışk-ıla mecnūn eyledün (180/4)

Boynuma taķ leyli zülfünü didüm

Güldi didi bu iġen mecnūn degül (194/2)

Leyli-i zülfünü taķ Cem boynına didiüm didi

‘ Anberîn zencīr olur mı hīç bir mecnūn içün (255/6)

6. kāfir.

Zülfün yüzüne karşı kıılır ‘ arızuñla kaşd

Ol kāfiri gör ġāret-i imān ider iy dōst (15/2)

Zülfinün ucını kesmiş haţtı kāfirdür velī

Baş koşup āhır o miskīni çıkarmış dīnden (243/3)

Zülfüne kāfir didüm döndügi-y-içün dīnden

Muşhaf-ı hüsnün gibi öniñde Qur‘ ān olmasa (284/2)

7. kāfir-kīş (dinsiz, kafir).

Kaţ‘ -ı zünnār itdi līkin nā-Müselmāndur henüz (126/3)

Zülf-i kāfir-kīşünü gör kim haţ-ı müşġinüne

8. küfr (küfür, kâfırlık sebebi).

Küfr-i zülfüñ kim cemālün üzre ƣaşd-ı dīn ider
Hey di ol bī-dīne kim ‘ālemde bed-āyīn ider (48/1)
Kākülün zünnārını boynına ƣakmıřdur göñül
Küfr-i zülfüñle dürüst ola diyü īmānumuz (132/2)
Dil ü cān şafhasında küfr-i zülfin
Ne deñlü küfr ise īmāna yazdum (222/8)
Zülf-i pür-çīnün var-iken müşg-i hoş-bū isteyü
Gey ƣatı dīvānedür her kim ki meyl-i çīn ider (48/2)

9. ejderha.

Geldükçe dile ƣayāl-i zülfün
Mūnis baña ejderhādur iy dōst (16/5)
Düşümde zülfünü gördüm diyü sevinmiş idüm
Gözüme ƣod görinen ejderhā-y-ımış iy dōst (17/3)
Cān ü dil cā tutdı zülfinde gözüm
Nice enīs oldı ejderhāya cān ü dil (196/4)
Hey ne sihr-engīzdur cādū gözün kim sihr-ile
Hā diyince zülfünü biñ başlu ejderhā ƣılur (66/3)

10. ’ömr (ömür).

Ümīd-i zülfüne tutmış-ıdum velī bildüm
O daƣı ‘ömr bigi bī-vefā-y-ımış iy dōst (17
Ümīdi zülfüne tutdum velī āh
O daƣı ‘ömr bigi bī-vefādur (68/6)

11. ömr-i dirāz (uzun ömürlü).

Zülfi ucın kesmege ƣasd eyledi dil-ber didüm
Kesme kim devri ƣamerde hoş-durur ‘ömr-i dirāz (124/2)

Añdukça ruḥ ü zülfini dir devr-i kamerde

İy Cem heves-i ‘ömr-i dirāz itme igende (188/5)

12. maḳṭa’ (bitiş, gazelin veya kasidenin son beyti).

Zülfini ḳaṭ’ ḳıldı kim bulına

‘Ömrümün inḳitā’ına maḳṭa’ (160/3)

13. bend (bağ).

Bend-i zülfünden gönül bulmaz necāt

Gör neye şaldı beni bu kā’ināt (23/1)

Cem düşüp bend-i zülfüne didi kim

Bu daḥı ṭālī’-i siyāhumdur (43/5)

Nicesi ḳurtarayın gönlümi ‘ışḳından anuñ

Çün zeneḥdānı vü zülfi bendü zindānum-durur (117/3)

Didüm bend urmağ ister cāna zülfün

Didi zülfüm anuñ’çun pür-ḥām olmuş (143/6)

Zülfünün bendine düşdi ḳurtıla mı diyü dil

Niçe kez şordum lebünden itmedi ḥal müşkilüm (214/3)

14. bend-i kemend (idamda boyna bağlanan halatı oluşturan ip).

Zülfünün bend-i kemendine giriftār ideli

Her gice derü ḡamuñdan Cem’i görseñ ne çeker (92/7)

15. bend-i belā (bela ipi).

Devr-i zülfünde ḳoma kim geze rüsvāy gönül

Bağla ol bend-i belā dāmına rüsvāyuñı gel (208/3)

16. esīr-i bend-i ‘ışḳ (aşk bağının esiri)

Belā dāmında dil mürḡin esīr-i bend-i ‘ışḳ eyler

Hemān zülfün hevāsına hevā-dār olmasun kimse (185/2)

17. sünbül.

Sünbülün bendini açdukça meşâm-ı ‘ âlemi

Pür ider bûy-ı vefâ in‘ âmı zülfünden senün (190/6)

Zülfün ol sünbül-durur kim âf-tâb üstindedür

Dışlerün ol lü’lü’ kim yakut-ı nâb üstindedür (75/1)

Birinün hâl-i ruğından lâlenün bağrında dağ

Birinün zülfiyle sünbül ‘ illet-i sevdâ çeker (115/12)

Gözüm yaşını zülfünde gören dir

Ne hoş düşmiş bu sünbül üzre jâle (299/5)

Sünbül-i cennet oldı çün zülfün

Aña müşg-i Hâfâ demek ne hâfâ (2/6)

18. ğam (gam, dert, keder).

La’lin isterseñ ğam-ı zülfini çek

Kim karañuda olur Āb-ı Hayât (23/2)

19. bürka’ (peçe, örtü).

Cem günin ğamla eyledün bî-nür

Hüsnüne zülfün olalı bürka’ (160/5)

20. tesbîh.

Cemâl câmi‘ ine kaşı olalı mihrâb

İki taraftan aşar zülfi ‘ anberîn tesbîh (31/3)

Dil zülfüne varmağa gözüñden üşenür kim

Şeb-revlik iden kişi ‘ asesden hâzer eyler (41/4)

21. şavlecân-ı müşg (mis kokulu çevgan).

Çapmağa mihr topını mehden bu zülfi gör

Meydân-ı hüsn içinde şalar şavlecân-ı müşg (183/3)

22. kemend (idam için boyna geçirilen yağlı kayış).

İreli ğamzeñ oğından cāna tîr

Dil kemend-i zülfüne oldu esîr (51/1)

Kemend-i zülfi cân avladuğınca

Ol âhû-çeşme kim olmaya naḥcîr (102/3)

Didüm zülfün kemendi pür-ḥām olmuş

Didi cânun anuñ'çun ḥurrem olmuş (143/1)

Kaşun olalı ḥüsnün-içün sāye-bān-ı müşg

Zülfün kemendi taḳdı aña rîsmān-ı müşg (183/1)

Kemend-i zülfünü her-dem ḳo āşikār olsun

Ki cân ü dil anı görüp aña şikār olsun (238/1)

23. biñ başlu ejdehā (bin başlı ejderha).

Hey ne siḥr-engîzdur cādū gözün kim siḥr-ile

Hā diyince zülfünü biñ başlu ejdehā ḳılur (66/3)

24. mār (yılan).

Ṭıfl-ı dil zülfünle oynar dem-be-dem

Nice üşenmez eline mār olur (96/1)

Müjem eyler gözümde zülfünü naḳş

Şanasın ḳıl ḳalemle mār yazar (108/7)

Zülfün aṅsam zehr olur mār aḡzuma

Büse tiryākin şun iy yār aḡzuma (187/1)

25. ṭāvūs.

Zülfünün ṭāvüsünü gül-zār-ı ḥüsnünde gören

Dir şanasıñṭüti-i Bāḡ-ı İrem gül-şendedür (98/2)

26. mıştar.

Ḥüsni risālesine mehi mıştar idinür

Zülfin ḳaçan ki mihr-i ruḥı üzre ṭaḡıdur (104/3)

27. müşg (misk).

Zülf-i müşgînüñ yaqaldan âteş-i hüsniñde ‘üd
Âlemüñ etrâfını başdan başa müşgîn ider (48/5)
Ger Hatâ’ya ilede zülfi kohusını sabâ
Müşgi şermende idüp mülk-i Hotan’dan çıkarur (74/4)
Zülfini eyle nihân ağladuğumca şanemâ
Müşge bārân irişecek bulur elbette hâlel (193/5)

28. müşg-büy (misk kokulu).

Bu zülf-i müşg-büyüña baş koşalı gönül
Bū kaldı bizde kalmadı şabr u qarârumuz (120/2)

29. müşg-i siyeh rîsmân (misk kokulu ip).

Cem gönlinüñ harîmine zülf ü ruḥunla gel
Kandîl-i mâhı müşg-i siyeh rîsmâna as (152/5)
Gör nice aşdı zülf ü ruḥun bezm-i hüsniñe
Kandîl-i mâhı müşg-i siyeh-rismân-ıla (189/5)

30. müşgîn dâl (misk kokulu dal).

Kametüm cevriñle lâm olduğına dâl olmağa
Levh-i sîmîn üzre zülfüñ yazdı müşgîn dâllar (97/8)

31. müşg-i siyeh rîsmân (misk kokulu ip).

Cem gönlinüñ harîmine zülf ü ruḥunla gel
Kandîl-i mâhı müşg-i siyeh rîsmâna as (152/5)
Gör nice aşdı zülf ü ruḥun bezm-i hüsniñe
Kandîl-i mâhı müşg-i siyeh-rismân-ıla (189/5)

32. müşg-i Çin (Çin miski).

Bî-ḥatâ zülf-i şâmı çözse girih
Bū bağıslaya müşg-i Çin’e bu gün (251/2)

33. müşgîn resen (güzel kokulu ip).

Can virür aşılmağa sevdā-y-ıla Cem kim

Tek boynına zülfüñ gibi müşgîn resen olsun (258/5)

34. şeb (gece).

Ay yüzin bedri şeb-i zülfiñi pür-nür eylemiş

Cām-ı la' lüñ dir ki gelsün seyr-i meh-tāb isteyen (254/5)

35. şeb-reng (gece renkli, karanlık)

Zülf-i şeb-rengüñle pinhān itme yüzüñ çün olur

Āf-tābuñ nūrı hüsnüñ pertevinden muḳtebes (135/3)

36. ūd (odun).

Ruḥ ü zülfüñ dil ü cān micmerinde

Birisi ūd olupdur biri āteş (144/3)

37. rīsmān (ip, halat).

Dil işigüñde zülfüñe dīvāne olalı

Ger rīsmānı görür ise āsmān şanur (85/3)

Tīrūñe sīnem nişān olmağa ḳurbān olduḡum

Ḳaşlaruñ yayına zülfüñ rīsmānı taḳdı zih (282/4)

38. şikār (av).

Hümā-yı perçemüñ dā'im gönül şaydına ḳasd eyler

Ne lāzım anı şayd itmek olupdur çün şikār-ı zülf (166/5)

39. aşiyān-ı müşg (misk kokulu yuva).

Ṭāvus-ı ḳuds olmasa zülfüñ olur mıdı

Müşgîn ḥaṭuñdan anun-ıçun āşiyān-ı müşg (183/4)

40. çevgān (cirit, değnek).

Cem bigi çevgān-ı zülfüñ yādına baş oynayup

Cān ü dil naḳdın tamāmet ben nişār itsem gerek (184/9)

41. şām (akşam).

Çîn-i zülfüñ Mısr-ı hüsnüñe Haṭā müşgi yiter

Tek şabā çözsün göreler şām-ı zülfüñden senüñ (190/3)

Çün bilinmez zülf-i pür-çîni neden müşgîn imiş

Müşg-i Çîn'dür diyü zülfi kıl ü kıl itmek neden (232/3)

42. perde-i Beytü'l- Harām (Beytül Haram örtüsü).

Vaşle-i rahmet umar zînet tırâzına müdām

Perde-i Beytü'l- Harām ihrāmı zülfüñden senüñ (190/4)

43. Ka'be örtüsü.

Üstine zülfüñ aşmaz idi Ka'be örtüsin

Cāmi' yüzünde olmasa mihrāb-ı cān kaşuñ (191/2)

44. Çîn.

Dilā zülfinde hüsnin temāşā

Ki Çîn içre nigār-istāna girdüñ (192/8)

45. kullāb (kanca, çengel).

Zülfünüñ kullābını taḳma göñül boynına kim

Kendü varır kūyuña kullāb aña ḥācet degül (200/3)

46. tül-ı emel (doyumsuz hırs).

Ruḥuñda şolki ser-i zülfüñe uzadur el

Çeker bu devr-i kamerde hemîşe tül-ı emel (204/1)

47. teselsül (silsile).

Ruḥuñla zülfüñ añıldukça olsa n'ola nizā'

Añılsa devr-i teselsül olur arada cedel (204/3)

48. şāh-bāz (doğan kuşu).

Şāh-bāz-ı zülfüñe şayd olalı tīhu-yı dil

Mürg-i devlet-aşiyān her-dem şikārumdur benüm (221/4)

49. lām (harf).

Yazdı add ü zülfü dehānuñ senüñ

Muşhaf-ı hüsnüñe elif lām mīm (223/2)

Lām-ı zülfüñ ‘ışķına Cem hod elifden toğrıdur

aşlaruñ nūnı gibi addini dāl itmek neden (232/9)

50. gice (gece).

Güneş gice irişüpdür diyü tutar kenāra yüz

Tecellī kılsa gün yüzüñ eger zülfüñ kenārından (231/6)

Muķīm olsa n’ola zülfüñde gönüm

Gice her yir serāyıdur ğarībüñ (181/2)

51. hicr gecesi.

Aç yüzüñi hicrüm gicesi tā seher olsun

Çöz zülfiñi dil gül-şen-i pür-müşg-i ter olsun (256/1)

52. maşşer.

Maşşer-i zülfinde ser-gerdān idersin gönümü

Beñzer iy haţţ-ı siyeh kim na‘ me-i a‘ mālsin (245/3)

Maşşer-i zülfüñde haţtuñdan siyāh olur günüm

Her günāhum yazılırsa nāme-i a‘ mālūme (281/3)

53. ‘anberīn çengāl (misk kokulu çengel).

Düzd-i dil aşılmağa iy zülf-i pür-çīn dem-be-dem

Çīn ü Māçīn’de düzilmiş ‘anberīn çengālsin (245/4)

54. eyş-i Habeş (Habeş askeri).

Şaldı ħabs-ı külāha zülfini

Girdi ceyš-i Habeş kemīne bu gün (251/8)

Zülfı altında haţ-ı nev-reste kim şaf bağlamış

Şanasın ceyš-i Habeş’dür kim tırur şeb-ĥūn içün (255/2)

55. zülf-i zer (altın zülf).

İder zülf-i zer endüdün kaşı tākına zer zencīr

Ki ya‘ nī hūsne kisrāyam nişān uş Tāk-ı Kisrā’dan (252/5)

56. dām (ağ, tuzak).

Zülfüñe gönül düşdi görüp görüp hāl-i siyāhuñ

Dil mürğini dāma düşüren dāne midür bu (260/3)

Dām-ı zülfinüñ hayālin çün gönülde bağladum

Ben hümā-yı vaşluñıbir gün şikār itsem gerek (184/5)

Bir dahı ‘ışkuñ hevāsına heves kılmaya Cem

İy şanem ger kırtılursa dām-ı zülfüñden senüñ (190/7)

Hüsünüñ sayyādı dil mürğine raḥm eylemeyüp

Beñlerüñden dāne saçup zülfüñi eyler duzāğ (164/4)

57. nāfe-i Tatar (Tatar miski).

Zülfüñ koma kim hem-ser ola bād-ı şabāya

Virmek yile ol nāfe-i Tatar’ı sebeb ne (279/6)

58. zünnār (ip, hristiyan dini liderlerin bellerine bağladıkları siyah renkli

örme ip, papaz kuşağı).

Leblerüñe zülfüñ irdükçe kı kim yüz süreyin

Zer-nişān olsa yaraşur la‘l ile zünnārda (280/3)

N’ola Cem zünnār-ı zülfüñ bağlanursa iy şanem

Kākülüñ küfri çü imāna olupdur müştebih (282/5)

zülfeyn (Far.):

1. leyl (gece).

Bir ben degülem leyli-i zülfeynüñe mecnün

Zülfüñ nice ‘aқılları mecnün ider iy dōst (14/2)

Tagıtmış leyli-i zülfeynini evrāk-ı gül üzre

Bu Cem bī-çāre miskīni ki Mecnün ide Leylā’dan (252/6)

2. dām (ağ, tuzak).

Oldı zülfeyni dām-ı zıllı hü mā

Gören eydür ki dām-ı zıllı hü mā (2/1)

3. duzağ (cehennem).

Görüp zülfeynüñi dil düşdi ağa

Şehā raḥm eyle tolaşdı duzağa (265/1)

4. semender.

‘İzāruñ nārı olmazdı maḳāmı

Eger zülfeynüñ olmasa semender (110/3)

5. dāl (dal harfi).

Birinüñ zülfeyni tāk-ı devlet için ‘ ayn-ı dāl

Birinüñ ḥāk-i rehi ‘ izzet nişānında eşer (115/13)

zūlfüñ ṭāvūsı (Far.): ṭūṭi-i Bāğ-ı İrem (cennet bağının papağanı).

Zūlfüñüñ ṭāvūsını gül-zār-ı ḥüsnünde gören

Dir şanasıñ ṭūṭi-i Bāğ-ı İrem gül-şendedür (98/2)

zūlfüñ ḥalkası (Ar.): Hz. Meryem kucağı.

Lebüñ ḥālını zūlfüñ ḥalkası çekmiş kenārına

Şanasın ṭıfl-iken ‘ İ sā yatur Meryem kucağında (186/2)

zūlfüñ kemend (Ar. Far.):

1. zünnār (papaz kuşağı).

Çıkduğı’çun dīnden kāfir dimezdüm ḥaṭṭuñā

‘ Anberīn zūlfüñ kemendi aña zünnār olmasa (298/3)

2. bağ.

Budur du‘ āsı ‘ ālem içinde Cem‘ ün müdām

Zūlfüñ kemendi boynına her laḥza bağ ola (296/5)

zūlfüñ müca’ad (Ar.): resen (ip).

Boynuma tağaldan resen ol zülf-i müca‘ad

Mihrāb-ı kaşuñ oldı baña Ka‘be vü ma‘bed (34/1)

zülf-i ‘anberīn (Far. Ar.): niķāb (örtü, peçe).

Ne kıldum iy şiken-i zülf-i ‘anberīn saña kim

Arada māni‘ olup yüzine niķāb olasın (240/3)

zülf-i ‘anber-bū (Far. Ar.): dāl (dal harfı).

Ķāmetüm lām olduğına bu siyeh bahtumdan āh

Ķalūme iy zülf-i ‘anber-bū hemīn sen dālsin (245/2)

zülf-i girih-gīr (Far.): zincir.

Yār şol zülf-i girih-gīrini zencir eylemiş

Ya‘ni ben dīvānesin tutmağa tedbīr eylemiş (141/1)

zülf-i müşgīn (Far.): dükān-ı müşg (misk dükkanı).

Dir gören bu zülf-i müşgīni ruḥ-ı dīl-dārda

Hoş dükān-ı müşg açılmış gūşe-i gül-zārda (280/1)

zülf-i perīşān (Far.):

1. bela tuzağı.

Çünkü her zülf-i perīşāna düşer şāne gibi

Cem’i bu dām-ı belādan nice kırtara göñül (198/7)

2. bend (bağ).

Boynuma bend uran ol zülf-i perīşāndur henüz

Ol sebebdan derd ü ģamla dīl perīşāndur henüz (126/1)

3. mār (yılan).

Maḥrem olduñsa eger zülf-i perīşāna göñül

Ķam yime hīç yūri göz göre var mārā yapış (150/4)

4. dām-ı bela (bela tuzağı).

Çünkü her zülf-i perīşāna düşer şāne gibi

Cem'i bu dām-ı belādan nice kırtara göñöl (198/7)

zūlf-i siyāh (Far.):

1. kāfer (kafir).

Koma kim zūlf-i siyāhuñı çeke hāl-i ruḥuñ

Çünkü 'abbāsi 'alemdür anı kāfer mi çeker (88/3)

İmāna da'vet eyleme zūlf-i siyāhuñı

Baş vire dīne gelmeye kāfir degül midür (105/2)

2. fitne-i āḥir-zemān (ahir zaman fitnesi).

İgen yüz virme ol zūlf- i siyāha

Ki iy cān fitne-i āḥir-zemāndur (91/6)

3. zencīr-i girih-gīr (düğümlenmiş zincire yakalanan).

Zencīr-i girih-gīri çü bu zūlf-i siyehdür

Bend eyle Cem'üñ boynına dīvāne gerekse (270/6)

zūlf-i siyeh-pūş (Far.): Ḥaṭā mülkine şāh (Çin mülkünün şahı).

Birinüñ zūlf-i siyeh-pūşı Ḥaṭā mülkine şāh

Birinüñ hāl-i ruḥı sulṭān-ı Hind-istān geçer (115/11)

zūlf-i semen-sā (Far.): ḥulle-i sündüs (ipek kumaştan yapılmış elbise).

Bir ḥulle-i sündüs midür ol zūlf-i semen-sā

Kim atlas-ı nesrinden añā āster olmuş (149/4)

zūnnār (Ar.): pervāne (pervane böceği, ateş böceği, kelebek).

Pervāne gibi cān yaqar zūnnār 'ışkuña

Ancak bu işi şanma ki pervāneden gelür (59/4)

SONUÇ

15. yüzyıl şehzade şairlerinden olan Cem Sultan, ağabeyi ile olan taht mücadelesi nihayetinde esir hayatına mahkum edildiği süreci, şiirlerinin zenginleştiği ve olgunlaştığı dönem olarak değerlendirmek mümkündür. Esir hayatı içinde değişik coğrafyalarda bulunan ve özellikle kasidelerinde bu esaret yıllarını derinlemesine ele alan Cem Sultan, sade ve anlaşılır dili ile dikkat çekmiştir. Sehi bey, Aşık Paşa ve Latifi gibi tezkire müellifleri onun şiirlerinde kullandığı dili ve eserleri hakkında oldukça müspet değerlendirmeler yapmıştır.

Cem Sultan gazellerinde, divan şiiri geleneği içinde yer alan benzetme unsurlarına yer vermiştir. Özellikle sevgileye ait tasvirler içerisinde divan şiiri geleneği içinde hemen hemen bütün teşbihleri ve mazmunları kullanmıştır.

Bu doğrultuda değerlendirdiğimiz Türkçe Divanı'nda yer alan 348 gazelde kullandığı üslup dönemine göre oldukça duru ve anlaşılır bir yapıda olduğu görülmüştür. İncelenen gazelerde Cem Sultan'ın mufassal teşbih kullanmadığı ve bununla birlikte teşbihlerde çokça terkiplerden yararlandığı tespit edilmiştir.

Ele alınan bazı gazelerde ise Cem Sultan, esaret yıllarının bir terennümü olacak ki “meydan”, “pazar”, “umman”, “bahr”, “nehir”, “cûy”, “dağ”, “yol” gibi mekan bağlamındaki teşbih unsurlarını tercih ettiği görülmüştür.

Cem Sultan'ın gazellerinde yer alan teşbihleri farklı kılan en önemli unsur benzetme unsurlarının genellikle ikili veya üçlü terkiplerden oluşmasıdır. Bunlardan en çok dikkat çeken müşebbeh (benzeyen) unsuru olarak kullanılan uzun terkiplere bakıldığında “āyine-i gītī-nümā”, “çerāğ-ı pertev-i hūsn”, “esīr-i gam-ı hicran”, “firāz-ı arş-ı a'zam”, “haṭ-ı nev-reste”, “ḥayāl-i ḥat-ı sebz”, “kākül-i pür-çīn”, “zūlf-i ‘anber-bū” örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte “ḥaste vü dil-dāde vü gam-gīn (gönlünü

vermiş gamlı hasta)” gibi uzun müşebbehün-bih (benzetilen) unsurların da çokça kullanıldığı tespit edilmiştir.

Cem Sultan gazellerinde divan şiirinin olağan akışı içindeki teşbih geleneğine bağlı kalırken özgün benzetilen unsurları da oluşturmuştur. Özellikle âşığı benzettiği unsurlar arasında mecnun, deli, divane, fakir, hasta gibi en temel geleneksel teşbih unsurlarını kullanırken “kuyuñ iti” ve “titreyen yaprak” şeklinde de özgün benzetme unsurlarını kullanmıştır. Bununla birlikte Cem Sultan, gazellerinde teşbih unsurlarını oluştururken gelenekte yer alan kalıpsal ifadelerin dışına çıktığı da görülmektedir. Örnek olarak “sevgilinin yürüdüğü yoldaki toz” gibi kalıpsal ifadeleri tercih etmek yerine “kuyuñ iti izi tozu (sevgilinin köyünün iti ve tozu)” gibi özgün ifadeleri kullanmayı tercih ettiği tespit edilmiştir.

Cem Sultan’ın gazellerinde divan şiiri geleneğinin dışında kullanılan diğer bir teşbih unsuru ise rakip bağlamında dikkat çekmiştir. “hâr (diken)” mazmunu ile karşılanan rakip, “balin (yastık)”e benzetilmesi yönüyle geleneğin dışında bir kullanım olduğu tespit edilmiştir. Teşbih unsurları içinde sevgiliyi âşıktan ayıran “diken” daima kötülenecek ve lanet edilecek engelleyicilik yönüyle ele alınmıştır. Fakat Cem Sultan’ın kullanımında bir engelleyicilikten farklı olarak kullanıldığı görülmüştür.

Hüsn kelimesinin “Rum (Anadolu)”a benzetilmesi; giryân’ın “ibrîşim ü müşgîn midâd (ipek iplik ve güzel kokulu mürekkep)”a benzetilmesi; âşığın “bûlbûl bigi (bûlbûl beyi)”e benzetilmesi yine bu özgün teşbih kullanımları arasında yer almıştır.

Gazellerde dikkat çeken en zengin teşbih kullanımı sevgilinin saç üzerine kullanıldığı görülmüştür. Özellikle işlevsellik bağlamında hayatın her safhasından teşbih unsurlarının tercih edildiği dikkat çekmiştir. “Saç”, “zülf” ve “perçem” kelimeleri etrafında işlevsel olarak teşbih kullanımına bakıldığında eşya bağlamında “kâbe örtüsü”,

“tespih”, “değerli ipek”, “mıstar”, “yüz örtüsü”, “oyun değneği”; koku bağlamında “misk”, “müşg”, “müşg-i aşıyan”; renk bağlamında “şam”, “şeb”, “leyl”, “siyah”; tabiat bağlamında “yılan”, “ejderha”, “doğan”, “sümbül”, “bulut”, “tavus tüyü”; bağlayılık bağlamında “bend”, “kemend”, “resen”, “risman”, “teselsül”, “zencir”, “zünnar”; meslek bağlamında “asker”, “habeş askeri”, “avcı”, mitolojik bağlamda “hüma”; mekan bağlamında ise “masher”, “hapis” ve “beytü’l-haram” gibi benzetmelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Cem Sultan, gazellerindeki anlam dünyası düzgün ve anlaşılır bir biçimde divan şiirinin tipik geleneğini oluşturacak biçimde dile getirmiştir. Gazelerde kimi zaman divan şiirinin geleneği içinde gelişen kalıplaşmış ifadeler yer alırken, kimi zaman da geleneğin dışında oldukça özgün teşbihlere yer verilmiştir. Yaşam mevhmununun her safhasını şiirlerinde kullanan Cem Sultan, etrafındaki Cem Şairleri’nin de etkisiyle geniş bir kültür ve sanat çevresine hakim olduğu ve bu doğrultuda şiirlerinde zengin bir anlam dünyasına sahip olduğu tespit edilmiştir. Mutasavvıf bir şair olmadığı halde Cem Sultan, gazellerinde birçok teolojik unsuru da başarılı bir şekilde kullandığı görülmüştür. Özellikle geleneğe bağlı olarak çokça “mim”, “nun”, “sad”, “vav”, “elif” ve “lam” gibi harf mazmunlarını kullandığı tespit edilmiştir. Yine dini unsurlar bağlamında kullandığı özgün teşbihler arasında da Nur Suresi ve Dehhan Suresi’ni kullandığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak bu tez çalışması ile belagatta teşbihin yeri, Cem Sultan’ın hayatı, eserleri ve edebi şahsiyeti ele alınmış. Cem Sultan’ın gazellerinde yer alan teşbihler, tematik unsurlara göre değerlendirilip tasnif edilmiş. Çalışmamızın asıl bölümü olan sözlük kısmında ise şu metodoloji izlenmiştir:

- a) Divân’daki gazelerde yer alan teşbihlerin tespit edilip elektronik ortamda deşifre edilmesi,

- b) Tespit edilen teŖbihlerin benzeyen ve benzetilen olarak değerlendirilmesi ve teŖbihi oluŖturan kelimelerin kökenlerinin tespit edilmesi,
- c) Tespit edilen teŖbih unsurlarının Eski Türk Edebiyatı içindeki yeri hakkında değerlendirmelerin belirtilmesi,
- d) TeŖbihlerin alfabetik sraya göre sıralanarak ilgili teŖbih unsurlarının TrkeleŖtirilmesi.

KAYNAKLAR

Ahmed Cevdet Paşa, Belâgat-i Osmâniyye, Şirket-iMürettibiye Matbaası, İstanbul 1323.

Ahmed Reşid (Rey), Nazariyyât-ı Edebiyye, İstanbul 1328.

Ak, Mahmut ve Akalan, Kürşat (2011). *Cem Sultan*. İstanbul: Park Kitap Yayınları.

Ankaravi, İsmâîl Rusûhî, Miftâh-Ül-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1284.

Akçınar, Seher (2017). Melayê Cizîrî Dîvan'ında Zülûf Sembolünün Tahlili. *Mukaddime Dergisi*, 8(3), 133- 152.

Aynur, Hatice (2014). Cem Şairleri. *İlmi Araştırmalar Dergisi*(9), 33-43.

Batıslam, Hanife D. (2002). Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları Hümâ, Anka ve Simurg. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 185-208.

Batıslam, Hanife D. (2006). Mesihî Divanı'nda Yer Alan Ölüm ve Ölümle İlgili Unsurlar. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 12(46), 85-96.

Batıslam, Hanife D. (2013). Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü Ve Ölüm. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, IX(XXXIV), 186-199.

Batıslam, Hanife D. (2013). Divan Şiirinde Rakip ve Leyla Hanım'ın Rakip Gazeli. *Turkish Studies Dergisi*, 8(13), 21-35.

Bilgegil, Mehmet K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Bolelli, Nusrettin (2006). *Belâgat (Beyân, Meânî, Bedî' İlimleri-Arap Edebiyatı)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Chevrier, Jean- Marie (2005). *Cem Sultan Bir Osmanlı Prensini Trajik Öyküsü*. (İ. Akın, Çev.): İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Coşkun, Menderes (2007). Sözü'n Büyüsü Edebî Sanatlar, İstanbul: Dergah Yayınları.

Çavuşoğlu, Mehmed (2006). Rakîb. *Divanlar Arasında* (s. 67-71). içinde İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Âşık Çelebi, (2018). *Meşâ'irü's-Şu'arâ*. (F. Kılıç, Dü.): Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Değirmençay, Veyis (2011). Teşbih. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s. 556-557.

Develioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, İstanbul: Aydın Kitapevi.

Durmuş, İsmail (2011). Teşbih. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s. 553-556.

Engin, Sedat (2006). Cem Sultan'ın Türkçe Divânı'nın Tahlili, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Ersoylu, İ. Halil. (2013). *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*. Ankara: Türk dil Kurumu Yayınları.

Freely, John (2005). *Cem Sultan, Rönesans Avrupası'nda Tutsak Bir Şehzade*. (P. Özgören, Çev.): İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hakverdioğlu, Metin (2016). Sevgili Neden Servi Boyludur? *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 215 – 230.

Horata, Osman (2000). Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi. *Bilgi (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*(15), 91-109.

İnce, Özdemir (2002). *Yazınsal Söylem Üzerine*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kağan, Hakan (2010). *Cem Tahtına Kavuşamayan İmparator*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kanar, Mehmet (2016). *Çözümlü Osmanlı Türkçesi Metinleri*. İstanbul: Say Sayınları.

Karaköse, Saadet (2010). Divan Şiiri Sevgili Tipindeki Abartıların Simgesel Boyutuna Birkaç Örnek. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 176- 187.

Kaya, Doğan (2000). Divan Şiiri Ve XIX. Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasviri. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları* (s. 243-266). içinde İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Kut, Günay (1993). Cem Sultan. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 7, s. 284-286.

Lâtîfî (2018). *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*. (R. Canım, Dü.): Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Mehmed Rifat, Mecâmiü'l-Edeb, İstanbul 1308, c. III.

Mermer, Ahmet (1997). *Karamanlı Aynî ve Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mert, Timuçin (2006). *Cem Sultan*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Oflazoğlu, Ahmet Turan (2010). *Cem Sultan*. İstanbul: İz Yayınları.

Okur, Münevver (1992). *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Olgun, Tahir El-Mevlevî, Edebiyat Lügati, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Recâizâde Mahmud Ekrem, Ta'lîm-i Edebiyyât, Mihran Matbaası, İstanbul 1299.

Onay, Ahmet Talat (2007). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Klasik Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı* . (C. Kurnaz, Dü.): İstanbul: H Yayınları.

Pala, İskender (2011). *Ansiklopedik Divan Şiirleri Ansiklopedisi*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Sarıkaya, Meliha Yıldırım (2011). Teşbih. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 40, 557- 558.

Sami, Şemseddin (2004). *Kamus-i Türki*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Sehi Bey (2017). *Heşt Bihişt*. (H. İpekten, G. Kut, M. İsen, H. Ayan, & T. Karabey, Dü) Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Şakiroğlu, Mahmut H. (1993). Cem Sultan. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 7, 283-284.

Şentürk, Ahmet Atilla (2009). *Osmanlı Şiir Antolojisi*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet (2007). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanyıldız, Ahmet (2009). Sevgilide Güzellik Unsuru Olarak Saç. *Turkish Studies Dergisi*, 4(2), 943-960.

Tarlan, Ali Nihat (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1983). *Osmanlı Tarihi* (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yıldırım, Ali ((2009).). Mesihî Divanı’nda Rakibe Yönelik Sövgü Ve Beddua. E. G. Naskali içinde, *Lânet Kitabı* (s. 375-388). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Yıldız, Ayşe (2017). Sevgilinin Boyunun Benzetilenleri Bağlamında Nârvenî Yeniden Düşünmek . *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 3(1), 330- 336.

Yılmaz, Muammer (2011). *Cem Sultan*. Ankara: Ötüken Yayınları.

ÖZET

Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın Gazellerinin Teşbih Sözlüğü konulu bu tez çalışması, giriş, sonuç ve sözlük dizini haricinde “Cem Sultan”, “Cem Sultan Divanı'ndaki Gazelerde Yer Alan Teşbih Unsurları” ve “Cem Sultan Divanı'nın Gazellerinin Teşbih Sözlüğü” olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Tezin giriş bölümünde “Belagatte Teşbihe Genel Bakış” konusu değerlendirilmiştir. Bu bölümde teşbihin tanımı, işlevi, belagattaki yeri ve Eski Türk Edebiyatı'ndaki yeri ifade edilmiştir.

Birinci bölüm olan “Cem Sultan” başlığı altında Cem Sultan'ın hayatı, eserleri ve edebi şahsiyeti üzerinde durulmuştur. Cem Sultan'ın siyasi hayatı, kardeşi ile olan taht mücadelelerine yer verilmiştir. Sehi Bey, Latifi ve Aşık Paşa gibi şahsiyetlerin tezkirelerinde Cem Sultan'ın şairliği hakkındaki bilgilere yer verilerek eserleri hakkında değerlendirmeler yer almıştır.

Tezin “Cem Sultanın Gazelerinde Yer Alan Teşbih Unsurları” başlıklı ikinci bölümünde ise sırasıyla tabiat unsurları, sevgiliye ait unsurlar, Cem Sultan'a ait unsurlar, kozmik unsurlar, soyut unsurlar, eşya unsurları, mekan unsurları, şahıs unsurları ve bu tasniflerin dışında kalan diğer unsurlardan meydana gelen (müşebbeh ve müşebbehün-bihlerin yer aldığı) tablo oluşturulmuştur.

Üçüncü bölüm olan “Cem Sultan Divanı'nın Gazellerinin Teşbih Sözlüğü” başlığı altında ise gazelerde tespit ettiğimiz teşbihler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. Bu sıralama yapılırken benzeyen unsurunun kökeni ve benzetilen unsurların günümüz Türkçe karşılıkları verilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise Cem Sultan'ın gazellerindeki teşbihleri farklı kılan temel unsurlar analiz edilerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Bütün bunlara ek olarak

“Teşbih Dizini” başlığı altında benzeyen (müşebbeh) kelimeler üzerinden oluşturulan dizin listesi yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Cem Sultan, Teşbih, Cem Sultan Divanı, Teşbih Sözlüğü.

ABSTRACT

This thesis study of Cem Sultan's dictionary of analogies of Turkish ghazals, except for the introduction, conclusions and dictionary indexes, “Cem Sultan”, “An Overview of Thematic Elements in Cem Sultan Divan in the Context of Analogy” and it consists of three main sections, the dictionary of analogy of the Ghazals of Cem Sultan Divan.

In the introductory part of the thesis, an overview of analogy is discussed. In this section, the definition, function, place of rhetoric and place in classical Turkish literature are explained.

In the first chapter, Cem Sultan's life, works and literary personality are emphasized. Cem Sultan's political life, his struggles with his brother. Sehi Bey, Latifi and Aşık Pasha, as well as information about poetry in the tezkires of personalities were included in the evaluations about his work.

In the second part of the thesis titled Genel An Overview of Thematic Elements in Cem Sultan Divan in the Context of Analogy, natural elements, lover's elements, theological and mythological elements are examined respectively. These examinations were evaluated on the basis of analogy. Also, in the context of analogy, patient-doctor, illness-healing, worry-cure, lover-rival conflicts in ghazals were discussed.

In the third chapter, the dictionary of analogy of the Ghazals of Cem Sultan Divan, the analogies we have found in the gazels are listed in alphabetical order. In this ranking, the origin of the resembling element and the Turkish equivalents of the simulated elements are given. The use of these metaphors in Classical Turkish Literature has been evaluated in general and every couplet has been tried to be conveyed in today's Turkish.

In the conclusion part of the study, the basic elements that differentiate the analogies in Cem Sultan's ghazals are analyzed and inferences are made. In addition to these, a list of indexes based on similar words is included under the heading of Simulation Index.

Key Words: Cem Sultan, Comparison, Cem Sultan Court, Comparison Dictionary.

TEŞBİH DİZİNİ

- ‘
‘Akd-i zülf (Ar. Far.), 17, 56
‘Anber (Ar.), 46, 57
‘Andelib (Ar.), 14, 57
‘ar’ar (Ar.), 14, 57
‘arş (Ar.), 41, 58
‘aşık (Ar.), 37, 58
‘ışk (Ar.), 25, 141
‘ışkuñ kemeri (Ar. Far.), 45, 143
‘izār (Ar.), 16, 51, 145, 171
‘ömr, ömür (Ar.), 45, 178
‘ud (Ar.), 16, 202
- A**
- āb (Far.), 49, 131
āftāb-ı hüsn (Ar. Far.), 17
ağız (T.):, 17, 54
ağla- fiil (T.), 36, 54
Ağyār (Ar.), 42
Āh (Far.), 36, 55
Āhū göz (Far. T.), 17, 56
Aln, alın (T.), 17, 57
ārız (Ar.), 17, 57, 58
āsitan (Far.), 48, 58
- āteş (Far.), 14, 18, 59
ay (T.), 41, 59
āyine (Far.), 46, 60
āyine-i gītī-nümā (Far.), 46, 60
- B**
- bād (Far.), 14, 60
bād-ı hazān (Far.), 14, 60
bağ (Far.), 14, 60
bağr-bağır (T.), 37, 60
baht (Far.), 42, 60
bālīn (Far.), 46, 61
beden (Ar.), 61
Beg (T.), 18, 61
bel, bel, bil (T.), 18, 61
belā (Ar.), 43, 62
beñ (T.), 18, 64
ben / şahıs zamiri (T.), 37, 63
bend (Far.), 18, 65, 66
Bende (Far.), 50, 66
benefşe (Far.), 14, 66
berg (Far.), 14
beyt (Ar.), 50, 66

boy (T.), 18, 66

Būse (Far.), 18, 66, 67

Büstān, bostan (Far.), 14

C

cām (Far.), 46, 67

cāme hūniñ (Far.), 46, 67

cefā-yı zūlf-i müşgīn (Far.), 18, 76

cem (Ar.), 18, 38, 70, 71, 73, 74

Cem gönli (Far. T.), 74, 75

cemāl (Ar.), 172

cevr ü ğam (Far.), 43, 76

cevr, cefā, 43, 75

ciger (Far.), 38

Ç

çāh, çeh (Far.), 14, 50, 77

çarh (Far.), 41, 77

çarh-ı muallak (Far.), 41

çehre (Far.), 19, 78

çerāğ-ı pertev-i hüsn (Far.), 46, 78

çeşm (Far.), 19, 78

çeşme (Far.), 15, 80

çin (Far.), 15, 50

D

dāğ (Far.), 15, 80

dāğ-ı ‘ışk (Far. Ar.), 15, 43, 81

dāğ-ı ğam (Far.), 15

dāğ-ı hasret (Far. Ar.), 15, 43, 81

dehān, dehen (Far.), 81

dīde (Far.), 19, 83

dīl (Far.), 19, 38, 39, 83, 86, 87, 91,
130

diş, dendan (T.), 20, 82, 92

dōst (Far.), 49, 93

duhan, dud (Ar.), 15, 43, 93

E

ebrū (Far.), 20, 94

ecel (Ar.), 43, 95

ehl-i ĩman (Ar.), 49, 95

envār-ı cemal (Ar.), 50, 95

esīr-i ğam-ı hicran (Ar. Far.):, 43, 95

eşk (Far.), 20, 95, 96, 97

F

fem (Ar.), 20, 97

figān (Far.), 43, 98

fīrāk (Ar.), 43, 46, 98, 204

fīrāz-ı arş-ı a’zam (Far. Ar.), 50, 99

fūrkat (Far.), 43, 99

G

ğabğab (Ar.):, 20, 99
gam (Ar.), 28, 44, 50, 52, 67, 68, 99,
100, 103, 169, 176, 188
gamze (Ar.), 21, 103
giryān (Far.), 21, 109
gonce (Far.), 15, 109
göñül (T.), 21, 39, 110
göz (T.), 113, 114
gözyaşı (T.), 40, 50, 82, 115, 216
ğubār (Ar.):, 116
gūşe-i meyhāne (Far.), 48, 119
gül (Far.), 15, 116, 118
gülmek, fiil (T.), 50, 119
güneş (T.), 22, 41, 52, 118, 122, 123,
175

H

habib (Ar.), 49, 119
hacı (Ar.), 49, 119
had (Ar.), 50, 120
hāk-i pāy (Far. T.), 51, 120
hāk-i reh (Far.):, 51, 120
hāk-i reh-i pāy, 51, 120
hāl (Far.), 24, 120, 122, 130
hār (Far.), 15, 45, 46, 123, 177

hasret (Ar.):, 44, 124
haṭ-ı nev-reste (Far.), 23, 129
haṭṭ-ı reyḥān (Far.), 23, 129
haṭṭ-ı siyeh (Far.), 23, 24, 129, 130
haṭṭ-ı siyeh-pūş(Far.), 24, 130
haṭṭ-ı yār (Far.), 24, 130
hayāl (Ar.), 44, 130
hayāl-i haṭ-ı sebz (Ar. Far.), 44, 131
hayāl-i leb (Ar.), 44, 131
hevā (Ar.), 44, 131
hırka-i ʿışk (Ar.), 46, 131
hicāb (Ar.), 132
hicr, hicran (Ar.), 45, 132
hicre, hicret (Ar.), 51, 132
hotan (Far.), 51, 132
hūb (Far.), 45, 133
hūn (Far.), 51, 133
hūn-ı dīde (Far.), 51
hurşīd (Fars.), 42, 49, 134
hüsn (Ar.), 24, 134, 136
hüsn-i mülk (Ar.), 51, 140
hüsn-i ruh (Ar.), 51

İ

işig toprağı (T.), 51, 145
işig, eşik (T.), 48, 51, 143, 145

J

jengār (Far.), 51, 145

K

kâ'be (Ar.), 48, 146

ķad, kadd (Ar.), 25, 146, 149

kâfir (Ar.), 49, 146

kâkûl (Far.), 26, 150

kâkûl-i müşgîn (Far.), 151

kâkûl-i pür-ĉîn (Far.), 26, 151

ķalem (Ar.):, 47, 151, 152

ķamer (Ar.), 42

ķāmet (Ar.), 26, 152

ķapu (T.), 47, 51, 158

ķaş (T.), 26, 153

ķaşı tākı (T. Far.), 27, 158

ķaşuñ hilāli (T. Ar.), 27, 158

ķemend (Far.), 47, 158

ķevşer lāl (Ar.), 51, 159

ķirpüg (T.), 159

ķüy (Far.), 48, 159

L

lāl (Far.):, 27, 161, 162, 163, 164

leb (Far.), 28, 169

leb-i la'1 (Far.), 16

leb-i yār (Far.), 29, 169

leşker (Far.), 49, 169

M

manşūr (Ar.), 49, 170

meges (Far.), 16, 170

meh (Far.), 42, 170, 171, 221

mesken (Ar.), 48, 171

mey (Far.), 47, 171

mihr (Far.), 42, 172

miyān, meyan (Far.), 52, 173

mizāc (Ar.), 45, 173

mīzān (Ar.), 52, 174

müje (Far.), 174

müşg, müşgin (Far.), 52, 175

N

nāfe (Far.), 47, 175

nāfe-i tātār (Far. T.), 47, 175

naķş (Ar.), 52, 176

nār-ı ruh (Far. Ar.), 52, 176

naz (Fars), 45, 176

nehār (Ar.), 16, 177

nergis (Far.), 16, 177

Nigin, nigîn-i hâtem (Far.), 52, 177

nikāb (Ar.), 52, 177

Nil ü Aras (Far. T.), 16

nūn harfī (Ar.), 52, 177

nūr ayeti (Ar.):, 52

O

ocak (T.), 47, 178

od (T.), 177

oķ (T.), 47

P

perçem (Far.), 47, 179

peyķānlu gōñūl (Far. T.), 40, 179

peyker (Far.), 29, 179

pirehan, pirehen (Far.), 47

R

raķīb (Ar.), 49, 180

reyhān (Ar.), 16, 181

rismān (Far.), 47, 181

rū, rūy (Far.), 181, 189

ruh, ruhsār (Far.), 187

S

şabr (Ar.), 45, 189

saç (T.), 190

şanemā (Ar.), 190

sen / sevgili (T.), 191

seng (Far.), 16, 193

serv (Ar.), 16, 193

sidre (Ar.), 16, 194

sīne-i sūzān (Far.):, 40, 196

söz (T.), 45, 197

su (T.), 16, 197

sūrḥ (Far.), 53, 197

Ş

şāh (Far.), 49, 197

şāne (Far.), 53, 198

şeb (Far.), 16, 198

şekker-zāda (Far.), 31, 198

şem (Ar.), 16, 198

şem^c -i ruhsār (Ar.), 16, 198

şerbet-i la‘l (Ar.), 53, 198

T

tar-ı zūlf (Far.), 199

tecellī ruh (Ar.), 199

ten (Far.), 199

terazu (Far.), 47, 200

tevbe (Ar.), 45, 200

tīg (Far.), 47, 200

tīr-i ġamze (Far.), 201

toprak (T.), 16, 201

tudağ, dudak (T.), 201

ṭurre-i ṭarrār (Ar.):, 53, 202

Ü

üstühān (Far.), 53, 202

V

vasl (Ar.), 45, 203

vīrān, vīrāne (Far.), 49, 204

Y

ya harfī (Ar.), 205

yañak (T.), 32, 205

yaprak (T.), 16, 205, 207, 208

yaş (T.), 41, 205

yay (T.), 47, 207

yürek (T.):, 208

yüz (T.), 208

Z

zenāḥ, zenāhdān (Far.), 33, 41, 216

zencīr (Far.), 47, 217

zūlf (Far.), 217, 218, 219, 220, 221,
222, 223, 224, 227, 228

Zūlf-i girih-gīr (Far.), 229

zūlf-i müşgīn (Far.), 229

zūlf-i ‘anber-bū (Far. Ar.), 229

zūlf-i ‘anberīn (Far. Ar.), 229

zūlf-i semen-sā (Far.), 230

zūlf-i siyāh (Far.), 230

zūlf-i siyeh-pūş(Far.), 230

zünnār (Ar.), 230